

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

”Vi vet att vi kan satsa fullt, de är våra nu.”

En kvalitativ studie av familjehems upplevelser av vårdnadsöverflyttning

Socionomprogrammet
C-uppsats

Författare:
Veronica Lönnäng
Ellen Wiklund

Handledare:
Ingrid Höjer

Abstract

Titel: ”Vi vet att vi kan satsa fullt, de är våra nu.” – En kvalitativ studie av familjehems upplevelser av vårdnadsöverflyttning.

Författare: Veronica Lönnäng och Ellen Wiklund

Denna C - uppsats är en kvalitativ intervjustudie och handlar om hur före detta familjehem upplevt en vårdnadsöverflyttning. Frågeställningarna i uppsatsen är:

- Vilka faktorer har påverkat beslutet att ta över vårdnaden?
- Hur har familjen upplevt vårdnadsöverflyttningen emotionellt, praktiskt, ekonomiskt och rättsligt?
- Vad tror familjen att vårdnadsöverflyttningen inneburit för barnet när det gäller kontinuitet och trygghet?

Studien har genomförts i form av halvstrukturerade kvalitativa intervjuer med åtta före detta familjehem som har tagit över vårdnaden om ett eller flera barn de tidigare varit familjehemsföräldrar för.

Studiens resultat visar på att vårdnadsöverflyttningen har varit betydelsefull för föräldrarna och barnen i familjerna. Tryggheten har ökat för barnen och föräldrarna. Barnens identitet och tillhörighet i familjen har stärkts. Föräldrarna har stärkts i sin föräldraroll vilket påverkat barnen positivt.

Nyckelord: *vårdnadsöverflyttning, fosterfamilj, fosterbarn, familjehem, fosterhem, anknytning, trygghet.*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Introduktion och problemformulering	1
1.2 Förförståelse	2
1.3 Syfte och frågeställningar	2
1.4 Uppsatsens upplägg	3
2. Bakgrund	5
2.1 Begrepp	5
2.2 Socialnämndens ansvar	6
2.3 Vårdnadsöverflyttning för barn placerade i familjhem	7
2.3.1 Tre års regeln	8
2.3.2 Innebörd av vårdnadsöverflyttning	9
2.3.3 Uppföljning av vårdnadsöverflyttningar	10
2.3.4 Socialtjänstens och familjehemmens inställning	11
3. Kunskapsläget	13
3.1 Tidigare forskning om fosterbarnsvård	13
3.1.1 Social barnavård	13
3.1.2 Forskning om fosterbarn och fosterhem	14
3.1.3 Fosterfamiljen	17
3.1.4 Fosterhem och adoption	19
3.1.5 Vuxna fosterbarn	20
3.1.6 Aktuell forskning på området	20
3.2 Barns bästa	21
3.2.1 Barns rätt	23
4. Perspektiv på föräldraskap	26
4.1 Familj	26
4.2 Familj och samhällsutveckling	26
4.3 Barn och föräldraskap	28
4.4 Fosterföräldraskap	30
5. Teori	32
5.1 Barns utveckling	32
5.2 Psykosocial teori	33
5.3 Anknytningsteori	35
5.4 Teori om självutveckling	38
5.5 Separationer	39
6. Metod	41
6.1 Val av metod	41
6.2 Ämnesval	41
6.3 Litteratursökning	41
6.4 Urval och avgränsningar	42
6.5 Intervjuer	42
6.5.1 Intervjumetod	42
6.5.2 Konstruktion av intervjuguiden	43
6.5.3 Genomförande av intervjuer	43
6.5.4 Bearbetning och analys	44
6.6 Etiska ställningstaganden	44

6.7 Validitet.....	46
6.8 Reliabilitet	47
6.9 Generaliserbarhet.....	47
7. Resultat	49
7.1 Respondenter	49
7.2 Bakgrunds frågor	51
7.3 Att vara fosterförälder	51
7.3.1 Motiv till fosterföräldraskap.....	51
7.3.2 De vårdnadsöverflyttade barnens bakgrund.....	52
7.4 Vårdnadsöverflyttningen	53
7.4.1 Vem aktualiserade frågan?	54
7.4.2 Information och stöd från socialtjänsten	54
7.4.3 Tingsrättens prövning.....	55
7.4.4 Viktiga faktorer	56
7.4.5 Var alla berörda överens om vårdnadsöverflyttningen?	57
7.4.6 Ekonomisk ersättning	58
7.4.7 Förändringar efter vårdnadsöverflyttningen.....	59
7.5 Föräldraskap.....	59
7.5.1 Känslor	60
7.6 Myndighetskontakt.....	61
7.6.1 Kontakt med socialtjänsten	61
7.6.2 Kontakt med skola.....	61
7.7 Att vara vårdnadshavare.....	62
7.7.1 Förväntningar	62
7.7.2 Innebörd av att vara vårdnadshavare.....	63
7.7.3 Från familjehemsförälder till vårdnadshavare.....	63
7.7.4 Påverkan på resten av familjen	64
7.7.5 Vårdnadshavare på uppdrag.....	64
7.7.6 Relation till de biologiska föräldrarna	65
7.8 Barnen.....	66
7.8.1 Delaktighet	66
7.8.2 Barnens inställning.....	66
7.8.3 Hur informerades barnen?	67
7.8.4 Trygghet och kontinuitet.....	67
7.8.5 Känslomässig skillnad hos barnen	68
7.8.6 Barnens vardag.....	69
7.8.7 Barnens kontakt med biologiska föräldrar, släkt och nätverk ...	69
7.9 Framtiden	71
7.9.1 Arv och adoption	73
8. Analys.....	75
8.1 Föräldraskap och fosterföräldraskap	75
8.2 Trygghet och tillhörighet	77
8.3 Identitet och framtid	79
8.4 Återkoppling till forskningsfrågorna.....	80
9. Avslutande diskussion	83

Litteraturlista	86
Bilaga 1 Informationsbrev	89
Bilaga 2 Samtycke	90
Bilaga 3 Intervjuguide	91

Förord

Vi vill tacka de familjer vi intervjuat – utan er hade uppsatsen aldrig blivit skriven. Vi vill också rikta ett stort tack till de familjehemsenheter som tagit sig tid att förmedla kontakten med familjerna.

Till sist vill vi uppmärksamma vår handledare Ingrid Höjer som bidragit med stöd, kunskap och erfarenhet i ämnet. Ett varmt tack för den inspiration du har givit och det intresse du visat.

Februari 2008
Göteborg, Mellerud och Uddevalla

Veronica Lönnäng och Ellen Wiklund

Förkortningar

LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
FB	Föräldrabalken
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
JO	Justitieombudsmannen
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
Fif	Forum för familjevården
UtlL	Utlänningslagen

1. Inledning

1.1 Introduktion och problemformulering

Den här uppsatsen handlar om hur familjehem har upplevt en vårdnadsöverflyttning. Möjligheten att flytta över vårdnaden till familjehem har funnits sedan år 1983 efter förändringar i Föräldrabalken men har använts i mycket liten omfattning. Detta ledde till en ny bestämmelse i Socialtjänstlagen och Lagen om vård av unga som kom 1 juli, år 2003. Enligt den är kommunerna skyldig att överväga om vårdnaden skall flyttas över till familjehemmet. Detta gäller för barn som varit placerade i tre år i samma familjehem. Syftet med vårdnadsöverflyttning är att öka trygghet och kontinuitet för familjehemsplacerade barn. Sedan bestämmelsen infördes har vårdnadsöverflyttningarna ökat men inte i särskilt stor omfattning. De kommuner som har gjort många vårdnadsöverflyttningar har erfarenhet av att detta kan användas för att öka tryggheten och kontinuiteten för familjehemsplacerade barn (Socialstyrelsen 2006 b).

Enligt socialstyrelsens statistik för socialtjänstens insatser år 2006, påbörjade ungefär 7 700 barn och unga heldygnsinsatser enligt SoL och/eller LVU.¹ Den vanligaste placeringsformen bland barn och unga med vård enligt SoL eller LVU var familjehem.² Socialstyrelsens statistik visar att 14 900 barn och unga var föremål för heldygnsinsatser den 1 november 2006. Under hela året var knappt 20 700 barn och unga placerade någon gång (Socialstyrelsen 2006 c).

Syftet med vård i familjehem är att återföreina barn med sina biologiska föräldrar. Vård i familjehem har som syfte att vara tillfällig, men för många barn blir placeringen långvarig. Familjehemsplacerade barn växer ofta upp i otrygghet. Barnen kan känna en ovisshet om var de hör hemma, de vet kanske inte om de ska flytta hem, stanna i familjehemmet eller flytta till ett nytt familjehem. Denna ovisshet finns även hos familjehemsföräldrarna som heller inte vet hur framtiden kommer att se ut. I uppdraget som familjehemsförälder ligger att ansvara för barnets fostran och att barnet växer upp under trygga förhållanden. Däremot har man som familjehem ingen eller liten möjlighet att fatta viktiga beslut som rör barnet eftersom de inte är vårdnadshavare.

Barn placerade i familjehem är en utsatt grupp i samhället. När samhället omhändertar och placerar ett barn är det också samhällets ansvar att försäkra sig om att det barnets behov är tillgodosedda. Trots samhällets goda avsikter växer många barn upp med en osäkerhet om var de hör hemma. Från tidigare forskning vet vi att barn som växer upp i familjehem har sämre förutsättningar att klara sig i vuxen ålder jämfört med andra (Vinnerljung 1996 b). Samhället måste förbättra förutsättningarna för de här barnen att få en trygg barndom och en uppväxt som ger dem verktyg att klara sig i vuxenlivet.

Det finns idag ingen omfattande undersökning eller forskning om hur en vårdnadsöverflyttning påverkar familjehemsplacerade barn och barnens familjehem. Man vet idag inte om en vårdnadsöverflyttning stärker skyddet för barnet (Socialstyrelsen 2006 b). Detta är anledningen till att vi kom att intressera oss för ämnet.

¹ Med heldygnsinsats avses vårdinsats med placering, enligt SoL, omedelbart omhändertagande enligt LVU eller placering enligt LVU.

² Den 1 november 2006.

Vi har valt att undersöka vårdnadsöverflyttning ur ett fosterföräldraperspektiv. Genom en kvalitativ intervjustudie har vi undersökt hur en vårdnadsöverflyttning har upplevts av före detta familjehem inom följande områden; emotionellt, praktiskt, ekonomiskt och rättsligt. Vi vill ta reda på hur vårdnadsöverflyttningen har påverkat familjerna och hur familjen upplever att det har påverkat barnet.

1.2 Förförståelse

Eftersom vi är två författare som skrivit denna uppsats är det naturligt att vi har en gemensam förförståelse men också erfarenheter och kunskaper som skiljer sig åt. Vi är båda socionomstudenter i slutfasen av utbildningen, vi är kvinnor i nästan samma ålder och vi har båda ett intresse för barn, familj och ungdomar. Ingen av oss är förälder men en av oss har erfarenhet av att vara ”styvförälder”. Vi har själva varit barn och tonåringar, vi har erfarenheter av barn och familjeliv, dels ifrån våra egna relationer samt vänner och bekanta. Genom det vi läst om barn, familj, familjehem och fosterbarnsvård under utbildningens gång, har vi tillägnat oss teoretiska kunskaper som har gett oss ett intresse som ligger till grund för vårt val av uppsatsämne. En av oss har erfarenheter från att ha praktiserat och arbetat i socialtjänsten och har erfarenheter av vad det innebär att utreda och bedöma samt följa upp insatser när det gäller ungdomar och unga vuxna. Vidare har en av oss praktiserat och arbetat på olika institutioner och där kommit i kontakt med barn som varit, är eller kommer att bli placerade i familjehem. Vidare har en av oss egna erfarenheter av att en familjemedlem växt upp i familjehem.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur en vårdnadsöverflyttning har upplevts av före detta familjehem. Vi är intresserade av att ta reda på vilka faktorer familjerna upplevde som viktiga när de skulle fatta beslutet att ta över vårdnaden och hur familjerna tror att vårdnadsöverflyttningen påverkat barnen. Vi vill ta reda på vårdnadsöverflyttningens innebörd för familjerna och hur den har påverkat dem inom följande områden; emotionellt, praktiskt, ekonomiskt och rättsligt. Våra frågeställningar är:

- Vilka faktorer har påverkat beslutet att ta över vårdnaden?
- Hur har familjen upplevt vårdnadsöverflyttningen emotionellt, praktiskt, ekonomiskt och rättsligt?
- Vad tror familjen att vårdnadsöverflyttningen inneburit för barnet när det gäller kontinuitet och trygghet?

1.4 Uppsatsens upplägg

Vår uppsats består av nio kapitel. I detta första kapitel tar vi upp bakgrunden till val av ämne och vår förståelse. Vi lyfter fram de problem som vi ser finns kring vårdnadsöverflyttning och vi redogör för syfte och frågeställningar.

Kapitel två inleder vi med att redogöra för olika begrepp som återkommer genom hela uppsatsen. Vi redogör för vad socialtjänsten har för ansvar i frågor som rör barn och fosterhemsplaceringar, för att sedan komma in på vårdnadsöverflyttning. Vi gör en omfattande redogörelse för uppkomsten, bakgrunden och innebörden av vårdnadsöverflyttning. Vi visar på tidigare uppföljningar som gjorts av socialstyrelsen kring vårdnadsöverflyttningar, samt socialtjänstens och familjehemmens inställning till vårdnadsöverflyttning.

I kapitel tre redogör vi för tidigare forskning som gjorts kring fosterbarnsvård, familjeliv och barn samt barns bästa. Anledningen till att vi tar upp forskning om adoption och vuxna fosterbarn är att det ger en helhetsbild och att det belyser viktiga aspekter.

I kapitel fyra redovisar vi perspektiv på föräldraskap. Tidigare forskning har genererat i teori och kan därför flyta in i varandra. Vi upptäckte allteftersom vårt skrivande fortskred att det ibland var svårt att hålla isär tidigare forskning med teori och har därför inte ett renodlat teorikapitel kring föräldraskap, utan ett mer övergripande kapitel. Vi lyfter fram ett perspektiv på föräldraskap och olika teorier om modernt familjeliv som vuxit fram i forskning om det senmoderna samhället.

I kapitel fem presenterar vi våra huvudteorier som är barns utveckling och anknytningsteori. Teorier om barns utveckling har vi valt för att det är ett brett vetenskapligt område, men i uppsatsen kommer vi inte att gå djupt in i alla olika perspektiv på utveckling. Vi väljer att främst fokusera på Erik H Erikssons psykosociala teori, då den haft stort inflytande samt att hans utvecklingsfaser sträcker sig över en människas livstid. Detta livsloppsperspektiv tycker vi känns angeläget då en familjehemsplacering kan påverka ett barns hela livslopp på olika sätt. Anknytningsteori har vi valt på grund av att det är en teori som till stor del har påverkat och utvecklat hur samhället ser på barn och barns behov samt också barn och föräldrars tidiga relationer. Den har haft stor påverkan på hur samhället idag arbetar med barn som av olika anledningar inte kan växa upp med sina biologiska föräldrar. Vi tar även upp Daniel Sterns teori om självutveckling. Hans teori om en utvecklingslinje för känslan av ett själv utgår till skillnad från Eriksson från utvecklingslinjer.

I kapitel sex redogör vi för den metod vi använt. Vi diskuterar vårt ämnesval och vi beskriver hur vi sökt litteratur. Vi diskuterar urval samt begränsningar och beskriver arbetet vi gjort kring våra intervjuer. Vi tar upp etiska ställningstaganden vi gjort samt en redogörelse för validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.

I kapitel sju inleder vi med att presentera respondenterna. Här presenterar vi resultatet. Vi redovisar många citat, vilket är ett medvetet val vi gjort. En stor del av den tid vi haft för studien har vi lagt ner på våra intervjuer. Vi hade ambitionen att genomföra åtta intervjuer vilket vi också, mot alla odds, lyckades med. Det ligger mycket arbete bakom intervjuerna i studien, dels arbetet med att kontakta socialtjänsten som förmedlat kontakten med familjerna. Men också planeringen inför intervjuerna och genomförandet av dem. I de åtta familjer som vi intervjuat har det sammanlagt gjorts elva vårdnadsöverflyttningar.

Dessa familjer hade så otroligt mycket viktiga erfarenheter, upplevelser, och tankar att dela med sig av. De innehar en enorm kunskap av att vara/ha varit familjehem samt av att ha tagit över vårdnaden om ett tidigare placerat barn. Därför har vi valt att använda oss av många citat. Vi vill visa på ett resultat som är angeläget och viktigt, som vi inte tillnärmelsevis kunnat beskriva med egna ord.

I kapitel åtta analyserar vi resultatet. Analysen presenteras i tre centrala teman; föräldraskap och fosterföräldraskap, trygghet och tillhörighet samt identitet och framtid. Därefter återkopplar vi till våra forskningsfrågor.

I kapitel nio för vi en avslutande diskussion.

2. Bakgrund

2.1 Begrepp

Barn: Med barn avses varje människa under 18 år (SoL 1 kap 2 §).

Barnperspektivet: Barn har rätt att komma till tals (SoL 3 kap 5 §), det är barnets ålder och mognad som avgör hur detta ska ske. Barns intressen måste alltid ha företräde framför vuxnas och det är socialtjänstens ansvar att ta reda på vad som är barnets bästa. Detta kan de göra genom att tala med barnet om hur barnet upplever sin situation eller genom att titta på vad barnet ger uttryck för. Så långt det är möjligt ska det klarläggas vad barnet själv upplever och det är vuxnas skyldighet och ansvar att lyssna på barnet och respektera det som en individ med egna rättigheter och uppfattningar (Erman M 2003).

Familjehem: En viktig resurs inom socialtjänsten är vård i familjehem. Begreppet familjehem avser enskilda hem där socialnämnden ansvarar för placeringen (Norström & Thunved 2007). I socialtjänstförordningen 3 kap 2 § definieras begreppet på följande sätt:

”Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.”

För vård i familjehem gäller principerna om kontinuitet, flexibilitet och närhet. Principen om kontinuitet bygger på att det finns trygga och förtroendefulla relationer och att dessa utgör grunden för framgångsrikt individuellt behandlingsarbete. Principen om flexibilitet innebär att insatser skall anpassas efter individens behov, förutsättningar och sociala situation. Principen om närhet betyder att om en enskild skall beredas vård utanför det egna hemmet så skall detta ske så nära hemmiljön som möjligt, helst inom den egna kommunen (Norström & Thunved 2007).

Fosterbarn/Familjehemsplacerade barn: Socialtjänsten ska sörja för att barn och ungdomar får det skydd de behöver, och om hänsyn till barnets bästa kräver det, vård och fostran utanför det egna hemmet (SoL 5kap 1 §). Vi använder oss omväxlande av begreppen fosterbarn och familjehemsplacerade barn i vår uppsats. Detta gör vi för att båda begreppen används i forskning och praktik. När vi talar om fosterbarn syftar vi på barn som är placerade i samhällets vård.

Fosterföräldrar/Familjehemsföräldrar: Även här använder vi oss av båda begreppen då de nämns i forskning och används i praktiken. Fosterföräldrar/familjehemsföräldrar arbetar på uppdrag av socialtjänsten. Socialtjänsten ansvarar för att dessa får lämplig utbildning och att de vidare får råd, stöd och hjälp som de behöver (SoL 6 kap 7 §).

Frivilliga placeringar och tvångsplaceringar: Med frivillig placering avser vi de placeringar där de biologiska föräldrarna själva gått med på/bett om att deras barn ska placeras (SoL 4 kap 1 §). Med tvångsplaceringar avser vi de placeringar där socialtjänsten av olika anledningar tvångsomhändertagit barnet (LVU 1 §, 2 § & 6 §).

Vistelse kommun och placeringskommun: Socialtjänsten har som mål när de placerar ett barn att vården ska beredas så nära barnets ursprungliga miljö som möjligt (SoL 6 kap 1 §). Placeringskommun är den kommun där barnet ursprungligen kommer ifrån. Det är den kommun där de biologiska föräldrarna finns. Vistelse kommun avser den kommun där barnet blivit placerat. Det kan vara samma kommun som placeringskommunen eller en annan kommun.

2.2 Socialnämndens ansvar

I socialtjänstlagen finns bestämmelser för olika grupper, bland annat gruppen barn och unga (SoL 5 kap). Socialnämnden ansvarar för att socialtjänstens insatser för barn och unga, stöder och hjälper familjer att ge barn en trygg uppväxt i både materiella och känslomässiga aspekter (Norström & Thunved 2007).

Barn blir aktuella i socialtjänsten genom en anmälan, en myndighets begäran om yttrande eller på nämndens eget initiativ. Föräldrar och barn över 15 år kan också själva ansöka om bistånd. Vid en ansökan och vid myndighets begäran är socialtjänsten skyldig att inleda en utredning utan dröjsmål (SoL 11 kap 1 § & 2 §). Innan en utredning inleds görs i de flesta fall en förhandsbedömning som talar om ifall nämnden behöver genomföra någon åtgärd. Nämnden kan behöva ingripa för att skydda och stödja ett barn. Regler för detta finns i SoL 11 kap 2 §. En utredning görs för att möjliggöra för socialnämnden att fatta beslut i ett ärende (Norström & Thunved 2007).

De flesta barn som placeras utanför hemmet placeras i familjehem. Om det är möjligt är vård i familjehem att föredra framför placering på institution på grund av anknytningen till vuxna och den känslomässiga relation som barn behöver. Det är en förutsättning för att barn skall utvecklas till trygga och harmoniska människor (Norström & Thunved 2007). Om socialtjänsten inleder en utredning och den visar att barnet behöver placeras i familjehem skall det tydligt framgå vilka skäl som ligger till grund för detta samt vilka behov barnet har och hur dessa ska kunna tillgodoses (Erman 2003). Barn som placeras i familjehem har oftast blivit utsatta för någon form av bristande omsorg.

”Med bristande omsorg avses att föräldrar eller de som har omsorgen om barnet tillfogar det fysisk eller psykisk skada eller försummar det så allvarligt att barnets fysiska och/eller psykiska hälsa är i fara” (Killén 1999).

LVU 2 § anger förutsättningarna för att kunna omhänderta och vårda unga i dessa fall, så kallade miljöfall. Det skall vara tydligt att risken för att barnets hälsa eller utveckling ska skadas är betydande. Subjektiva bedömningar räcker inte utan konkreta risker för skada måste existera. För att beskriva en persons fysiska eller psykiska hälsa eller sociala utveckling används uttrycket ”hälsa eller utveckling”. Det kan vara brister i hemmiljön som är skadliga för barns hälsa eller utveckling. Det kan också vara föräldrars beteende, till exempel på grund av missbruk eller psykisk ohälsa, som skadar barn (Norström & Thunved 2007).

Barnet kan även vara placerat enligt bistånd 4 kap SoL och/eller LSS 9 § insatser till funktionshindrade, då handlar det om en frivillig placering.

När ett barn placeras ska socialnämnden i första hand överväga om det finns någon i barnets nätverk (SoL 6 kap 5 §) som är lämplig och beredd på att ta emot barnet. Om detta inte är något alternativ ska barnet placeras i annat lämpligt familjehem.

Vid placering i familjehem ska en vårdplan upprättas (SoL 11 kap 3 §). I denna vårdplan ska det tydligt framgå vad syftet med placeringen är och hur syftet ska uppnås.

Vårdplanen ska leda till struktur i behandlingsarbetet och den ska utgöra en del av bedömningen vid den omprövning som ska göras minst var sjätte månad.

Socialnämnden har ansvar för all vård av placerade barn. Detta framgår av de olika bestämmelserna i SoL 6 kapitlet, LVU 11 §, LSS 16 §, 17 § & 17a § samt SoL 5 kap 1 § (Erman 2003).

Individ och familjeomsorg är en del av socialtjänstens verksamhet som arbetar med barn och ungdomar samt deras familjer och nätverk. Socialtjänsten utreder barn och familjer och arbetar med insatser som t e x kontaktperson, kontaktfamilj, familjehem och institutioner. Dessa utför arbete på uppdrag av socialtjänsten, arbetet regleras i SoL 2001:453 som trädde i kraft den 1 januari år 1982. Familjer som väljer att bli fosterföräldrar blir det på uppdrag av sin kommuns socialtjänst. För att bli familjehem krävs det att socialtjänsten utrett och godkänt familjen för att ta emot barn (Erman 2003).

Socialnämnden ansvarar för att det placerade barnet inte förlorar kontakten med sina anhöriga och andra närstående (SoL 6 kap & LVU 14 §). En god kontakt mellan barn och föräldrar är en förutsättning för att barnet skall kunna utvecklas väl i familjehemmet och på sikt kunna återförenas med sina föräldrar. Beslut om flyttningsförbud kan tas i de fall då föräldrar gett uttryck att de har som avsikt att ta hem sitt barn, och inte längre går med på att barnet är placerat i familjehem, och då nämnden bedömer att barnet inte kan skiljas från familjehemmet utan påtaglig risk för sin hälsa och utveckling. Ett flyttningsförbud kan bestå längst till det att barnet fyllt 18 år (Erman 2003).

2.3 Vårdsnadsöverflyttning för barn placerade i familjehem

Barn som är placerade i familjehem under lång tid är en utsatt grupp i samhället. Deras situation omprövas av socialtjänsten var sjätte månad och kan när som helst förändras. Barn i familjehem lever med det faktum att de plötsligt kan få flytta, med eller mot sin vilja. Det är lagen som styr och den säger att barn och föräldrar, om det går, alltid skall återförenas (Norström & Thunved 2007). Föräldrarnas förmåga och vilja att ta hand om sitt barn, är avgörande för om barnet växer upp i familjehem, eller får flytta hem efter en tid i en annan familj. Forskningen har visat att det är svårt att reparera det som skadats när barn och föräldrar separerats och barnen fått sin känslomässiga anknytning på annat håll (Vinnerljung 1996 a).

Både svenska och utländska forskare som studerat barn som är placerade i familjehem under lång tid anser att dessa barn växer upp i en osäkerhet om sin tillhörighet och framtid. De hamnar mitt emellan två familjer utan att riktigt veta var de hör hemma (Vinnerljung 1996 a). Detta kan ses som ett hot mot deras utveckling och kan påverka dem som vuxna.

I många länder löser man dessa barns dilemma genom att via lagstiftningen tvinga myndigheterna att besluta och fastställa hur barnets hela uppväxttid skall se ut. Är det realistiskt att arbeta för en återförening med ursprungsfamiljen arbetar man med det, i annat fall använder man sig av adoption, vårdsnadsöverflyttning eller långtidskontrakt om vård i familjehem, den så kallade ”permanence-principen” Enligt denna modell finns det inget som kan kallas tillfällig långvarig vård i familjehem (Skerfving 1995).

I Sverige har det länge funnits en möjlighet för familjehemsföräldrar att i vissa fall ta över vårdnaden om barn de har placerat hos sig.³ Idag kan detta göras när ett barn varit placerat i samma familjehem i tre år. Kommunerna är då skyldiga att överväga om vårdnaden skall flyttas över. En förutsättning är att barnet skall ha "rotat sig" i familjehemmet. Det betyder att barnets känslomässiga förankring och trygghet finns i familjehemmet, samt att de känner gemenskap i sitt familjehem och betraktar det som sitt eget hem. Är det till barnets bästa att få stanna i familjehemmet är vårdnadsöverflyttning lämpligt (Socialstyrelsen 2006 a).

Möjligheten att flytta över vårdnaden till andra än föräldrarna aktualiserades genom en lagändring på 1980-talet, men det fanns flera hinder. De gällde den ekonomiska ersättningen till familjehemmen samt vilket stöd som kunde erbjudas familjer efter en vårdnadsöverflyttning. Socialstyrelsen ansåg att ansvaret för att se till att familjehemmen fick ekonomisk ersättning låg hos socialnämnden i kommunerna. De var skyldiga att betala arvode och omkostnadsersättning så länge barnets behov inte kunde tillgodoses på något annat sätt. Frågan om att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrar togs även upp i förarbetena till en ny LVU-lag (1990:52). Man ansåg att socialnämnderna borde aktualisera frågan om vårdnadsöverflyttning i fler fall än vad som gjorts tidigare. Även JO uttalade sig i frågan och menade att det fanns en osäkerhet hos socialnämnderna rörande vårdnadsöverflyttningar.

Vårdnads- och förmyndarskapsbegreppen förändrades år 1994. Då infördes regler om att en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare skall anförtros vårdnaden då inte någon av barnets föräldrar kan vara vårdnadshavare. Socialstyrelsen redovisar i betänkandet till en ny socialtjänstlag år 1994 att många kommuner kände en stor tveksamhet inför att ta initiativ till vårdnadsöverflyttningar, vilket ledde till att det år 1998 infördes nya regler. En kommun som tagit initiativ till en vårdnadsöverflyttning där familjehemsföräldrarna blivit vårdnadshavare, ska kunna fortsätta betala skälig ersättning för vården av barnet. Efter en vårdnadsöverflyttning är det vistelsekommunen som ansvarar för att de nya vårdnadshavarna får det stöd och den hjälp det kan ha behov av.

Det visade sig senare i undersökningar som Socialstyrelsen genomfört att möjligheten att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrar sällan användes. Socialtjänsterna tvekade att flytta över vårdnaden på grund av oro för att barnet skulle förlora kontakten med sina biologiska föräldrar. Man var också rädd för att döma ut föräldrar som vårdnadshavare. Vidare fanns det en osäkerhet och det saknades kunskap om hur man skulle arbeta med vårdnadsöverflyttningar (Socialstyrelsen 2006 a).

2.3.1 Tre års regeln

Kombinationen av den bristande kunskapen hos socialtjänsten och att antalet vårdnadsöverflyttningar var få, ledde till att en ny bestämmelse infördes i socialtjänstlagen år 2003 (Socialstyrelsen 2006 a). När ett barn varit placerat tre år i samma familjehem, skall socialnämnden överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt FB 6 kap 8 §.⁴ Att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna syftar till att öka tryggheten och kontinuiteten för barnet. Socialtjänsten bör vid ett övervägande om vårdnadsöverflyttning göra ett motiverat ställningstagande utifrån fördelar och nackdelar. Man bör ta hänsyn till hur barnets umgänge med de biologiska föräldrarna fungerat, barnets anknytning till familjehemmet samt barnets egen inställning till vårdnadsfrågan.

³ Sedan 1983, efter förändringar i Föräldrabalken.

⁴ Bestämmelsen finns i SoL 6 kap 8 § (2001:453) samt i LVU 13 § fjärde stycket (1990:52).

Det är också viktigt att familjehemsföräldrarna verkligen önskar att ta över vårdnaden. Barnets bästa ska alltid vara ledande vid ställningstaganden om vårdnadsöverflyttning. Genom den nya bestämmelsen är kommunerna skyldiga att överväga om vårdnadsöverflyttning efter tre år men det finns inga hinder för en socialnämnd att göra ansökan efter en kortare period. Kommer man fram till att det är till barnets bästa att flytta över vårdnaden gör nämnden en ansökan hos tingsrätten. Det framgår inte i socialtjänstlagen hur ofta ett övervägande bör göras om vårdnaden inte flyttas över första gången (Socialstyrelsen 2006 b).

2.3.2 Innebörd av vårdnadsöverflyttning

Att familjehemsföräldrar tar över vårdnaden syftar till att öka kontinuiteten och tryggheten i familjehemsvården. Man vill stärka barns rättsliga ställning och förhindra att de rycks upp ur en familj där de känner sig trygga och är känslomässigt förankrade. Barnet skall inte behöva flytta tillbaka till de biologiska föräldrarna efter en lång tid i ett familjehem som de uppfattar som sitt eget, och där de har sin trygghet och känslomässiga förankring. Familjehemsföräldrarna får som nya vårdnadshavare möjlighet att bestämma i barnets liv och sköta dess omvårdnad som om barnet vore deras eget. Vårdnadsöverflyttningen kan också fungera som avlastning av det ansvar som den biologiska föräldern inte klarar. Målsättningen med familjehemsvården ska alltid vara att återföre barn och föräldrar men det finns undantag. I vissa fall är en återförening orealistisk, och för ett barn som vuxit upp i ett annat hem, kan de känslomässiga banden till familjehemsföräldrarna var lika starka eller starkare, än det band barnet har till de biologiska föräldrarna. Men att återföre barn och föräldrar kan ta tid och enbart vistelse i familjehem bör inte leda till att vårdnaden flyttas över. Föräldrar som håller god kontakt med barnet under barnets vistelse i familjehem ska inte behöva oroa sig över att förlora vårdnaden och av den orsaken tveka inför familjehemsplaceringen (Socialstyrelsen 2006 a).

När familjehemsföräldrarna tar över vårdnaden upphör barnet att vara familjehemsplacerat. Det innebär att socialnämnden inte längre har något uppföljningsansvar.⁵ Allt ansvar för barnet vilar då på de nya vårdnadshavarna. Socialnämndens ansvar när det gäller omsorg om barn och unga, att ge stöd och hjälp, gäller dock fortfarande. Det är vistelsekommunen som ska tillgodose detta, inte placeringskommunen även om denna fortsätter betala ekonomisk ersättning till det före detta familjehemmet (Socialstyrelsen 2006 b).

Att vara vårdnadshavare för ett barn innebär att man ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och god fostran blir tillgodosedda. Vårdnadshavaren har både ansvar, rättighet och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga förhållanden. Det kan till exempel vara att ansöka om pass eller öppna bankkonto i barnets namn. Vårdnadshavarna ansvarar för den tillsyn som barnet kräver med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter. Vårdnadshavaren måste se till att barnet får sin försörjning och utbildning tillgodosedd. En familjehemsförälder som blivit vårdnadshavare har ingen underhållsskyldighet gentemot barnet, det är barnets biologiska föräldrar som är underhållsskyldiga. De nya vårdnadshavarna ansvarar för att se till att barnet får underhåll och andra bidrag som barnet kan ha rätt till. Barnet ärver inte de nya vårdnadshavarna utan har arvsrätt efter sina biologiska föräldrar och släkt. Vill man som barnets nya vårdnadshavare att barnet ska få samma arvsrätt som ett biologiskt barn måste ett testamente upprättas.

⁵ Enligt 6 kap. 8 § första stycket SoL, 13 § fjärdetycket LVU och 5 kap. 1 b § socialtjänstförordningen (2001:937). Även Länsstyrelsens tillsyn enligt 13 kap. 2 § SoL upphör.

Vid familjehemsplaceringar är det socialtjänsten i placeringskommunen som ansvarar för att umgänget med de biologiska föräldrarna fungerar. När en vårdnadsöverflyttning skett ligger det ansvaret på de nya vårdnadshavarna. Skulle det uppstå konflikter i umgängesfrågan kan föräldern väcka talan vid domstol. Familjehemsföräldrar som har tagit över vårdnaden har rätt att på egen begäran avsluta uppdraget, FB 6 kap 10 b § första stycket (Socialstyrelsen 2006 b).

2.3.3 Uppföljning av vårdnadsöverflyttningar

Socialstyrelsen har följt upp socialtjänstens arbete med vårdnadsöverflyttningar vid fyra tillfällen.⁶ Uppföljningarna har visat att möjligheten att flytta över vårdnaden använts mycket sällan. Cirka 40 vårdnadsöverflyttningar per år genomfördes i landet mellan år 1997 och år 1999. Det handlade om långvariga placeringar där föräldern samtyckt till överflyttning av vårdnaden. Barnen var i genomsnitt 10 år vid vårdnadsöverflyttningen och hade i genomsnitt varit familjehemsplacerade i sex år.

Socialstyrelsens uppföljning av lagändringen från år 2003⁷ sammanställer antalet vårdnadsöverflyttningar för perioden 2000-2005. Man har också tittat på resultatet av en fördjupningsstudie som beskriver socialtjänstens ställningstagande till ansökan om vårdnadsöverflyttning. Vidare har man tittat på resultatet från länsstyrelsernas tillsyn för åren 2003-2005. År 2003 gjordes 64 vårdnadsöverflyttningar i 37 kommuner. År 2005 hade antalet ökat till 125 vårdnadsöverflyttningar i 56 kommuner. I dessa fall hade barnen varit placerade i samma familjehem i tre år eller mer. I början av år 2005 fanns det ca 3 800 barn placerade i familjehem sedan minst tre år tillbaka. Sedan skyldigheten att överväga vårdnadsöverflyttning infördes har antalet vårdnadsöverflyttningar nästan fördubblats. Under perioden 2000-2005 har antalet ökat från 33 till 125 (Socialstyrelsen 2006 b).

Länsstyrelsernas tillsyn visar att bestämmelsen om kommuners skyldighet att överväga vårdnadsöverflyttning för barn som varit placerade i samma familjehem i tre år, inte följs fullt ut av landets kommuner. I förhållande till hur många barn som är placerade görs det få vårdnadsöverflyttningar. Resultatet visar också att det finns brister i hur kommunernas socialtjänst handlägger dessa ärenden, många kommuner gör inga överväganden överhuvudtaget. De kommuner som enligt lagen brister i handläggningen brister också i att överväga om överflyttning av vårdnaden. Kommuner som inte haft löpande kontakt med barnet, familjehemmet och föräldrarna har också svårt att genomföra ett övervägande om vårdnadsöverflyttning. Man uppmärksammade också att det i vissa fall fanns oklarheter rörande den ekonomiska ersättningen till de före detta familjehemmen. De avtal som kommunerna upprättar med familjerna angående ersättningen kan i teorin upphöra eftersom att avtalen inte är bindande. Den ekonomiska ersättningen har varit ett hinder för familjehem att ta över vårdnaden. Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, har utfärdat rekommendationer till kommuner gällande ersättningen som de flesta följer. Trots detta finns det fortfarande tvekan hos familjehemmen att ta över vårdnaden (Socialstyrelsen 2006 b).

⁶ Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttning med stöd av FB 6 kap 8 § , Stencil 1991, Socialstyrelsen, Ovisshetens barn, SoS-rapport 1995:8, Omhändertagen SoU 2000:77 samt Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem, Uppföljning av lagändring enligt proposition 200203:53, Stärkt skydd till barn i utsatta livssituationer, Tillsynsåterföring 2006.

⁷ Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem, Uppföljning av lagändring enligt proposition 200203:53, Stärkt skydd till barn i utsatta livssituationer, Tillsynsåterföring 2006.

Vid uppföljningen av lagändringen⁸ har socialstyrelsen inte frågat familjehemmen efter deras åsikt i frågan om vårdnadsöverflyttning. Deras åsikter har kommit fram vid samtal med socialtjänstens handläggare. Det finns ett flertal olika familjehemsorganisationer⁹, som många familjehem är organiserade i. Socialstyrelsen har hämtat in synpunkter från de olika organisationerna som anser att placeringskommunen ska fortsätta att ge råd och stöd till familjerna efter en vårdnadsöverflyttning. Socialtjänsten måste arbeta aktivt med att informera familjehem om vad en vårdnadsöverflyttning innebär. Man anser också att tingsrätten måste höja sin kunskapsnivå om dessa ärenden. Vidare tror man att det i framtiden kan bli bättre då socialtjänsten vid nya placeringar aktivt informerar och arbetar med vårdnadsöverflyttningar. Forum för familjevården (Fif) har som representant för de olika familjehemsorganisationerna uttalat sig om vårdnadsöverflyttningar. De anser att familjehemmen måste få laglig rätt till fortsatt stöd från placeringskommunen vid en vårdnadsöverflyttning. Så länge det inte finns anser man att vårdnadsöverflyttningar är olämpliga och inte löser de problem som finns (Socialstyrelsen 2006 b).

2.3.4 Socialtjänstens och familjehemmens inställning

Socialstyrelsens fördjupningsstudie (Socialstyrelsen 2006 b) med socialtjänstens överväganden visar att familjehemmen tvekar av olika anledningar. Det finns en oro för att behöva vända sig till en ny kommun om man får problem efter vårdnadsöverflyttningen. Familjehemsföräldrar tvekar ofta att ta över vårdnaden då det innebär att de mister stödet från socialtjänsten i placeringskommunen efter vårdnadsöverflyttningen, samt att stödet från vistelsekommunen känns oklart. Det finns inga garantier att vistelsekommunen gör samma bedömning som placeringskommunen om familjens stödbehov (Socialstyrelsen 2006 a & Socialstyrelsen 2006 b).

Det finns också en osäkerhet när det gäller tingsrättens prövning av vårdnaden. Socialtjänsten tycker att tingsrätterna har bristande kunskaper om familjehemsvården och vad en vårdnadsöverflyttning innebär, när de fäster stor vikt vid föräldrarnas möjliga förmåga att utöva vårdnaden. Föräldern har heller inte rätt till offentligt biträde och det gör att föräldrar som inte har råd med en advokat hamnar i underläge vilket inte är bra för den framtida kontakten i umgängesfrågor (Socialstyrelsen 2006 b).

Bedömningen vid en vårdnadsöverflyttning är svår och socialtjänsten upplever frågan som komplicerad. I många fall gör socialtjänsten den bedömningen att familjehemmet inte är moget att ta över vårdnaden. Till exempel kan man vara osäker på barnets anknytning till familjehemmet, eller att familjehemmet bedöms som instabilt och att socialtjänsten behöver ha fortsatt uppföljning och tillsyn av familjehemmet. En paradox i lagstiftningen som lyfts fram av socialtjänstens handläggare är att man ska arbeta för att återföre barn och föräldrar, i verkligheten är ofta möjligheterna för barnet att få flytta hem till sina föräldrar små och barnen bor i familjehem i många år. Det finns också en oro hos familjehemmen och socialtjänsten att barnets umgänge med föräldrar, släkt och nätverk skall upphöra efter en vårdnadsöverflyttning. Dock visar erfarenheter från kommuner med många vårdnadsöverflyttningar att så inte är fallet.

⁸ Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem, Uppföljning av lagändring enligt proposition 200203:53, Stärkt skydd till barn i utsatta livssituationer, Tillsynsåterföring 2006.

⁹ Familjehemmens riksförbund, Familjevårdens centralorganisation, Riksförbundet för förstärkt familjehemsvård.

För Landskrona kommun och Helsingborgs kommun som arbetar aktivt med, och har gjort många vårdnadsöverflyttningar, har umgänget med föräldrar inte minskat i de fall där vårdnaden flyttats över. Istället har umgänget ökat i flera fall, och vårdnadshavarna har blivit tryggare i sin relation till det placerade barnet och har lättare att uppmuntra umgänge med de biologiska föräldrarna. Kommuner med många vårdnadsöverflyttningar som Landskrona och Helsingborg visar att vårdnadsöverflyttning kan användas som ett bra sätt att öka kontinuitet och trygghet för barn. I Landskrona arbetar man med att ge fortsatt råd och stöd till familjehem som tar över vårdnaden även om de bor i en annan kommun. De kommuner vars familjehemsenheter gör flest antal vårdnadsöverflyttningar har under en längre tid arbetat med frågan och arbetar utifrån synsättet att en vårdnadsöverflyttning ger trygghet och kontinuitet för de placerade barnen.

Vårdnadsöverflyttningar enligt FB 6 kap 8 § har ökat efter lagändringen år 2003 men familjehemsföräldrar som tar över vårdnaden är fortfarande få. Socialstyrelsen tror att antalet vårdnadsöverflyttningar kommer att öka de närmaste åren då kommunerna gjort överväganden i samtliga ärenden. En förutsättning för att vårdnadsöverflyttningarna ska öka är att familjehemsföräldrarna är beredda att ta på sig detta ansvar. Det finns inga ekonomiska fördelar för familjehemsföräldrarna att ta över vårdnaden. En fördel för barnet vid en vårdnadsöverflyttning är att veta var de hör hemma och för familjehemsföräldrarna är det en fördel att de som vårdnadshavare inte behöver begära tillstånd av föräldern eller socialtjänsten i vardagsnära frågor.

Idag har vi ingen kunskap om hur det familjehemsplacerade barnet påverkas av en vårdnadsöverflyttning. Vi vet inte vilken påverkan en vårdnadsöverflyttning har på familjehemsplacerade barn, eller hur det går för dem när de blir vuxna. Det har inte gjorts någon större undersökning om detta. Socialstyrelsens uppföljning visar att förutsättningarna för familjehem att ta över vårdnaden är otillräckliga, då inte fler överväganden leder till ansökan om överflyttning av vårdnaden. Att vårdnadsöverflyttningarna har ökat tolkar Socialstyrelsen som en följd av lagändringen (Socialstyrelsen 2006 b).

3. Kunskapsläget

3.1 Tidigare forskning om fosterbarnsvård

Detta kapitel kommer främst att behandla svensk forskning om fosterbarn och fosterhem. Vi är medvetna om att det finns en bred internationell forskning på området. Att vi väljer att koncentrera oss på den svenska forskningen som finns beror på att uppsatsen behandlar svenska förhållanden samt att den svenska forskningen som finns är tillräcklig för uppsatsens omfattning. Forskning som sträcker sig längre bak i tiden än 1970-talet kommer inte att redovisas här av tids- och utrymmesskäl.

3.1.1 Social barnavård

Samhället har alltid tagit hand om utsatta barn på olika sätt. På 1800-talet ville man placera barn som tidigare bott på Barnhus i familjer på landet. Detta var en ekonomisk fråga då det blev billigare att placera ett barn i fosterhem, än att placera barnet i barnhem. Man ville även att barnen skulle komma bort från staden och ut på landet, då staden ansågs ha skadlig inverkan. Fosterföräldrarna blev ansvariga för barnets vård och uppfostran (Ingeborn 1989).

Det var i början av 1900-talet som den första barnavårdslagstiftningen kom till i Sverige. Barnavårdslagstiftningen från år 1902, *Lag angående uppfostran åt vanartad och i sedligt avseende försummade barn*, syftade till social kontroll, framförallt av industriarbetarklassens barn i storstäderna. Genom att ingripa tidigt skulle den samhällsfara och det störningsmoment som de felaktigt uppfostrade barnen innebar förebyggas. Olika preventiva åtgärder introducerades samt möjligheten att omhänderta vanartiga barn. Lagen kom att kritiseras då barn som behövde skydd och som vanvårdades eller misshandlades inte omfattades. Man intresserade sig framförallt för barn och ungdomars avvikelser och teorier om barn- och ungdomspsykopati samt för biologiska förklaringsmodeller (Vinnerljung 1996 b).

Att placera barn som blivit övergivna i fosterhem har länge varit vanligt i Sverige och dessa barn för ofta mycket illa. År 1785 kom den första fosterlagsstadgan och år 1902 antogs en *lag om fosterbarnsvård*, den kritiserades dock för att vara alltför begränsad då endast yngre barn omfattades av lagen (Höjer 2001). Nästa *barnavårdslag* som kom år 1924 ledde till stora förändringar och kom att finnas kvar i huvuddrag fram till 1970-talet. Nu kom även barn som för illa genom misshandel och vanvård att omfattas av lagen, och man kunde omhänderta barn mot föräldrars vilja. Barnavården organiserades också genom att man inrättade obligatoriska barnavårdsnämnder. Varje kommun skulle upprätta en barnavårdsnämnd, denna sköttes ofta av lekmän och kom att göra så fram till 1950-talet (Vinnerljung 1996 b).

År 1960 kom en ny *Barnavårdslag* som påverkats av samhällsliga förändringar. Från att ha varit ett samhälle där fattigdom och social nöd var utbredd blev Sverige en industristat där sociala reformer genomfördes. Handläggningen av barnavårdsärenden gjordes nu av tjänstemän och ett byråkratiskt ideal framträdde. I mitten av 1900-talet hade den psykoanalytiska teorin börjat påverka utformningen av barnavården i Sverige. Barnpsykiatri och barnpsykologi fanns med som en del i barn- och ungdomsvården. Trots att psykologiska och psykiatriska förklaringsmodeller blev mer och mer viktiga fanns mycket av de äldre tankegångarna kvar.

Människorna sågs som objekt i en organisation där utredning, bedömning och sortering var centrala (Vinnerljung 1996 b). Under 1970-talet kom detta att ifrågasättas, man kritiserade det inflytande som läkarvården och psykiatrien haft på social barnavård. Objektiviteten av människor började bytas ut mot ett synsätt där relationen mellan klient och behandlare betonades. Nu kom också objektrelationsteorier att lyftas fram, det vill säga anknytningsteorier som talar om barns anknytning till för dem viktiga omsorgspersoner samt hur viktiga de första åren i ett barns liv är för dess fortsatta utveckling (Höjer 2001).

Socialtjänstlagen som kom år 1982, och trädde i kraft 1 januari, byggde på ifrågasättande av den tidigare socialvården samt utbyggnaden av den offentliga sektorn (Vinnerljung 1996 b). Lagstiftningen är gemensam för allt socialt arbete och ersatte de tidigare vårdlagarna, barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen och socialhjälpslagen. Skillnaden från tidigare lagar är en ny människosyn. Tidigare hade man ett kontrollerande och överordnat synsätt för att närma sig de människor som behövde samhällets hjälp. Det synsättet har ersatts med en tro på människans egen förmåga att påverka sin situation. Socialtjänstlagen bygger på en helhetssyn där frivillighet och självbestämmande skall vara vägledande vid handläggning av enskilda ärenden inom socialtjänsten (Norström & Thunved 2007).

Vinnerljung (1996 a) nämner hur Lundström (1993) har visat att den prognostiska tanken har varit ett centralt element i Svensk barnavårdslagstiftning sedan sekelskiftet. Detta kan ses i myndigheternas uppdrag att identifiera det som kan tänkas vara en fara för barns framtida utveckling i hemmiljön, eller i deras eget beteende. Över tid har argumenten i barnavårdsutredningarna förändrats. På 1930- och 1940-talet var det ett moraliskt synsätt som tillämpades, på 1940- och 1950-talet dominerade läkardiagnoser och på senare år har psykologisk teori varit det som legat till grund för utredningar och åtgärder. Det prognostiska synsättet är det som skiljer svensk barnavård från till exempel brittisk och amerikansk som har ett mer reaktivt synsätt. Att barn från fattiga familjer skall få nya "bra" föräldrar för att stoppa en negativ utveckling och på så sätt skydda samhället kan man se i många länders barnavårdshistoria (Vinnerljung 1996 a).

3.1.2 Forskning om fosterbarn och fosterhem

Fosterbarnsutredningen som kom under 1970-talet (SOU1974:7) slog fast principen att fosterbarnsvården alltid skall ha som mål att återföreina barn och föräldrar (Vinnerljung 1996 a). Bland tidigare forskning om fosterbarn som tillfört ny kunskap och påverkat utformningen av fosterbarnsvården kan nämnas Anna-Lisa Kälvestens forskning; 40 fosterfamiljer med Skå-barn (1974). Även Barn-i-Kris-projektet tillhör forskning som haft stor betydelse. Barn-i-Kris-projektet var en större forskningssatsning med åtta olika forskare. Projektet ledde till fem olika rapporter som beskriver olika delar av fosterbarnsvården. Studien genomfördes under år 1981-1982 och gällde 89 barn i åldersgruppen 0-16 år som blev placerade i fosterhem av Malmö kommun. Placeringarna i fosterhemmen följdes upp efter tre månader och sedan efter två år. De rapporter som publicerats handlar om fosterföräldrarna (Vinterhed 1985), föräldrarna (Hessle 1988), det sociala arbetet/socialarbetarna (Börjesson & Håkansson 1990) samt om barnen (Cederström 1990, 1994) & (Vinnerljung 1996 b).

Projektet har haft stor påverkan på svensk fosterbarnsvård och introducerade det relationsorienterade synsättet i arbetet med fosterbarn. Man ville visa hur viktig barns identitetsutveckling var, och betonade vikten av att barn behöver behålla kontakten med sina biologiska föräldrar för att inte förlora en del av sin identitet.

Det relationsorienterade synsättet finner företrädarna i Barn-i-Kris-projektet hos utvecklingspsykologen och objektrelationsteoretikern Margret Mahler. De menade att den som blir barnets psykologiska förälder är den som inlett ett samspel med barnet när det är nyfött. Relationen till den biologiska föräldern är på så sätt inte utbytbar. Tidigare hade det behovsorienterade synsättet dominerat, där barns behov av skydd och ”nya” föräldrar stod i fokus. De behovsorienterade synsättets anhängare kan kritiseras för att förväxla barns behov med fosterföräldrarnas, och det relationsorienterade synsättet kan sägas göra det samma mellan barns och de biologiska föräldrarnas behov. Detta är en förenklad bild, och företrädare för det relationsorienterade synsättet menar att de stöder barns identitet och inte föräldrarnas rätt. De säger också att barn kan behöva bestående relationer till vuxna människor som kan bli psykologiska föräldrar, då en relation med de biologiska föräldrarna aldrig existerat eller upprätthållits (Andersson 1995).

Gunvor Andersson (1995) ställer frågan om man måste välja mellan de båda synsätten. Kan inte barn få växa upp i stabila familjehem och få nya relationer till fosterföräldrarna och samtidigt ges identitet genom att kontakten med ursprungsföräldrarna behålls. Eller måste man välja? Hon nämner June Thoburns (1994) genomgång av barnavårdsforskning, där hon kommer fram till att vad som är viktigt för barn är varaktighet och identitet. Det är viktigt att barn ges trygghet och stabilitet i vardagslivet, men också att relationer upprätthålls samt att det finns en balans mellan de båda. Även Gunvor Anderssons forskning har haft stor påverkan på den svenska fosterbarnsvården. Hennes studier om barn placerade på barnhem i Malmö handlade om fosterhemsplaceringar (1984, 1988, 1995). Barnen, som var 0-4 år när de placerades på barnhemmet, undersöktes och följdes upp tre och nio månader efter att de lämnat barnhemmet samt fem och tio år senare (Vinnerljung 1996 b).

Gunvor Andersson beskriver i ett kapitel i boken *Barns vardagsliv i det senmoderna samhället*, hur vardagen är för barn som växer upp i familjehem. Hon lyfter fram hur barn uppfattar och ser på sin vardag i familjehem, utifrån ett forskningsprojekt där hon frågat 22 barn (10-11 år) i familjehem om deras vardag hemma, i skolan och på fritiden. Att vara barn och växa upp påverkas av olika faktorer som t e x klass, etnicitet, kön och ålder liksom var man växer upp. När det gäller barn i familjehem får man ta i beaktande att de har en särskilt utsatt position i samhället som påverkar förutsättningarna för deras barndom. Forskning om barn och barndom har ändrat fokus från att bara vara intresserad av hur barndomen påverkar vuxenlivet, till att se på barndomen som intressant för vad den är och hur den är för barn just här och nu. Barn betraktas som aktiva i att forma sina egna liv och det är viktigt att ta reda på hur barn ser på sin verklighet, vad de ser, hör, upplever och känner. Detta är Anderssons utgångspunkter och hon har stärkts i sin tro på barn som informanter om sin egen situation och livssammanhang.

Barns information kan öka vår förståelse för barn i olika livssituationer. Barnens vardag i Anderssons forskning är väldigt normal och vanlig trots att deras situation som fosterbarn är ovanlig. Barnen har ofta placerats i familjehem på grund av att deras vardag i ursprungsfamiljen inte varit trygg och tillfredställande enligt socialtjänsten. Därför blir också vardagen viktig och inte bara något självklart, då barnen ofta kommer från familjer som saknat trygga vardagliga rutiner. Barnen upplever inte själva att det är någon skillnad att vara fosterbarn, jämfört med andra ”vanliga” barn. Barnen har i familjehemmet fått tillgång till resurser som de tidigare saknat som att få skjuts till fritidsaktivitet, läxhjälp och tillgång till dator. Detta är ofta stor skillnad från hur det var i hemmet och är av stor betydelse för barnen.

Just fritidsaktiviteter har visat sig ha stor betydelse för barn i utsatta livssituationer. Det är en skyddsfaktor som kan ge motståndskraft och styrka att klara av svårigheter och motgångar samt stärka självförtroendet och ge kamrat och vuxenkontakter (Andersson 2001).

Även framgång i skolan är en skyddande faktor för barn i utsatta livssituationer. Risken för att fosterbarn presterar mindre bra i skolan är stor och skolan är också viktig för barnens sociala liv och självbild. Andersson (2001) noterade också att det var bekymmersamt då fosterföräldrar skilde sig, och påtalar att det är ett svårt problem och viktigt att ta tillvara fosterbarns intressen vid fosterföräldrars skilsmässa. Många barn är långtidsplacerade och familjehem är eller förblir inte längre synonymt med en traditionell kärnfamilj.

Barn i familjehem har en biologisk familj, en mamma och en pappa som de liksom till familjehemmet måste förhålla sig till. Relationen till föräldrarna är en viktig del av dessa barns livssituation. Andersson uppfattade inte att ledsna känslor och längtan efter de biologiska föräldrarna inkräktade så mycket på vardagslivet hos de barn hon pratat med. Barnens gosdjur, som ofta kom fram på kvällen, uppfattade hon som fyllda av känsloladdade länkar till mamma och pappa. Relationer och vardagsliv med vardagslivets fördelar kan särskiljas, man kan känna sig älskad av sin mamma och tycka om henne utan att vilja flytta hem. För barnen kan familjeerfarenheterna bli en inre börda då de inte kan överblicka vilka konsekvenser det kan få att dela med sig av dem till andra (Andersson 2001).

Anita Cederström (1990) gjorde i Barn-i-Kris-projektet bland annat en studie om vad det innebär för ett barn att bli fosterhemsplacerat och hur de anpassar sig till den situationen. Hon studerade 25 barn i åldrarna 4-12 år som placerats i fosterhem. Hon konstaterar att fosterbarns relation till sina biologiska föräldrar har betydelse för hur de hanterar separationen och för hur de kommer att relatera till fosterföräldrarna. Hon såg att barn vars biologiska föräldrar inte kunde se och förhålla sig till barnens behov hade en negativ utveckling. Vidare tyder resultaten på att barn som har störda objektrelationer har svårare att knyta an till andra och att detta påverkar barnens intellektuella, känslomässiga och sociala utveckling. Det betyder att trots goda förutsättningar i fosterhemmet kan barnet få en negativ utveckling på grund av tidigare dåliga relationer. Grundförutsättningarna är viktigare för barnets utveckling än det nya hemmet och fosterföräldrarna riskerar att upprepa föräldrarnas förhållningssätt till barnen (Cederström 1990).

Vinnerljug (1996 b) beskriver Cederströms (1994) studie av spädbarnsplaceringar som visade att fosterföräldrarna efter kort tid ville behålla barnet som sitt eget, trots att detta inte var planeringen från början, vilket gör jourplaceringar tvivelaktiga. Fosterföräldrarna sörjde barnet lika mycket vid separationen, som biologiska föräldrar skulle göra vid en separation då de tvingas lämna ifrån sig sina barn. Enligt Vinnerljug (1996 b) noterade Barn-i-Kris forskarna Cederström och Vinterhed, att vissa fosterföräldrar hade ett bristande samspel med spädbarnen, detta tolkades som att de avskärmade sig som skydd mot en förestående separation.

Det finns relativt lite forskning om vilka familjer som får sina barn fosterhemsplacerade. Orsakerna till att barn kommer i samhällets vård förändras också över tid. Orsaken till att barn placeras är enligt den forskning som finns ett eller flera av följande problem, som definieras av de sociala myndigheterna; missbruksproblem i familjen, olämpliga eller oförmögna föräldrar, psykiskt sjuka föräldrar, barnen är övergivna eller utstötta, barnen har utsatts för missandel eller sexuella övergrepp eller barnets eget beteende. Familjernas uppfattning om varför barnet placeras skiljer sig ofta från myndigheternas.

Forskningen om fosterbarnsvården på 1980-talet, visar att flera faktorer förutom den faktiska situationen i hemmet påverkar om barn flyttar hem till sin ursprungsfamilj. Relationen mellan socialarbetare, föräldrar, fosterföräldrar och fosterbarn spelar roll (Vinnerljung 1996 b).

I Gunvor Anderssons arbeten samt i Barn-i-Kris projektet kan man se att kontakt mellan barn och föräldrar har ett positivt samband när det gäller barn som får flytta hem. Barn-i-Kris projektet visar också att ungefär lika många barn flyttar hem till en försämrad situation som till en förbättrad. I samma projekt finns också tecken på att det är avgörande hur socialarbetarna uppfattar föräldrarnas situation vid hemflyttning. Relationen förälder - fosterförälder och förälder - socialarbetare är avgörande för möjligheten till återförening visar Vinterheds rapport från Barn-i-Kris projektet samt Anderssons studier. Barn som placeras i fosterhem är oftast barn till ensamstående mammor och har mer sällan föräldrar som bor tillsammans under någon period i deras liv. Barnens pappor är inte delaktiga i barnens liv och den föreställningen har också socialarbetare om fosterbarnens familjer. Pappans roll uppmärksammas sällan och fokus riktas mot mamman, hennes problem relateras till barnen i större grad än pappans. Det är också vanligt att mammorna är ensam vårdnadshavare trots flera års placering och en förlorad kontakt med sina barn. Forskningen visar att barn placerade i fosterhem har en instabil uppväxtsituation och att detta är ett livsvillkor oavsett om barnen flyttar hem eller inte (Vinnerljung 1996 b).

3.1.3 Fosterfamiljen

I både svensk och internationell forskning finns en bild av att fosterföräldrar främst kommer från arbetarklass eller från lägre medelklass och att de ofta bor på landsbygden. Det finns en tradition att flytta barn från städerna till landsbygden även om den minskat de senaste decennierna. Det finns forskning som pekar på att fosterfamiljer ofta har traditionell och funktionell rollfördelning mellan makarna, samt att kvinnan har en starkare ställning i familjen jämfört med familjer utan fosterbarn (Vinnerljung 1996 b). Detta framkommer också i Ingrid Höjers (2001) studie av fosterfamiljer. Att ta hand om och sörja för barn som man inte har några biologiska band till kan sägas vara ett särskilt sorts föräldraskap, ett avlönat uppdrag som ingår i samhällets vård av barn och unga. Ansvar för barnet skall delas med de biologiska föräldrarna och fosterföräldrarna ska komplettera de biologiska föräldrarnas föräldraskap, inte ersätta dem (Höjer 2001).

Fosterföräldrar beskrivs ofta som "emotionella överskottsmänniskor" av socialarbetare och forskare. De ger mycket men får också tillbaka mycket i form av en förstärkt föräldraidentitet (Vinterhed 1985). Motiv till att bli fosterförälder är något som varit centralt i rekrytering av familjhem och har även behandlats i forskningen. I Kälvestens intervjustudie av fosterhem på Barnby Skå (1974) menar hon att familjerna utmärkte sig genom ett starkt samhällsengagemang samt ett överskott av människointresse, tid, energi och känslkraft. Detta att fosterfamiljer har en utmärkande resurs och energiförråd noterades också av Vinnerljung (1996 b) vid sin genomgång av tidigare forskning.

Fosterföräldrars motiv tas upp av Börjeson med flera i boken *I föräldrars ställe* (1979). Vanliga skäl var enligt familjerna slumpen eller att man svarat på en annons, andra vanliga skäl var barnlöshet eller att man ville ha ett barn då tidigare barnaskara växt upp. Andra motiv kunde vara mer sociala, politiska eller religiösa. Författarna kunde även se ett slags prestationsmotiv då fosterföräldrarollen upprättar en slags yrkesidentitet hos en del kvinnor (Vinnerljung 1996 b).

Om man sammanfattar vad svensk forskning säger om fosterföräldrars motiv kan man säga att i en del fall är det släktskap som avgör, man blir fosterförälder åt ett barn man har en biologisk anknytning till. I andra fall kan ekonomiska förutsättningar vara drivkraften som ett alternativ eller komplement till att arbeta utanför hemmet. Vidare är en önskan att leva med barn eller att få förlänga sitt föräldraskap en anledning, samt ideella och medmänskliga skäl eller andra personliga motiv (Vinnerljung 1996 b).

Ingrid Höjers avhandling *Fosterfamiljens inre liv* (2001) handlar om vad som händer då en ”vanlig familj” blir fosterfamilj. Den behandlar relationerna mellan medlemmarna i fosterfamiljen med fokus på motiv för fosterföräldraskap, parförhållandet, föräldraskap, fosterföräldrarnas egna barn samt kontakten med fosterbarnens släkt och nätverk. Fosterfamiljerna i Höjers avhandling karaktäriseras av att omsorg om människor står högre i kurs än till exempel personlig karriär eller ekonomiska framgångar. Omsorgen och att ta ansvar om barn är ett sätt att förverkliga sig själv och ge livet mening. Man vill dela med sig av det goda man har i livet. Det är oftast kvinnorna som har barn som en uttalad livsplan och som tar initiativ till att bli fosterföräldrar. Att vara fosterförälder förändrar förhållandet mellan ett föräldrapar, de får ett gemensamt intresse som kräver att de samarbetar och tar ansvar. Männerna dras in i familjens centrum och blir mer delaktiga i familjens göromål än tidigare. De måste också reflektera över sitt föräldraskap, sig själva och sitt förhållande. Höjer (2001) pekar på att fosterföräldraskapet påverkar förhållandet mellan paren i positiv riktning.

När fosterföräldrarna i Höjers avhandling (2001) beskriver sitt föräldraskap är det vid första anblicken få skillnader mellan fosterföräldraskapet och det biologiska föräldraskapet. Det finns inga generella skillnader, men fosterföräldraskapet kräver nya förhållningssätt och strategier, och kan ses som ett mer komplicerat föräldraskap. Tidigare såg man fosterföräldrar som ersättningsföräldrar, idag är synen istället att fosterföräldrar ska vara kompletterande föräldrar. Fosterföräldrarnas roll som kompletterande föräldrar påverkar föräldraskapet på olika sätt. De tvingas hitta annorlunda föräldrastراتيجier då fosterföräldraskapet bjuder på andra svårigheter. En orsak till det är att barnen ofta kommer från svåra förhållanden och inte haft en trygg förälder att förlita sig på. Fosterföräldraskapet kan ses både som belönande och utmanande.

När det gäller föräldrars och fosterföräldrars ansvar och vardagsliv finns det inga direkta skillnader. Dock kräver fosterföräldraskapet mer stöd och gränssättning, som fosterförälder har man också ansvar för att upprätthålla kontakten med barnets familj och släktingar. Den kanske största skillnaden mellan att vara biologisk förälder och fosterförälder är att fosterföräldraskapet är ett avlönat uppdrag som regleras i avtal med socialtjänsten. Det kan väcka motstridiga känslor att ta emot pengar för att ta hand om ett barn och är en känslig fråga för en del fosterföräldrar. Ibland blir de ifrågasatta av omgivningen och oroar sig för att barnen skall tro att de inte älskar dem utan har dem för pengarnas skull. Höjer (2001) menar att frågans känslighet beror på värderingen av omsorg. I hemmet och i samhället är omsorg något som är lågt värderat ekonomiskt men högt värderat socialt. Det finns en motsättning i att ge föräldraomsorg och samtidigt få betalt.

En av de saker som framträder i Höjers (2001) avhandling är att fosterföräldrarna saknar bestämmanderätt i barnens liv, vilket ses som problematiskt. De biologiska föräldrarna har i de flesta fall vårdnaden om barnen och den juridiska bestämmanderätten. Fosterföräldrarna har ansvar för barnet och dess utveckling men har ingen rätt att fatta beslut som rör barnet. Detta upplevs som en stor svårighet, att ha ansvar men inte kunna påverka. På så sätt påverkar och begränsar det föräldraskapet.

I vissa fall leder det till att fosterföräldrarna förhåller sig med en viss distans till barnet. Fosterföräldrarna är medvetna om att de inte är ersättnings föräldrar utan kompletterande föräldrar men känner sig maktlösa när beslut fattas som de anser vara skadliga för barnen (Höjer 2001).

Hur fosterfamiljers biologiska barn påverkas av att växa upp i en familj som tar emot fosterbarn har varit mycket lite utforskat. Ingrid Höjer och Monica Nordenfors har beskrivit detta i studien *Att leva med fostersyskon* (2006). I studien kommer fosterföräldrarnas egna barn till tals. Vardagslivet kom att påverkas på olika sätt för syskonen i studien. Barnen är på olika sätt delaktiga i uppdraget som familjehem, de tillägnar sig ett empatiskt förhållningssätt och tar ett stort ansvar för sina fostersyskon. Även att kunna reflektera över sin egen situation och andras, fosterbarnens, upplevdes som stärkande. I vissa fall upplevde barnen att de kom i andra hand då föräldrarnas tid inte räckte till både de egna barnen och fosterbarn, vilket inte kan anses förenligt med det uppdrag man har som familjehemsförälder.

3.1.4 Fosterhem och adoption

Amerikanska studier visar på att det leder till fler positiva resultat då fosterföräldrar adopterar sina fosterbarn jämfört med om barn fortsätter vara placerade.

I Sverige har Bohman och Sigvardsson (1990) studerat spädbarn aktuella för adoption. De delades in i tre grupper; de som växte upp hemma, de som adopterades och de som växte upp i fosterhem. Barnens biologiska föräldrar hade låg socioekonomisk och social status. Adoptivföräldrarnas socioekonomiska status var betydligt bättre och fosterföräldrarna låg mitt i mellan dessa grupper. Syftet med denna långtidsuppföljning var att man ville studera barnens sociala och intellektuella utveckling under hela barndomen. Av de fosterhemsplacerade barnen blev 70 procent adopterade före sju års ålder då nästan ingen hade kontakt med sin ursprungsfamilj.

Barnen i de tre grupperna följdes upp i flera omgångar och jämfördes med varandra och med kontrollgrupper. Fosterpojkar och pojkar som vuxit upp i sitt biologiska hem avvek mycket negativt från kontrollgruppen i alla tester. De adopterade barnen visade inga signifikanta avvikelser. En senare uppföljning av brott och kriminalitet visade att 30 procent av fosterpojkar var registrerade för brott. Detta jämfördes med att 16 procent av adoptivbarnen, kontrollgruppen och barnen som växt upp hemma var registrerade för brott. Av flickorna var nästan ingen ur någon av grupperna registrerade för brott eller missbruk. Detta förklarades med den otrygghet som fosterbarnsvården innebär för fosterföräldrar och fosterbarn (Bohman & Sigvardsson 1990, se Vinnerljung 1996 b, s 81).

Som alternativ till adoption kom fosterhemsplaceringar att användas in på 1970-talet trots att adoption var möjlig. Barn som var aktuella för adoption kunde ha ett ”handikapp” som exempelvis försenad utveckling. Det medförde att barnet inte ansågs gott nog att adopteras, utan fosterhemsplacerades istället (Vinnerljung 1996 b). Att barn i Sverige adopteras av sina fosterföräldrar är ovanligt och om det sker så är det oftast myndiga före detta fosterbarn som adopteras (Skerfving 1994 se Vinnerljung 1996 b, s.83). I fosterbarnsvården i USA och Storbritannien är adoption en viktig del för att skapa en trygg uppväxtsituation för dessa barn och adoption kan genom lagstiftningen genomföras mot föräldrars vilja. Man menar att adoption är att föredra mot placering i fosterhem. Även i svensk forskning finns det de som anser att adoption eller andra åtgärder borde finnas vid långvariga fosterhemsplaceringar (Vinnerljung 1996 b).

3.1.5 Vuxna fosterbarn

Det finns en hel del svensk forskning om vuxna fosterbarn om man jämför med internationell forskning. Alla kommer inte att nämnas här, men den tidigare nämnda adoptionsstudien av Bohman och Sigvardsson (1990), är ett av de mest ambitiösa försöken att med jämförelsegrupper göra longitudinella studier av fosterbarn och studien har uppmärksammats internationellt (Vinnerljung 1996 b).

Vinnerljung har i en registerstudie av vuxna fosterbarn, med hemmaboende syskon som jämförelsegrupp, undersökt traditionell långvarig fosterbarnsvård. 107 fosterbarn jämfördes med sina 128 syskon och underlaget hämtades från barn födda år 1958-1967 av Malmö kommuns fosterhemsplaceringar. 80 procent av fosterbarnen placerades när de var 3 år eller yngre. Uppföljningar gjordes i vuxen ålder av bland annat utbildning, brottsregister, sjukskrivningar och familje- och försörjningsituationen. Resultaten kom inte att visa på några signifikanta skillnader mellan fosterbarnen och de syskon som växt upp i sina ursprungs familjer (Vinnerljung 1996 b).

Vinnerljung (1996 a) kommer i sin avhandling om vuxna fosterbarn fram till att långvarigt placerade fosterbarn, och då framförallt män, har när de når vuxen ålder betydligt sämre sociala positioner i samhället om man jämför med normalbefolkningen. I en mortalitetsstudie¹⁰ undersökte Vinnerljung (1996 a) också om mortaliteten för gruppen fosterbarn är annorlunda jämfört med normalbefolkningen. Han fann en skillnad i dödlighet mellan fosterbarn och jämnåriga i övriga befolkningen. Fosterbarnen har en tydligt förhöjd dödsrisk. Fosterpojkar löpte 70 procent större risk att dö unga jämfört med jämnåriga i övriga befolkningen.

I ovan nämnda syskonstudie pekar resultatet på att fosterbarnen och de hemmaboende barnen riskerar att utvecklas negativt i vuxen ålder i lika stor utsträckning. Vinnerljung identifierade några riskfaktorer som ensamma eller i kombination var specifika för barn i långvarig fostervård. Dessa antas samspela tillsammans med möjligheter, andra risker och skyddande faktorer. Riskfaktorerna som kan ses som vanligt förekommande hos fosterbarn, dock inte hos alla, kan antas ha en negativ påverkan på fosterbarns liv och utveckling. Riskfaktorerna ses i samband med olika livsloppsfaser. Före placeringen är riskfaktorer; genetisk sårbarhet, socialt arv, tidiga negativa erfarenheter och separationserfarenheter. Under pågående fosterbarnsvård är riskfaktorer; vårdformens instabilitet, fosterföräldrars osäkra ställning, osäker ställning i familjen, problematisk identitetsutveckling och svaga skolprestationer. Efter avslutad placering är riskfaktorer; låg utbildning, ingen ”familj för livet” och svagt externt stödsystem. Det finns ingen svensk och väldigt få internationella studier om specifika vuxenlivsvillkor som kan komma av att växa upp i fosterhem (Vinnerljung 1996 b).

3.1.6 Aktuell forskning på området

Gunvor Andersson och Marie Sallnäs har i tidningen Socionomens forsknings supplement gjort en översikt över svensk barnavårdsforskning under drygt ett år (publikationer under 2006 samt första kvartalet av 2007) (Andersson & Sallnäs 2007).

¹⁰ Data hämtades från SCB:s register (socialtjänstens åtgärder för barn och unga) över samtliga individer som någon gång under 1968-1973 varit fosterhemsplacerade. Studiepopulationen jämfördes sedan med SCB:s dödsorsaksregister under perioden 1969-1991 från och med det år som individen fosterhemsplacerades. Dessa data jämfördes sedan med hela rikets dödlighet (Vinnerljung 1996 a).

Forskning som är intressant för denna uppsats finns inom områdena fosterbarn, fosterfamilj och familjehemsvård. Andersson och Sallnäs finner att det är tunt med forskning om familjehemsvården under den aktuella perioden.

Förra sekelskiftets fosterhemvård som marknad eller som människokärlek diskuteras i en avhandling i ekonomisk historia (Sköld 2006). Titti Mattson (2006) har studerat barns rättsliga ställning och kontakter med myndigheter när de är placerade i familjehem. Hennes utgångspunkt är att det finns ett krav på att barn skall ses som subjekt och aktörer. Det hon finner är att barn har ett svagt rättsligt skydd, speciellt vid frivilliga placeringar. Sofia Linderot undersöker i sin licentiatuppsats (2006) hur anhörigplaceringar övervägs och hanteras i handläggningen av barnavårdsärenden. Hon finner en oklar statistik då begreppet släktinghem inkluderar även andra närstående. Det finns dock en positiv inställning till släktingplaceringar hos intervjuade socialsekreterare även om detta inte alltid övervägs.

Manualbaserat arbete har undersökts av Pia Kyhle Westermark m.fl. (2007). Fosterföräldrar i det strukturerade och målorienterade behandlingsprogrammet MTFC (Multidimensional Treatment Foster Care) har intervjuats. De flesta hade en positiv inställning och såg sig själva som professionella men det fanns de som kände sig kontrollerade och såg på fosterföräldraskapet mer som en livsstil.

Det finns inga publikationer utifrån fosterbarnens perspektiv under tidsperioden men tidigare nämnda studie om fosterföräldrars biologiska barn (Höjer & Nordenfors 2006) samt Monica Nordenfors avhandling (2006) i ämnet kan nämnas. Andersson och Sallnäs beklagar att det inte finns mer forskning om barns egna erfarenheter av familjehemsvård och säger att tonåringar väcker större intresse och leder till fler forskningsproduktioner på grund av de är fler och gör mer väsen av sig ute i samhället (Andersson & Sallnäs 2007).

3.2 Barns bästa

Barnavård har länge haft en given plats i socialt arbete men den har sett olika ut genom historien och synen på barn och barndom har varierat. Bäck - Wiklund (2001) beskriver hur barndomen kan ses som ett historiskt föränderligt fenomen och att vårt sätt att betrakta barn aldrig är politiskt eller kulturellt neutralt. I barns uppväxtvillkor och i rådande synsätt på barn kan man se rådande samhällsvärderingar och villkor.

Under vissa tider har barn uppmärksammats som politiska och sociala problem och under andra tider har barn blivit symbol för framtid och livshopp. Idag kan båda dessa perspektiv anas. Synen på barn och den forskning som finns om barn har fokuserats på hur de vuxna leder och socialiserar barnen in i samhället samt på barns utveckling genom olika åldrar. Även teoribildning och den politiska debatten kring barn och familj har haft fokus på de vuxna. I vår moderna västerländska konstruktion av barn och barndom, har barn setts som motsatsen till vuxna där skillnaden är att barn är inkompetenta och sårbara, de är "icke-vuxna" och saknar allt det vuxenlivet innehåller. Vuxenlivet har anses ha mer värde än barndomen vilket ofta kopplas till barns behov av skydd. Detta kan ses som paternalistiskt, men välvillig, maktutövning. Barns personliga och sociala liv är alltid villkorat av vuxna, föräldrar, skola eller andra institutioner (Bäck - Wiklund 2001).

Under senare delen av 1900-talet har barn och barndom börjat ses som ett eget område intressant för forskning. Man började se barn som sociala aktörer och barndomen som en social konstruktion.

Barn och barndom måste alltid ses i sitt sammanhang och kan inte särskiljas från klass, kön och etnicitet. Den sociologiska forskningen om barndom har varit fokuserad på familjen och framförallt de vuxna, barn sågs som passiva objekt som skulle formas av familj och samhälle. Idag ser man istället barn som aktiva i den socialisationsprocess som sker. Psykologin är kanske den vetenskap som studerat barn längst, men barn har oftast varit objekt för tester eller observationer. Man har främst intresserat sig för generella drag och stadier i barns utveckling, giltiga för alla västerländska barn. Det finns dock forskning där barn ses som sakkunniga informanter. Barn kan berätta om vad de ser, hör och upplever och på så sätt kan vi få en förståelse för hur barn upplever sig själva, sitt liv och de sociala sammanhang de ingår i (Andersson 2002).

Sverige, liksom våra nordiska grannländer kännetecknas av att mycket uppmärksamhet riktas mot hur barn har det. De flesta familjer organiserar sina liv utifrån antaganden om barns bästa. Trots att barnperspektivet skall vara ledande i alla politiska beslut som rör barn, är det förmodligen inte så att alla handlingar och beslut leder till barns bästa. Familjen, som från allra första början är viktigast för barnet, är den plats där tankarna om barns bästa ska realiseras. Det ställer stora krav på dem som är barnets vårdnadshavare (Bekkengen 2003).

I dagens samhälle är barn inte bara föräldrarnas ansvar, de har även till stor del blivit samhällets ansvar. Socialarbetare och många andra professionellt utbildade människor fattar olika tunga beslut som rör barn och familjer, beslut som förr ansågs vara frågor som rörde endast familjen. Det kan handla om beslut i vårdnadstvister, om omhändertagande, fosterhemsplaceringar och vårdnadsöverflyttning eller hur barns uppfostran ska se ut (Schaffer 1995).

Det ligger ett stort ansvar hos den som fattar beslut, beslut som kan komma att få avgörande betydelse för barns livsöde. Vilken inställning vi själva har rörande barns bästa ska inte ligga till grund när vi fattar beslut kring barn. De personer som fattar beslut påverkas av en mängd olika faktorer, som psykologiska egenskaper, personlig bakgrund, politiska och ideologiska värderingar samt av administrativa och ekonomiska påtryckningar. Schaffer (1995) menar att den forskning som idag finns kring barn och deras familjer är mer övertygande att ha som grund vid svåra beslut.

Brannen (1999) i Bäck – Wiklund (2001) delar in forskningen om barn i tre kategorier; de beroende barnen, barnen i institutionella miljöer samt barnet som agent. Den forskning som speglar de beroende barnen är forskning om utvecklingspsykologi, anknytningsteori och sociologiska teorier om socialisation. Barnets eget agerande finns med men det finns alltid en vuxen, en "expert", som förmedlar omsorg och vet barnets behov. Denna forskning har haft stor påverkan på utformningen av politiken i Sverige när det gäller barns behov. Forskning om barn i institutionella miljöer fokuserar på barnets interaktion med institutionen. Studier inom detta område växlar mellan barnet som aktör och institutionernas påverkan på barnet. Den tredje kategorin; barnet som agent, kan ses som det egentliga barnperspektivet. Här ser man barnet som ett eget subjekt som har intressen som skiljer sig från föräldrars och andra vuxnas intressen. Man ser inte bara barndomen som en övergående period utan som en viktig period i barnets liv. I detta perspektiv ses barnet som konsument av olika tjänster men också som producent av ekonomiska och emotionella värden. Barn växer upp i en värld formad av vuxna, men i de miljöer som barnen vistas i finns också platser där barn är fria att själva välja och fatta beslut.

Intresset för barn som egen aktör har vuxit sig starkare under de senaste decennierna. Barnet ses som både objekt och subjekt i det senmoderna familjelivet. Detta hänger samman med utvecklingen inom den moderna familjeforskningen där man betonar familjemedlemmarnas individualitet och vikten av att studera familjens vardagsliv. De senmoderna teorier om individualisering gäller här lika mycket för barn som för vuxna och unga vuxna. Barn har i detta perspektiv möjlighet att forma och påverka sina liv, de är också kompetenta att informera om och värdera sin egen situation (Bäck-Wiklund 2001).

3.2.1 Barns rätt

Begreppet barns bästa gjorde på allvar sitt intåg i svensk lagstiftning under 1990-talet. I ett antal författningar; civilrättsliga såväl som offentligrättsliga, stadgas det numera att barns bästa ska beaktas. Till dessa hör; FB kap 6 om vårdnad, boende och umgänge, SoL och UtL. Barnets bästa är ett viktigt rekvisit på det rättsliga området, och det används för att motivera och förklara rättsliga beslut och domar. Förhållandet föräldrar och barn regleras i föräldrabalken. Oftast är föräldrarna eller en av föräldrarna vårdnadshavare. Med vårdnadsansvaret följer skyldighet att ge barnet fysisk och psykisk omsorg. Barn har rätt till båda sina föräldrar och barns rättigheter sätts i fokus i Föräldrabalken (Andersson & Hollander 1996).

”Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling” (FB 6 kap 1 §).

Globaliseringen och Sveriges anslutning till barnkonventionen har påverkat svensk rätt, det är idag vanligt att i lagen hänvisa till barnets bästa och i lagens förarbeten till barnperspektivet. Upphovet till införandet av ett barnperspektiv är den FN-konvention kring barns rättigheter som Sverige undertecknade år 1990. I barnkonventionens artikel 3 stadgas att; barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. I syfte att stärka barnperspektivet kompletterades år 1977 Socialtjänstens portalparagraf (Schiratzki 2002).

”När åtgärder rör barn skall särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver” (SoL 1 kap 2 §).

”När en åtgärd rör ett barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad” (SoL 3 kap 5 §)

I lagstiftningen fastslås det att barns rätt skall gå före föräldrars och andra vuxnas. När man ändrade lagen infördes ytterligare en bestämmelse gällande barn (Schiratzki 2002).

”När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller närstående. Vad som är bäst för barnet skall dock enligt 1 kap 2 § alltid beaktas” (SoL 6 kap 5 §).

Den bärande tanken i barnkonventionen om barns rätt och barns bästa är att barn ska ses som självständiga individer och ha fullt och lika människovärde som vuxna. En motsättning till detta är att barn är och ses som skyddsvärda objekt med begränsat ansvar för sina handlingar.

Barn har en begränsad rättslig handlingsförmåga och de behöver vuxnas skydd i både personligt och ekonomiskt hänseende. Även om barn kan uttrycka sin mening, sin vilja och sina önsknings är barnet beroende av att vuxna företräder deras rätt. Barn har från 15 års ålder talerätt i sociala ärenden och mål. Detta innebär däremot inte att barnet själv får lov att bestämma vad som är bäst i olika sammanhang, de tolkningarna och bedömningarna görs av vuxna. Barnperspektivet innebär inte bara att barnet själv skall få komma till tals, utan även att vuxna ser barnen. Det är viktigt att se på vilket sätt barnen synliggörs och vilka uppgifter och kunskaper som används för att beskriva och förstå barnen. För att barn ska kunna vara barn krävs det att barnen har vuxna som uppträder på ett visst sätt. Barn behöver stabila vuxna som kan erbjuda dem en förutsägbar situation samt ge dem trygghet och uppmärksamhet, för att de ska kunna utvecklas på bästa sätt (Andersson & Hollander 1996).

Gunilla Petersson (2003) har gjort en studie som handlar om socialtjänstens barnperspektiv. Hon finner där att socialtjänsten har en stark vilja att om inte återupprätta den biologiska familjen, så i alla fall hålla den samman. I flera vårdplaner var det övergripande målet att barnet ska kunna flytta hem till föräldrarna/föräldern igen. Familjehemsplaceringen ses som en tillfällig lösning och föräldrarna har som villkor att deras situation måste förändras till det bättre. Att barnen ska kunna flytta hem skall stimulera föräldrarna till denna förändring. Enligt både tillämpare och lagstiftare kan man betrakta barns intressen som objektiva, de har att göra med barns behov snarare än barnens vilja. Barnen och barnens situation ligger sällan i fokus i utredningarna och ofta saknas barnens egna berättelser. Barns vilja, önsknings och uppfattningar kartläggs sällan, de är inte synliggjorda i sociala utredningar och många gånger har socialsekreterarna inte träffat barnen. Barn kan heller inte själva kräva sin rätt till vårdnad eller umgänge med en förälder som inte själv vill (Andersson & Hollander 1996).

Genom att använda sig av ett barnperspektiv i ärendens avgöranden ska barn få möjlighet att uttrycka sin egen vilja i relation till placering utanför hemmet. Barnen ska få bidra med beskrivningar om deras egen situation och andra vuxna ska få bidra med beskrivningar av barnen, deras uppträdande och hemsituation. För socialtjänsten blir barnens berättelser om sin vardag, sina känslor och sin rädsla, tillsammans med de professionella och semiprofessionella uppgiftslämnarnas beskrivningar och tolkningar av barnens och föräldrarnas beteenden, ett redskap. Vad ett barn vill, underordnas en professionell bedömning, av vad som är barnets behov då beslut fattas i ärenden (Petersson 2003).

Barns situation är starkt beroende av föräldrarnas villkor. Barn har börjat ses som självständiga individer med individuella rättigheter, vilket ökar komplexiteten i relationerna. Familjesituationen rymmer inte längre bara föräldrarnas och makarnas inbördes rättigheter och skyldigheter i förhållande till barnen, utan också föräldrarnas, makarnas och barnens rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten. För individerna ger förändringen av familjesituationen en större frihet och den skapar möjligheter till relationer utanför familjen för både barn och vuxna. Men samtidigt kan förändringen innebära otrygghet, isolering och instabilitet. I och med individualiseringen och den förändrade synen på barn och barndom finns det andra förväntningar på barn ifråga om handlingar, känslor och ambitioner. Barn är aktiva medskapare i relationer och de är kompetenta att berätta om sina liv. Barns identitet definieras emellertid i relation till en vuxenidentitet. De beteenden, handlingar och känslor som förväntas av barn är klart åtskilda till dem som förväntas av vuxna. De förväntningar som finns på barn och föräldrar, formar förhållandet mellan barn och de vuxna som ska ta hand om dem. Dessa barn- och vuxenidentiteter formar oss och vi måste leva upp till dem för att vi inte ska betraktas som problem (Petersson 2003).

Barns behov är i den sociala barnvården ofta kopplat till skada – om barns behov inte tillfredsställs i hemmet kan barns hälsa eller utveckling skadas. Barns behov separeras ofta från barns relationer. Föräldrar eller föräldern kan ha en god eller godtagbar relation till sitt barn, men ändå brista i omsorgen till barnet. Det kan vara så att föräldrarna eller föräldern inte bedöms klara av att på ett tillfredsställande sätt tillgodose barnets grundläggande behov av mat, sömn, hygien, stimulans, rutiner i vardagen, skötsel vid sjukdom, gränssättning eller tillsyn.

Andersson och Hollander (1996) nämner June Thoburn (1994) som i sin genomgång av barnvårdsforskning funnit två begrepp, varaktighet och identitet, som rymmer det som framhålls som särskilt viktigt för barn. Varaktighet innebär trygghet och stabilitet i kärlek, familjeliv och vardagsliv. Identitet innebär att behålla relationer med viktiga personer i det förflutna, ha kontakt med ursprungsfamiljen, integrera det nuvarande med det som varit, samt att få vara den man är. Thoburn menar att det stora problemet inte är hur de biologiska föräldrarnas kontakt med barn i familjehem ska regleras eller begränsas, utan hur man ska stötta och uppmuntra de biologiska föräldrarna att bibehålla kontakten för sina barns skull, trots att det kan vara smärtsamt för dem själva. Det betonas i lagen att vården i annat hem än det egna bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och kontakt med hemmiljön, samt att inriktningen bör vara återförening. Men ofta görs inget aktivt från socialtjänstens sida för att nå detta mål. Thoburn (1994) menar vidare att det är viktigt att komma ihåg att hur det än varit för barnet i familjehemmet, återvänder de flesta fosterbarn någon gång under livet till sina föräldrar eller till sin hemkommun (Andersson & Hollander 1996).

För de barn som är med om omplaceringar och sammanbrott i placeringar, kan kontakten med sin ursprungsfamilj vara det enda som ger varaktighet och kontinuitet. Det är en svår uppgift att ta ställning till när barns behov ska ses som tillräckligt tillgodosett i familjen. När är samhällets bistånd till familjen tillräckligt, när är gränsen nådd för samhället att ta över vården av barnen? Hur mycket resurser som ska användas för att tillgodose barnens behov, och hur man ska kontrollera att samhällsvården av barn på institution eller i familjehem tillgodoser barnens behov på ett bättre sätt än familjen? Det krävs att vi som vuxna kan väga in barnens perspektiv - att se på verkligheten ur de barns synvinkel som omfattas av social barnvård. Vi måste lyssna på barn, samtala med barn, se barn och försöka förstå hur det individuella barnet uppfattar de händelser de varit med om, de förhållanden de lever i, de relationer de har till familjemedlemmar, kamrater, lärare och andra personer som på olika sätt är viktiga för barnet (Andersson & Hollander 1996).

4. Perspektiv på föräldraskap

Detta kapitel kommer att behandla föräldraskap och fosterföräldraskapet samt familjeliv och barn. Även ett historiskt perspektiv och ett könsperspektiv relateras till familjeliv.

4.1 Familj

En familj kan vara allt från en förälder och ett barn till en stor släkt eller ett grannskap. Det finns ingen entydig definition, utan familj kan sägas vara det som den enskilda individen definierar som familj. Familjebegreppet är flytande och påverkas och förändras från en tid till en annan. I Sverige har ett vanligt sätt att tolka begreppet familj varit att likställa familj med ”kärnfamiljen” bestående av mamma, pappa och barn. Detta sätt att beskriva familj har dock under de senaste decennierna utökats med andra sätt att se på familjen. Genom ett ökat antal skilsmässor har den traditionella ”kärnfamiljen” delats in i flera olika familjer. Att definiera familj i en vidare bemärkelse där släkt, vänner och grannskap ingår har blivit allt vanligare. Det behöver inte vara det heterosexuella parförhållandet eller biologiska band som drar gränsen runt vad som kallas familj. Den oklarhet som finns kring begreppet familj kan också ses i familjelagstiftningen. Tidigare var familjen det centrala när det gäller juridisk, ekonomisk och administrativ politik, nu är istället den jämställda och självständiga individen i fokus (Bäck-Wiklund 2001).

Den typen av familj som är i fokus i den här studien är fosterfamiljen och dess upplevelser av att bli vårdnadshavare. Att vara fosterförälder kan sägas innebära ett annat förhållningssätt till föräldraskapet som till viss del är skild från det biologiska föräldraskapet (Höjer 2001).

4.2 Familj och samhällsutveckling

Det samhälle som beskrivs som det senmoderna samhället tog sin början i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet. Det var en period då det skedde många samhällsliga förändringar inom flera områden som till exempel arbetsmarknad och näringsliv. Samlevnadsformer, uppväxtvillkor och föräldraskap kom att påverkas och förändras. Utbildning blev tillgängligt för alla och kvinnor tog en mer självklar plats på arbetsmarknaden, samtidigt som skilsmässor blev vanligare. Ett av välfärdsstatens bidrag till barns förändrade uppväxtvillkor är införandet av föräldraförsäkringen. Denna har som syfte att bidra till att barnfamiljer ska kunna skapa en balans i familjen när det gäller arbetsliv och omsorg. Föräldraförsäkringens ambition var att lyfta fram individen, framförallt barn och kvinnor som inte på samma sätt som mannen varit självständiga i familjelivet. Många av samhällets reformer har av denna anledning haft som ambition att stärka kvinnans position i samhället och i familjen, samt på arbetsmarknaden (Bäck-Wiklund 2001). Statens ansvar för familj och barn har successivt ökat. Staten delar ansvaret för barn både ekonomiskt och praktiskt med föräldrar, vilket lett till att förhållandet mellan könen och jämställdhet satts i fokus och ifrågasatts (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997).

Hem och familj är begrepp som ofta har använts som synonyma och som kopplats samman med kvinnlighet och omsorg, medan staten är ett begrepp som har kopplats till manlighet och offentlighet. Den goda staten beskriven som ”folkhemmet” kommer från hemmet som en symbol för det goda livet, ansvar och omsorg. Begreppen hem och familj beskriver den trygghet och omsorg som omfattar alla men där finns genom associationen till hemmet, en underförstådd skillnad mellan könen (Bäck-Wiklund 2001).

När det gäller perspektiv på kön och föräldraskap, har fram till 1950-talet Talcott Parsons analys av köns roller och relationer i familj och samhälle varit ledande. Han står för en funktionalistisk analys där olika roller och funktioner uppdelade mellan könen, var nödvändiga för familjens överlevnad. Parsons har starkt kritiserats och efter 1960-talet har det inte funnits något liknande synsätt inom familjeforskningen. Parallellt med en konservativ syn på familjen har det också funnits kritiska röster som ifrågasatt familjen som rådande och kommande samlevnadsform. Familje- och föräldraskapsforskningen under 1960- och 1970-talet satte fokus på kvinnan som självständig individ med ett liv som inte var kopplat till familjen. Synen på kvinnan som självständig kom att kritiseras, då det fanns en rädsla för att kvinnor, genom att efterlikna män utslöt viktiga värden och områden där kvinnors specifika erfarenhet och kunskap var viktig. Vidare sattes fokus på att omsorg inte var könsspecifik utan kunde utföras av både kvinnor och män, oberoende av biologiska band. Fäder och faderskap började intressera forskningsvärlden. Intresset för män och kvinnors specifika erfarenheter ökade intresset för familjen som en plats där olika intressen och behov måste sammanjämkas och tillfredsställas (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997).

Enligt ett traditionellt synsätt har uppfostran och omsorgen om barnen varit kvinnans uppgift. Att det är kvinnan som föder barnet ligger i vår biologi, men tidigare ansågs det också ligga i biologin att kvinnan var den som matade det nyfödda barnet. Mannens uppgift var att ge materiellt och emotionellt stöd åt familjen. Mannen stod också för disciplin och utlärandet av maskulina färdigheter (Schaffer 1990). I ett historiskt perspektiv har mannen eller fadern setts som den som tryggar en traditionell västerländsk moral. Han var den som hade det övergripande ansvaret och skulle kontrollera familjen och inflytandet i övriga livet och samhället. Modern i familjen var den som kontrollerade privatlivet, hon stod för trygghet, känslor, relationer, omsorg och vård (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997).

Trots att våra föreställningar om män, kvinnor och föräldraskap omskapats har inte välfärdsstatens alla institutioner hängt med när det gäller jämställdhet. Många, som till exempel socialtjänsten och skolan, har hållit fast vid en traditionell syn på kön och föräldraskap. Det kvinnliga och moderskapet har idealiserats i förhållande till familj och många av välfärdsstatens insatser har i början riktas just till kvinnorna. Den traditionella modersrollen har förmedlats sida vid sida med ett jämställdhetsideal där kvinnor förvärvsarbetar i lika hög grad som män. I dag är det självklart att både män och kvinnor förvärvsarbetar för att försörja familjen liksom att ansvaret för familjen delas med välfärdsstaten. Genom att mammor idag förvärvsarbetar har staten tagit på sig ansvaret för en stor del av barnomsorgen, samt via föräldraförsäkringen också tagit ett ekonomiskt ansvar för det arbete som utförs av föräldrar i hemmet. Familjepolitik och jämställdhetslagstiftning har syftat till att förändra könsordningen i familjen. I realiteten är det så att fler kvinnor än män utnyttjar de dagar föräldrarna har till förfogande inom föräldraförsäkringen. Välfärdsstatens ambition att genom stöd till familjen på olika sätt öka individernas autonomi har lett till genomgripande förändringar för framförallt kvinnorna. Kvinnor har blivit mer självständiga men det har också lett till ett ökat beroende av välfärdsstaten. Den ökade trenden mot individualitet finns inte bara hos oss utan är generell för alla västerländska moderna kulturer (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Den ökande inriktningen mot individualitet i samhället kan sägas gälla också för barn. Barnet som individ lyfts fram och barnets rätt har blivit framträdande (Bäck-Wiklund 2001).

4.3 Barn och föräldraskap

Den forskning som finns om barndom har poängterat barnet som "being" snarare än "becoming." Perspektivet som kom i början av 1990-talet har ifrågasatt utvecklingspsykologin som den dominerande tolkningsramen. Sociologen Talcott Parsons och utvecklingsteoretikern Jean Piaget är kanske de som främst gett upphov till synen på barn som "becoming", som ofullständiga och outvecklade innan de når vuxen ålder. Perspektivet barnet som "being" ser barnet som värt att studera för sin egen skull, och barndomen som viktig i sig och inte bara en transportsträcka mot vuxenlivet. Barn är en egen social grupp som har förmågan till socialt aktörskap. Barnperspektivet och vikten av att lyssna på barn och kunna se deras uttalanden i ett sammanhang är också en viktig del i synen på barn som "being". Det finns de som menar att åtskillnaden mellan barnet som "being" och "becoming" inte längre är aktuell. Både barn och vuxna kan betraktas som "beings" och "becomings". Vilken position vi än befinner oss i, så är vi alla någonting, men är samtidigt i ständig förändring. Alla människor är del i och påverkas av processer som gör att vi, och de relationer vi har, förändras. Den förändring som sker under en människas uppväxt är betydelsefull. Det går att se på barn med utgångspunkt i deras position som barn men samtidigt erkänna den förändring som ständigt sker. Detta perspektiv har växt sig starkare inom barndomssociologin och man talar nu istället om ett ömsesidigt beroende mellan föräldrar och barn, där alla aktörer påverkar varandra lika mycket och är i ständig förändring (Halldén 2007).

Genom att studera barndomen kan man spegla samhället på en strukturell nivå; politik, ekonomi och juridik, samt på en diskursiv nivå; våra föreställningar och värderingar. Hur barndomen ser ut för barn i ett visst samhälle säger något om hur samhället fördelar resurser, rättigheter och skyldigheter. Hur vi ser på familjen och vad vi tycker är den ideala relationen mellan föräldrar och barn säger något om samhällets syn på reproduktion (Halldén 2007).

Samhällets föreställningar om barns behov och barns kompetens styr hur vuxna bemöter barn i olika situationer. Vårt samhälle är uppbyggt och hålls samman av olika föreställningar och regler om hur vi ska bemöta varandra. Ett barn blir delaktigt i samhället bland annat genom samspelet med sina föräldrar. Föräldrarna förmedlar vilka spelregler som gäller i sociala sammanhang och lär barnet att hantera de situationer barnet hamnar i under uppväxten. Våra föreställningar om vad ett gott föräldraskap innehåller blir i förlängningen också det vi anser vara en god barndom. Föräldraskapet och den goda barndomen konstrueras alltid i ett socialt sammanhang och kan ses som en socialisationsprocess genom livet. I relationen till barn måste den vuxne möta och förhålla sig till barnets beroende, men också det egna beroendet man själv hade som barn. Barn är en länk till vår egen barndom och knyter an till framtiden. Barn och barndom är något som förenar oss alla och binder samman samhället (Halldén 2007).

Våra egna och samhällets föreställningar om familj och föräldraskap präglas av att det biologiska bandet är viktigt för familjen och för förutsättningarna för den att lyckas. Föreställningar om det biologiska moderskapet som suveränt och moderskapet som kvinnans egentliga livsuppgift finns inbyggt i våra uppfattningar om kön, familj och föräldraskap. När ett barn blir till och kommer till världen måste de nyblivna föräldrarna skapa nya strategier för sitt liv och sin upplevelse av sig själva. Barn - föräldrelationen kräver anpassning och förändring och det är livsavgörande för barnen om föräldrarna klarar detta (Andersson 1995).

Föräldraskapet sätter krav på mammor och pappor att möta, förstå och uppfylla sitt barns behov. Det innebär samtidigt också att kunna leva upp till de krav som den sociala omgivningen och samhället kräver. Samhällets olika stödfunktioner för barn och familjer samt lagstiftning visar att barn och föräldrars livssituation är en samhällelig angelägenhet (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Margareta Hydén (2001) talar om föräldraskap som ett projekt då det är en identitetsförändrande och identitetsskapande process. Föräldraskapet kan ses som ett projekt därför att positionerna föräldrar och barn utgår från varandra och är beroende av varandra. En kvinna utan barn kan vara moderlig, men hon blir inte en mor utan att ha fått ett barn. Om en person ska kunna känna sig som mamma eller pappa måste andra personer erkänna deras föräldraroll.

Margareta Bäck-Wiklund (2001) nämner Gunilla Halldén (1999) som skiljer mellan "barnet som projekt" och "barnet som vardande". Idén är att föräldrar kan ha olika förhållningssätt till hur man ser på att kunna forma och påverka sitt barns framtid. "Barnet som projekt" hänger samman med en syn på barnet som länken till framtiden. Enligt denna linjära tidsuppfattning planeras framtiden, vilken då också blir möjlig att styra. Uppfattningen om "Barnet som vardande" bygger på en cirkulär tidsuppfattning där barnets utveckling påverkas mer av inre faktorer än omgivningen (Höjer 2001).

Perspektivet "barnet som projekt" grundar sig på förändringen i synen på barn som skett det senaste århundradet och på hur ett aktivt föräldraskap blivit attraktivt och värdefullt. Att inte finnas där för sitt barn ses som bristande omsorg gentemot barnet och föräldrarna ansvarar för att utveckla men samtidigt kontrollera barnet. Det är barns emotionella värde och individualitet som står i fokus och som styr föräldraskapet. Föräldrarna blir ansvariga för den lyckliga barndomen som blir ställföreträdare för den lycka föräldrarna själva drömmer om. Föräldraskapet kan beskrivas som en process där barnet inte längre bara är ett objekt för omsorg utan medskapare i relationer och till sina egna livsvillkor. De vuxna formar barnet och leder det genom livet samtidigt som de vuxna utvecklas genom relationen till barnet. Föräldraskapet ses som utvecklande och leder till mjukhet, empati och lyhördhet (Bäck-Wiklund 2001). I perspektivet blir också en könsaspekt viktig att belysa. I Bäck-Wiklund och Bergstens studie om unga barnfamiljers upplevelse av sig själva och sin vardagsverklighet (1997), är det framförallt mödrarna som talar om "barnet som projekt" och vikten av att aktivt medverka i skapandet av barnet. Fäderna såg oftare "barn som vardande" på så sätt att de mer ansåg sig styrda av barnets inre egenskaper. De ansåg sig ha en mer övervakande och handledande uppgift i förhållande till de olika utvecklingsstadier barnet genomgår.

I ovan nämnda studie (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997) visade det sig att barn var centrala i män och kvinnors livsplan. Män och kvinnor är starkt familjeorienterade men deras berättelser om sin livsplan ser olika ut. Kvinnors ökade deltagande i arbetslivet och mäns ökade deltagande i familjelivet står i kontrast till att en traditionell modell finns kvar när det gäller det arbete som utförs i hemmet. Detta väcker frågor om män och kvinnors föreställningar om föräldraskap och kön samt hur man värderar arbete som utförs i och utanför hemmet. Idag förväntas fäder vara omsorgsgivande vardagspappor som byter blöjor, utför hushållsarbete och har nära relationer till sina barn. Flertalet studier har visat på att fäder har blivit mer familjeorienterade, att de visar ett större engagemang för sina barn och att de deltar i familjelivet på ett mer aktivt och annorlunda sätt än tidigare. Samtidigt visar ett stort antal studier att fäder fortfarande intar den starkaste försörjningspositionen inom familjen, de utför mindre hushållsarbete och att de ägnar mindre tid åt omsorg om barn än vad kvinnorna gör. De förändringar som skett är att fäder i högre grad tycks ha ökat sitt engagemang i barnen, snarare än i hushållsarbetet (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997).

Flera forskare menar att man för att komma nära dessa frågor måste studera den praktiska vardagen där män och kvinnor agerar och där värderingar och föreställningar skapas. I familjen måste olika intressen, värderingar och föreställningar förhandlas fram mellan familjemedlemmarna i det vardagliga livet (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997).

Anledningen till att barn och familj har en central position i både männens och kvinnornas livsplan är delvis för att rutinerna som skapas kring barnet ger en känsla av kontinuitet, mening och sammanhang i tillvaron. Livet med barn, den tid som varit, den tid som är nu och tankarna på framtiden skapar ett ofrånkomligt och belönande sammanhang. Familjeprojektets tyngdpunkt ligger i nuet i barnets akuta behov som inte går att skjuta upp. Nuet är det tydliga. Framtiden kan anas som ett ansvar och en rad arbetsuppgifter. Dåtiden finns, i minnen såväl som i fotografier (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997).

Samhället har inte längre så starka gemensamma värderingar, vilket ger en strävan att inom familjen skapa mening. Detta ger i sin tur en känsla av görbarhet, att allt är möjligt och att valet är personligt. Ansvaret för det gjorda valet är sen individuellt. Men allt är inte längre möjligt för den som har ett barn. Har man gjort valet att skaffa barn har man också bundit sig samman med en annan människa för resten av livet. Det utökade ansvaret som ett barn innebär begränsar de möjliga valen och autonomi. Därmed krossar också barnet föreställningen om individualitet och görbarhet. Är man mamma eller pappa är man inte längre en individ med full frihet att göra sina val, utan man är styrd av barnets behov och ansvaret för barnets överlevnad. Barnet är i sig ett individuellt görbarhetsprojekt. Föräldrarna ansvarar för att se till att barnets utveckling blir den bästa möjliga (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997).

Barnprojektets görbarhet och det ansvar barnen för med sig stressar föräldrarna. Särskilt mödrarna stressas då de strävar efter att ge barnen det bästa av det bästa. Föräldrarna har som mål med sin fostran att barnen ska klara sig ifrån droger, olyckor, att de ska skaffa jobb och egna familjer samt leva ett ärligt och laglydigt liv. För att nå dessa mål är trygghet ett viktigt delmål, trygghet i nuet och trygghet i framtiden. Trygghet i nuet innebär att barnet ska uppleva trygghet i familjen både vad det gäller materiell trygghet och trygghet i relationer till föräldrarna och kamrater. Trygghet i framtiden innebär en yttre trygghet i form av utbildning, goda levnadsvillkor och att barnen ska utveckla en ansvars känsla. Föräldrarna önskar att barnet ska nå en inre trygghet och att barnet ska ges möjlighet att utveckla social kompetens som individualitet, självkänsla, självständighet och inre harmoni. Kvinnor har ofta dåligt samvete över att de inte är den perfekta mamman. I detta dåliga samvete speglas föreställningar om deras egen betydelse för barnens fysiska, psykiska och sociala utveckling. Som mamma ska de alltid veta vad deras barn behöver, de ska kunna ge det och de ska vara säkra på att det de ger sina barn inte skadar dem. Samtidigt möts kvinnorna ständigt av motstridiga budskap som är riktade till just mödrar. Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) tolkar kvinnors dåliga samvete som att de upplever en skillnad mellan den goda modern och den mamma de själva upplever sig vara. Detta skapar en inre konflikt och en känsla av att inte räcka till.

4.4 Fosterföräldraskap

I Ingrid Höjers (2001) avhandling beskriver fosterföräldrarna sin livsplan på liknade sätt som föräldrarna i Bäck-Wiklund och Bergstens studie (1997). Barnen har varit ett sätt att skapa mening i tillvaron och barn och familj sågs som det viktigaste i livet. När man väljer att ta emot andras barn och har barn som fokus i sin livsplan gör man ett aktivt val.

På många sätt är det ett mer aktivt val än att skaffa egna barn. Kvinnor förverkligar sig själva genom fosterföräldraskapet, det är ett sätt för kvinnor att förverkliga en önskan om att leva med barn och att känna tillfredsställelse i att utöva omsorg. Både män och kvinnor vill göra en insats för andra och dela med sig av det de har. Fler kvinnor än män vill ge omsorg och ta ansvar för andras barn. Kvinnan har ett överskott av omsorg att ge, medan männen har ett överskott av resurser i materiell form, som plats i huset och en god livsmiljö (Höjer 2001).

När man blir fosterförälder innebär det att man måste omvandla sitt föräldraskap och finna nya förhållningssätt då fosterbarnen kan ha andra behov än de egna barnen. Många fosterbarn är vana vid bristande omsorg och föräldrar som har ett tveksamt och skiftande förhållningssätt. För fosterföräldrarna innebär detta att föräldraskapet och relationen till barnen måste vara tydligt. På flera sätt kan fosterföräldraskapet förstärkas av att fosterföräldrarna hela tiden måste hitta nya föräldrastategier och lösningar på problem. Detta medför också ett behov av att reflektera över föräldrarollen (Höjer 2001).

En stor och viktig del i vad det innebär att vara fosterförälder ligger i att det präglas av osäkerhet på flera plan. Familjehemsvårdens syfte är att återföra barnen med sina biologiska föräldrar men faktum är att många barn blir kvar i samhällets vård under en stor del av sin barndom. Som fosterförälder arbetar man på uppdrag av socialtjänsten som man delar ansvaret om barnet med, beslutet om uppdraget ska omprövas vare sjätte månad. Fosterföräldrar saknar juridisk bestämmanderätt vilket innebär att fosterföräldrarna inte själva kan fatta viktiga beslut som rör barnet, vilket är en naturlig del av det biologiska föräldraskapet. Allt detta påverkar relationerna mellan fosterbarn och fosterföräldrar (Höjer 2001). Fosterföräldrar hanterar detta på olika sätt och det beror bland annat på hur förhållandet är till fosterbarnets biologiska nätverk, samt på den framtida planeringen för barnet. Flera av fosterföräldrarna i Höjers avhandling (2001), i huvudsak fostermödrarna, redogör för situationer där de känner sig maktlösa på grund av att de inte kan påverka beslut kring fosterbarnet. Fosterföräldrarna anser att man vid beslut tar mer hänsyn till de biologiska föräldrarnas behov än till fosterbarnens. En känsla av maktlöshet uppstår då fosterföräldrarna känner sig ansvariga för barnets utveckling men saknar rätt att fatta beslut som rör barnets liv. Att sakna bestämmanderätt kan påverka föräldrakänslorna, en inte oviktig följd som kan skapa problem i relationen till barnet. Ansvaret för barns utveckling är kopplat till förmågan att känna sig som förälder (Höjer 2001).

5. Teori

5.1 Barns utveckling

Utvecklingsteorier har som syfte att ge en generell och konkret kunskap om utvecklingsförloppet. De har till uppgift att beskriva det som sker med en individ under hela livsloppet, samt att förklara varför det blir som det blir. Det är enkelt att förklara utvecklingsgången mellan att krypa, sitta och stå. Desto svårare är det att förklara vad som egentligen sker då ett barn knyter an till en vuxen och hur vi ska beskriva jagets utveckling. Individer skiljer sig åt med avseende på utvecklingshastighet och beteendemönster. Det är ett samspel mellan en mängd olika faktorer som avgör hur det färdiga ”resultatet” blir, hur individen kommer att uppleva sin omvärld och bete sig gentemot den. Alltifrån befruktningen till livets slut handlar människans utveckling om systematiska och mer eller mindre logiska förändringar i riktning mot ett bestämt mål. Några av dessa förändringar styrs av arvet, andra av inlärning och åter andra av ett samspel mellan arv och miljö (Hwang & Nilsson 2003).

När man ska beskriva en människas utveckling utgår man ifrån tre aspekter; *fysisk utveckling, kognitiv och perceptuell utveckling samt socioemotionell utveckling.*

Den *fysiska utvecklingen* inkluderar alla former av kroppsliga förändringar, såsom längd och viktökning, förändringar i skelett, muskler, inre organ och nervsystem. Även grov- och finmotorik ingår i den fysiska utvecklingen, som att lära sig krypa, sitta, gå, tala, skriva, simma och cykla. Även kroppsliga avvikelser, sjukdomar och yttre skador räknas in under denna aspekt.

Den *kognitiva och perceptuella utvecklingen* inkluderar alla mentala processer som vi använder oss av för att få information av vår omgivning, för att ta fram kunskaper ur vårt minne, och för att bli medvetna om oss själva och andra människor. Dessa processer har till syfte att hjälpa oss att tolka världen och vår egen plats i den. Under den kognitiva delen av vår utveckling faller också perception (varseblivning), fantasi, drömmar, värderingar, tolkningar, begrepp, inlärning, tänkande och problemlösning.

Den *socioemotionella utvecklingen* handlar om hur vi utvecklas känslomässigt till unika individer och samtidigt socialt till samhällsvarelser. Under denna aspekt finner vi utvecklingen av vår identitet, samt hur vi lär oss normer för vad som är godtagbart i olika sociala situationer (Hwang & Nilsson 2003).

Det är bara i tanken som vi kan skilja dessa aspekter åt. I det verkliga livet faller de in i varandra på olika sätt och påverkar varandra. För att kunna förstå ett barn är det viktigt att se till alla aspekter. Vi måste ta reda på hur barnet mår fysiskt, vi måste skaffa oss viss inblick i såväl barnets tankevärld, språkliga färdigheter och intellektuella förmåga som dess temperament, och grad av nyfikenhet. Vi måste också titta på vilka relationer barnet har eller har haft. De teoretiska perspektiven som används inom utvecklingspsykologin beskriver ofta olika saker, men ibland också samma sak sedd ur olika synvinklar. I det senare fallet utesluter teorierna inte varandra utan kompletterar varandra istället. Utvecklingspsykologiska teorier syftar till att organisera och införliva tillgänglig kunskap till en helhet och att hitta fram till prövbara antaganden och påståenden om hur människor upplever och beter sig.

I den utvecklingspsykologiska vetenskapen ingår fem teoretiska perspektiv; inlärningsperspektivet, det psykodynamiska perspektivet, det kognitiva perspektivet, det interaktionistiska perspektivet och det utvecklingsekologiska perspektivet (Hwang & Nilsson 2003). För att kunna förstå och försöka förklara det komplicerade pussel som en människa är kan man använda ett perspektiv, men det är oftast inte tillräckligt. Ofta måste man ta hänsyn till flera eller alla för att kunna analysera en människas utveckling.

Företrädare för *inlärningsperspektivet* vill ta reda på hur människor lär sig olika saker och att människan påverkas och lär sig beteenden utifrån den miljö vi vistas i. Det *psykodynamiska perspektivet* försöker förklara individers beteenden utifrån krafter som kommer inifrån människan och som utgör hennes personlighet. Företrädare poängterar barndomens och de tidiga erfarenheternas betydelse för människans utveckling. Relationer, händelser och upplevelser i det förflutna påverkar det som sker i nuet.

Hur vi hanterar, tar hand om, bearbetar och använder oss av information är viktigt i det *kognitiva perspektivet*. Det handlar om hur våra tankar formas och utvecklas och hur det sedan påverkar oss. I detta perspektiv ses människan som aktiv och med tydliga avsikter med sitt beteende. Även hjärnans funktioner så som till exempel minne och emotionell kontroll intresserar kognitiva företrädare.

I det *interaktionistiska perspektivet* står samspel och relationer mellan människor i fokus. Människor har behov av att kommunicera, tolka budskap och relationer. Vi påverkas av andras uppfattningar om oss själva, där vår jagbild och självkänsla är viktiga bitar.

Det *utvecklingsekologiska perspektivet* intresserar sig för hur människan utvecklas i samspel med sin sociala miljö. Barnet påverkas av sin närmste miljö, familj, förskola, skola men också av faktorer på högre nivåer som lokalsamhälle, föräldrars arbete, kultur, politik och ekonomi (Hwang & Nilsson 2003).

5.2 Psykosocial teori

Uppfattningen om vem man är utvecklas gradvis under de två första levnadsåren. Någonstans mellan tre och sex års ålder börjar barn betrakta sig själva och sin förmåga med omgivningens ögon. Erik H. Eriksson som har psykodynamisk bakgrund menar att barnet går igenom olika faser, som består av motsattpar som utmärker olika åldrar.

Barnets första fas (0-18 månader) handlar om *tillit* respektive *misstro*. Barnet lär sig att antingen lita på eller misstro vuxna genom deras förmåga och vilja att tillgodose barnets grundläggande behov som är att få föda, värme, skydd, närhet och kontakt. Genom en positiv lösning skapas tillit både hos barnet själv och till omgivningen, det skapas också trygghet och tillförsikt och en känsla av att barnet har något att ge till andra människor (Hwang & Nilsson 2003). En negativ lösning i barnets första fas kan bero på medfödda svagheter eller brister och svek från omgivningen. Barnet kan då utveckla en benägenhet att känna och visa misstro till sig själv och till sin omgivning. Eriksson lägger stor vikt vid samspelet mellan barnet och modern. En förutsättning för en positiv relation och ett positivt samspel mellan mor och barn är att modern själv har utvecklat en grundläggande tillit (Jerlang 1999).

I barnets andra fas (1½-3 års ålder) handlar det om *autonomi* respektive *tvivel*. Barnet lär sig att styra sina muskler, sin kropp, sina känslor och sitt förhållande i kontakt med andra.

De utvecklas till att själv vilja bestämma eller att låta sig styras, till att lära sig att vad som är mitt och andras, till att kunna hålla fast och att släppa taget. Barnet är nyfiket och behöver stöd från sina föräldrar så att det får handlingsmöjligheter och utmaningar som barnet klarar av. Barnet lär sig att bli självständigt i sina dagliga aktiviteter. En positiv lösning i denna fas leder till att barnet kan lita på sin egen förmåga och får därmed en grund för ett bra självförtroende (Hwang & Nilsson 2003). En negativ lösning gör att barnet känner skam och tvivel inför sig själv. Detta kan ske om uppfostran präglas av för stora krav på barnet, för många förbud och påbud, av straff och av utskämning. För stor press på barnet kan leda till att det regredierar till spädbarnsstadiet, suger på tummen, blir gnälligt, blir krävande eller fientligt (Jerlang 1999). Det kan också leda till en ambivalens och ett överdrivet beroende, vilket i sin tur kan leda till en svag vilja och svårigheter att skilja mellan egna och andras behov (Hwang & Nilsson 2003).

Den tredje fasen (3-6 år) handlar om *initiativ* respektive *skuld*. Barnet intresserar sig av sin omgivning och upptas av olika identitetsfrågor som; vem är jag, var kommer jag ifrån, vilket kön har jag, och vad innebär det? Det sker en identifikation med fadern och modern och överjaget utvecklas. Barnet börjar anpassa sig efter normer och könsskillnaderna kommer till starkare uttryck. Barnets initiativ, nyfikenhet och förmåga till att lösa problem utvecklas genom stöd från omgivningen. Barnet ska lära sig att finna sin egen roll, att kunna välja mål och att kunna visa uthållighet. En känsla av moraliskt ansvar, med normer av styrning av sitt beteende ska också utvecklas. Det är viktigt att barnet erbjuds passande förebilder. Leken har också en mycket stor betydelse för hela barnets utveckling, inte bara för den sociala förståelsen utan också för intellektet, språket, fantasin och känslorna (Jerlang 1999). Vid en negativ lösning upplever barnet att det inte duger och de känner skuld. Barnet kan känna att de både tänker, känner och gör fel, vilket kan leda till passivitet och brist på initiativ i både handling och känsla (Hwang & Nilsson 2003).

Under fas fyra (6/7 – 12 år) handlar det om *aktivitet* respektive *underlägsenhet*. Barnet behöver känna att det är kompetent, att det duger för det barnet gör och kan (Hwang & Nilsson 2003). Barnet ska utveckla en förståelse inför vuxenlivet och lära sig att det är spännande att leka och lära. Skolan ger barnet möjligheter att lära sig behärska metoder för det kommande arbetet i vuxenlivet. En negativ lösning i fasen kan leda till känslor av mindre värde och otillräcklighet, barnet utvecklar en känsla av främlingskap inför sig själv och sina uppgifter (Jerlang 1999).

Under fas fem (12-20 år) handlar det om *identitet* respektive *identitetsförvirring*. Den unga utvecklas från barn till vuxen. Kroppen växer och förändras och puberteten medför stora psykiska förändringar. Den unga blir intresserad av sig själv på ett nytt och mer självkritiskt sätt. Identitetsfrågor och existentiella frågor upptar den unga människan. Ett slags pussel skapas nu av de tidigare erfarenheterna ur vilket den sexuella identiteten, yrkesidentiteten och den personliga identiteten ska växa fram. Den nya identiteten är upplevelsen av eller medvetenheten om att vara sig själv och att kunna dela det med andra. Känslan av en personlig identitet sammanfattar därför den unges erfarenheter av sig själv i olika situationer, som barn i en familj, som kompis, som skolbarn och som aktiv inom någon idrott/aktivitet. En positiv lösning innebär att den unga integrerar tidigare erfarenheter från tidigare faser till en stabil helhetsbild, som ska komma att utgöra grunden för hela den vuxna identiteten. En negativ lösning kan innebära att den unge får en splittrad och konturlös identitetsbild av sig själv. Detta kan resultera i revolt, överdriven anpassning eller till att konflikten vänds inåt (Hwang & Nilsson 2003).

Erikssons utvecklingsteori omfattar hela livet, till skillnad från Freud som såg barns utveckling som avslutad efter puberteten. Eriksson menade att det finns åtta utvecklingsfaser och lösningen i varje fas kan leda till bra eller dålig utveckling. Under de senare faserna handlar det om att lyckas ta sig igenom vuxenlivets olika faser på ett positivt sett. Det handlar om att kunna komma andra människor nära utan att förlora sig själv, utbilda sig, komma in i arbetslivet och träffa en partner. Det handlar om att utveckla kreativitet, produktivitet, skapa sig en familj, få barn och ge dem omsorg. Människan har ett behov av att behövas. Eriksson visar på att det finns ett samband mellan de inre och de yttre villkoren, om det blir en hämning på ett område, kommer de andra områdena också att påverkas. Den mänskliga utvecklingen ska förstås som en helhetsprocess – kroppsligt, psykiskt och kulturellt (Jerlang 1999).

5.3 Anknytningsteori

Anknytning är den svenska översättningen från engelskans begrepp ”attachment”. Upphovsmannen till anknytningsteorin var den engelske barnpsykiatrikern och psykoanalytikern John Bowlby (1907-1990).

Bowlby menade i en rapport år 1951, att sorgprocessen ett barn går igenom vid förlusten av sin moder, kunde jämföras med den process vuxna går igenom som en följd av en svår förlust. Hans slutsats var att en tidig separation från modern har en skadlig inverkan på barnets psykiska utveckling. Denna insikt ledde till genomgripande reformer i frågor som gällde omhändertagande och vård av barn på sjukhus och andra institutioner. Den förlängda föräldraförsäkring som successivt började tillämpas i Sverige grundar sig bland annat på forskningen om betydelsen anknytning. Bowlby fortsatte med utgångspunkt från sin rapport att undersöka utvecklingen av spädbarns mycket tidiga relation till modern. Han studerade i vilken utsträckning variationer i denna kan tänkas inverka på utvecklingen av ett barns mer allmänna uppfattning av omvärlden liksom på hur barnet bygger upp sin självbild. Kärnan i Bowlbys teori är att förekomsten av bindningen är biologiskt determinerad och primär. Den tidiga anknytningen är ett instinktivt beteende som evolutionsmässigt har haft och fortfarande har en avgörande funktion för själva överlevnaden (Perris 1996).

Bowlby utvecklade den teoretiska referensramen genom att integrera tre teorier: etologi (läran om djurarternas utveckling och överlevnad), psykodynamisk teori och systemisk teori (Killén 2000). Under 1950-talet utvecklades en professionell kontakt mellan Bowlby och Mary Ainsworth som kom att få stor betydelse för utvecklingen av anknytningsteorin. Tillsammans inledde de ett forskningssamarbete om vad som styr små barns utveckling mot hälsa respektive ohälsa. Ainsworth bedrev senare egna studier som rörde mor och barn relationen under det första levnadsåret som blev banbrytande inom anknytningsteorin. Hon studerade om små barn använde sina föräldrar som *trygg bas* för utforskandet av världen. På så sätt föddes begreppet främmandesituationen ”*strange situation*”. Ainsworth resultat ledde till revolution för den utvecklingspsykologiska forskningen i USA (Broberg, Granqvist, Ivarsson, Risholm & Mothander 2006).

Ett grundantagande som Bowlby tog sin utgångspunkt i är att ett barn behöver erfara en fortlöpande varm och intim relation till sin mor/moderssubstitut, i vilken båda finner tillfredsställelse och glädje, för att kunna utvecklas och upprätthålla en god psykisk hälsa. Begreppen *tillgiven bindning* och *anknytningsbeteende* är själva stommen i anknytningsteorin. *Tillgiven bindning* avser den ömsesidiga relationen mellan ett barn och minst en huvudperson, modern eller någon annan, med vilken anknytningen har ägt rum.

Anknytningsbeteende avser de beteenden hos ett litet barn som till exempel tittande, leende, jollrande, gråtande eller klängande. Dessa beteenden gör det möjligt för barn att på ett förutsägbart sätt nå önskad grad av närkontakt med sin anknytningsperson. Målet med anknytningsbeteendet är uppnåendet av säkerhet och trygghet. Begreppet *sociala band* inkluderar tillgiven bindning men har en vidare innebörd, det syftar på de andra mer eller mindre känslomässiga relationer som omfattas i en persons nätverk. Idag talar man om en hierarki av anknytningspersoner, med en specifik person i toppen (Perris 1996).

Anknytningssystem avser hur olika enskilda beteenden samordnas för att fylla sin evolutionära funktion; att underlätta för barnet att upprätta och upprätthålla sin fysiska närhet till föräldern och utforska världen under rimligt säkra betingelser. Motsvarigheten som ligger hos föräldern är dennes omvårdnadsbeteende och omvårdnadssystem.

Anknytning avser en varaktig inre representation av relationen som barnet har till föräldern. Att vara anknuten till någon är så mycket mer än att söka närhet vid fara, att vara anknuten till någon är en av våra starkaste känslomässiga relationer. Ainsworth menade att anknytningen med tiden blir en del av vår personlighet, av hur vi som individer organiserar vårt inre liv (Broberg m.fl. 2006).

Under barnets första levnadsår visar sig anknytningen till en början som reflexmässiga beteenden. Barnets beteende styrs av barnets behov av närhet, ömhet och skydd. Under den andra halvan av barnets första levnadsår reagerar spädbarnet med olika typer av protest och sökbeteenden om det förlorar föräldern utom synhåll (Broberg 2000). Anknytningen baseras på föräldrarnas omvårdnadsfunktion, att de reagerar på barnets signaler och att de tar barnet till sig när barnet behöver tröst och skydd (Körner 2005). Barnets kognitiva förmåga utvecklas i takt med att barnet blir äldre. Med hjälp av den kan barnet börja skapa föreställningar om sig själv och sina relationer till andra människor. Dessa föreställningar kallas för *inre arbetsmodeller*.

Inre arbetsmodeller är ett viktigt mognadssteg då dessa processer kan hjälpa barnet att lära sig:

- Att uppfatta en händelse
- Att tolka händelsen
- Att utifrån denna tolkning kunna förutse vad som händer längre fram
- Att utifrån den förutsägelsen kunna planera sitt eget handlande

För att barnets inre arbetsmodeller ska fungera och bli ett effektivt hjälpmedel för barnet i samspelet med omvärlden måste den ha en god överensstämmelse med verkligheten. Har barnet föräldrar som är känslomässigt tillgängliga och stödjande kommer barnet som en konsekvens av detta att må bra. Barnet kan konstruera en inre arbetsmodell av sig själv som kompetent och älskad och en kompletterande modell av föräldern som pålitlig och trygg. Den inre arbetsmodellen uppdateras kontinuerligt och om det positiva överväger kan barnet även tolerera negativa erfarenheter och ta in dessa i sin inre arbetsmodell. Barnets positiva inre arbetsmodeller kommer att styra beteendet i framtida möten med människor, som barnet kommer att möta med en positiv förväntan. Har ett barn mötts av kyla kommer barnet att uppfatta sig själv som oönskad och en konsekvens av det är att barnet formar en inre arbetsmodell av sig själv som dålig och föräldern som opålitlig eller fientlig. Barnet kommer att möta andra människor med en negativ förväntan.

Trygg bas är det mest centrala begreppet i anknytningsteorin. Begreppet avser föräldrarnas förmåga att vara en trygg hamn för sitt barn. Hamnen blir en utgångspunkt för barnets utforskande av världen och hamnen är den trygga plats som barnet återvänder till för att få känslomässig påfyllning. Litar barnet på att föräldern är tillgänglig, beskyddande och uppmuntrande vågar barnet riskera den fara det innebär att utforska en ny situation. Detta ger en trygghetskänsla som både barnet och den vuxne behöver för att kunna hänge sig åt sitt behov och sin nyfikenhet att utforska världen. Präglas barnets relation till föräldern av osäkerhet påverkas barnets förmåga att undersöka världen negativt eftersom barnet då inte kan vara säker på att föräldern finns där som en hamn när barnet behöver det. Barnet kan då välja mellan att aldrig lämna hamnen genom att ängsligt klamra sig fast vid föräldern eller genom att inte använda hamnen alls (Broberg 1996).

Mary Ainsworth kunde med hjälp av sina studier och observationer av hur barn reagerar på separation från modern och på återföreningen identifiera tre huvudsakliga mönster;

- *Trygg anknytning (Typ B)*: Barnet kan visa obehag när modern går men fortsätter att leka tämligen obehindrade. När modern kommer tillbaka hälsar barnet på henne och får tröst om så behövs för att nöjd återgå till sin lek.
- *Otrygg-undvikande anknytning (Typ A)*: Barnet visar uppenbara tecken på upprördhet när modern går och ignorerar henne när hon kommer tillbaka. Barnet förblir avvaktande och hämmat i leken.
- *Otrygg-ambivalent anknytning (Typ C)*: Barnet är mycket besvärat när modern går och kan inte tröstas vid återföreningen. Barnet verkar söka kontakt men avvisar samtidigt denna kontakt genom att vända sig bort, gnälla och slå på eventuella leksaker som man sträcker fram. Barnet pendlar mellan klängighet på modern och upprördhet, samtidigt är barnet helt hämmat vad gäller utforskande lekar.

Mary Ainsworth med medarbetare kunde senare identifiera ett fjärde anknytningsmönster;

- *Otrygg anknytning - desorganiserad - desorienterad (Typ D)*: Barnet uppvisar ett förvirrat beteende vid återföreningen med modern. De stannar till i ställningar som väcker tanken på depressiv reaktion och visar sig förvirrade och spända. De växlar mellan starkt undvikande, åtföljt av ett uttalat närhetssökande.

Enligt anknytningsteorin relaterar alla barn till sina omsorgsgivare, oavsett hur de blir behandlade. Det måste barnen göra för att överleva. Men barnens anknytningsbeteende utvecklas och formas i relation till tidigare erfarenheter och upplevelser. Barnets anknytningsbeteende visar sig framförallt i situationer då barnet känner sig hotat (Killén 2000).

Anknytnings – omvårdnads- relationen är en ojämlik relation där barnet får och föräldern ger. Föräldrar är inte och behöver inte vara perfekta, utan som den engelske barnläkaren Donald Winnicot säger, det räcker om föräldrar är ”tillräckligt bra”. Ett tillräckligt bra föräldraskap innebär att den fysiska och känslomässiga omsorgen står i relation till de behov som barnet signalerar och inte i relation till de vuxnas behov. Det handlar om att acceptera barnet som det är, att erkänna dess känslor, trösta, uppmuntra och samarbeta med barnet, att engagera sig i barnet, ge fysisk och känslomässig omsorg, näring och skydd.

Det handlar om att se barnet utifrån ålder och utvecklingsnivå, att skapa en miljö både i och utanför hemmet där barnen kan känna sig trygga, att kunna sätta gränser och vara konsekvent (Killén 2000).

”De barn som utvecklas och trivs, som vet vad de känner, som kan uttrycka det de känner och får sina upplevelser bekräftade – vare sig de är glada, rädda eller arga – och som kan använda de resurser som de har, de barnen får tillräckligt bra omsorg” (Killén 2000 s 35).

Barn har större chans att ta sig igenom kriser i hemmet om de har en anknytning utanför familjen, om de får hjälp att bearbeta sina upplevelser, om det finns kontinuitet i barnets liv och om barnet känner att det har kontroll över sin livssituation. Man kan identifiera anknytningsmönster och beteenden så tidigt som före ett års ålder. Detta innebär att förebyggande åtgärder kan och bör sättas in så tidigt som möjligt (Killén 2000). Den anknytning vi format under vår barndom följer oss genom livet och formar vår personlighet. Anknytningen kan ses som ett livstema som också påverkar hur vi relaterar till våra egna barn. Anknytningsbeteende kan visa sig hos tonåringar, trots att tonåren är en period som präglas av frigörelse på olika sätt. Tonåringar kan behöva ”tanka” trygghet och närhet hos sina viktiga anknytningspersoner på samma sätt som mindre barn gör när de rör sig mot och bort från sina föräldrar (Hwang & Nilsson 2003)

5.4 Teori om självutveckling

Anna Freud var den som introducerade begreppet *utvecklingslinjer*, det syftar på kontinuiteten genom normalutvecklingen från barn till vuxen individ. Daniel Stern presenterar ett sätt att förstå barns utveckling genom utvecklingslinjer i sin *teori om utvecklingslinjer för känslan av själv*. Sterns teori är en anknytningsteori i likhet med den anknytningsteori Bowlby är upphovsman till. Även Stern betonar spädbarnets medfödda sociala behov, men han betonar självutvecklingen som en process av ömsesidiga relationer. Han försöker se barnets utveckling från barnets eget perspektiv och hans utgångspunkt finns i barnets subjektiva värld av relationer (Havnesköld & Risholm Mothander 1999).

Stern har i sin teori gjort ett försök att bygga en bro mellan utvecklingspsykologi och psykoanalytiskt tänkande. Han skiljer mellan det observerade barnet, forskningens allmänna bild av barn, och det kliniska barnet, den bilden av barn man får genom interaktion. Stern menar att vi inte kan veta säkert hur spädbarnet uppfattar och upplever sin värld, men att vi behöver en konstruktion, ett slags schema att utgå från för att kunna förstå spädbarnet. ”Sense of self” är ett grundläggande begrepp som beskriver barnets självuppfattning (Hwang & Nilsson 2003). Självet utveckling beskriver Stern i fem positioner, de ska inte ses som separerade faser, utan går in i varandra och fortsätter att finnas som en del i människan resten av livet.

Den första positionen är ett *uppvaknande själv*. Under det självuppvaknande självets steg lever barnet i känslornas värld. Den första tiden i livet utgör en grund för relaterande, skapande och lärande. Med hjälp av andra orienterar barnet sig och skapar mening i sina upplevelser. Spädbarnets känsla av ett själv utvecklas i samspelet med omgivningen och kommer att finnas kvar resten av livet.

Den andra positionen, *kärnsjälvet*, kommer när barnet är 2-3 månader. Det grundar sig på emotionella erfarenheter och barnet börjar uppleva kontinuitet och sammanhang (Havnesköld & Risholm Mothander 1999).

Det viktiga är då kommunikationen mellan förälder och barn, som till exempel ögonkontakten, som ofta är den som utlöser omvårdnad och kärlek från vuxna. Jollrande, leenden, ögonkontakt utvecklas på allvar och är tecken på en ny upplevelse av självet, kärnsjälvet. Barnet lär sig vad som är bestående i en föränderlig värld (Hwang & Nilsson 2003).

I den tredje positionen, *ett subjektivt själv*, ingår att kunna dela känslotillstånd med andra, intersubjektivitet, som är en av de viktigaste i all social kontakt (Havnesköld & Risholm Mothander 1999). Om föräldrarna är lyhörda för barnets signaler och känslomässigt närvarande får barnet bekräftelse på sig själv och sin existens och relationen till föräldrarna utvecklas (Hwang & Nilsson 2003).

Den fjärde positionen, *det verbala självet*, inträder någon gång under barnets andra levnadsår. Barnet utvecklar sin förmåga att använda symboler i sitt tänkande och kommunicerande. Barnet påbörjar en förmåga att kunna integrera symboler och känslor. Barnets språkutveckling tar fart och det ökar barnets möjlighet till samspel och närhet med andra. Det ger även barnet en känsla för tidsbegrepp som förflutet, nutid och framtid.

När barnet är runt tre år utvecklas den position som Stern kallar, *en känsla av ett berättande själv*. Nu kan barnet samla in och verbalt återberätta sina upplevelser och erfarenheter. Genom berättande historier får barnet ett redskap för att kunna konstruera verkligheten och självet förstärks och blir stabilt. Det skapar en grund för nya former av identifikation och sociokulturell inläring. Barnets förmåga att kunna sätta sig in i hur andra människor tänker och känner ökar (Havnesköld & Risholm Mothander 1999).

Sterns olika känslor av själv är ett upplevelseperspektiv som växer fram inom barnet. Barnet kan successivt organisera sina erfarenheter och de relationer som de ingår i. Sterns utvecklingsmodell kännetecknas av utvecklingslinjer, där anknytning, bindning, kreativitet, inläring, empati, identitet, sexualitet, psykiska försvar och moral kan ses som några specifika utvecklingslinjer. De är alla teman som barnet utifrån självets utveckling måste anpassa sig till, och som sedan blir livsteman som vi ständigt måste arbeta med (Havnesköld & Risholm Mothander 1999).

5.5 Separationer

Mellan omkring sex till tolv månader är barnets separationsreaktioner som starkast för att sen successivt avta. Att de avtar beror sannolikt på att de kognitiva funktionerna utvecklas. Barnet börjar kunna förstå att föräldrarna kan försvinna under kortare och längre tid. Flera forskare menar att barn kan vara särskilt känsliga för längre separationer i åldern sex månader fram till tre eller fyra års ålder. Det är först efter det som barnen börjar få ett fungerande tidsbegrepp och kan överblicka en längre tidsrymd på ett par dagar. Därmed kan de hantera separationen under den tiden. Andra menar att dessa forskare inte tagit tillräckligt med hänsyn till den miljö som barnen vistas i under separationen och vem som tagit hand om det. Samt att man har underskattat barnens kognitiva förmåga att i tid och rum hålla fast vid en bild av föräldrarna.

Sårbarhet hos barnet bidrar till en ökad känslighet för olika former av stress längre fram i livet. Barnets grad av sårbarhet förändras i samspelet med miljön, även föräldrars lyhörddhet för barnet spelar här en viktig roll.

Olika händelser och upplevelser som kan framkalla känslomässig oro kan vara förlust av omsorgsperson, långvarig dålig relation mellan föräldrarna, händelser som försämrar föräldrarnas möjlighet att fungera, händelser som kräver en betydande social anpassning och akuta traumatiska händelser. Andra riskfaktorer kan vara för tidig födsel, depression hos någon av föräldrarna eller ett dåligt utvecklat socialt nätverk. Det finns också skyddsfaktorer, som minskar effekterna av risk och stress. Det kan vara specifika egenskaper hos spädbarnet som ett lättsamt temperament och faktorer i miljön som att det finns åtminstone en lyhörd vuxen. De risk- och skyddsfaktorer som omger barnet och barnets grad av sårbarhet samspelar med varandra på ett komplicerat sätt. Olika individer kan reagera helt olika på samma påfrestning.

Enligt Jean Piaget, en av föreläsarna för kognitiv teori, en teori som till viss del står i motsatsförhållande till psykodynamisk teori, menar att det viktigaste som sker under den tidiga barndomen är att barnet utvecklar ett symboliskt tänkande. Barnets medvetande är inte längre bundet av upplevelser här och nu, utan kan med tankar och symboler överskrida tidens och rummets gränser. De vet att föräldern finns, fast denne inte är i samma rum. En symbol är något som står för någonting, den betecknar saker och händelser. Varje symbol innehåller känslor och idéer. Barnen använder sig av det symboliska tänkandet i leken, då de till exempel omvandlar saker från vad de egentligen är till något annat som stämmer överens med barnets inre verklighet. Symboliskt tänkande hjälper även barnet att minnas saker bättre (Hwang & Nilsson 2003).

6. Metod

6.1 Val av metod

Studien bygger på kvalitativ metod där vi har använt oss av halvstrukturerade intervjuer. Den kvalitativa metoden vi använt oss av syftar till att beskriva de individer vi intervjuat och deras livssituation ur ett helhetsperspektiv (Larsson 2005). Att använda kvalitativ metod tycker vi är nödvändigt då vårt syfte är att belysa familjehems *upplevelser* av en vårdnadsöverflyttning. Socialtjänstlagen, som är en viktig faktor i denna uppsats, bygger också på tanken att människan skall ses ur ett helhetsperspektiv. Vår undersökning har ett induktivt - deduktivt angreppssätt. Uppsatsens begrepp och teori har vuxit fram genom insamlingen av vårt empiriska material, induktiv strategi, samtidigt har vi också använt oss av en mer deduktiv strategi. Vi har från början varit mycket teorimedvetna och i konstruktionen av intervjuguiden, och vid genomförandet av intervjuerna har teorier som anknytningsteori och utvecklingspsykologi samt perspektiv på föräldraskap styrts uppsatsens forskningsfokus.

6.2 Ämnesval

Vi har i vår uppsats valt att undersöka hur en vårdnadsöverflyttning har påverkat före detta familjehem. Vårdnadsöverflyttningar intresserade oss då det fanns en relativt ny bestämmelse i socialtjänstlagen som reglerar hur socialtjänsten skall arbeta med frågan. Lagen syftar till att öka tryggheten och kontinuiteten för familjehemsplacerade barn. Sedan bestämmelsen infördes 1 juli, år 2003 har vårdnadsöverflyttningar ökat, men inte i särskilt stor omfattning. Dessutom tycker vi att det finns en kunskapslucka att fylla. Vår ambition är inte att fylla hela denna lucka, utan ta ett första steg för kunskapen inom området. Det fanns flera ingångar på området, till att börja med planerade vi en intervjustudie med socialsekreterare, för att belysa och undersöka hur de ser på familjehemsplaceringar där vårdnaden flyttas över till familjehemmet. En annan möjlighet vi såg var att undersöka varför det inte blivit aktuellt med vårdnadsöverflyttning för familjehem som haft barn placerade länge. Efter att ha satt oss in i ämnet kom vi fram till att det mest intressanta för oss var att undersöka före detta familjehems *upplevelse* av en vårdnadsöverflyttning inom följande områden; emotionellt, praktiskt, ekonomiskt och rättsligt. Vår förhoppning är att kunna fånga de viktigaste dimensionerna i hur en vårdnadsöverflyttning kan påverka barn och familj, och att dessa kunskaper kan leda till förbättringar för barn, föräldrar, familjehem samt socialtjänstens handläggare. Både handläggare inom socialtjänsten och familjehem ska kunna ta del av uppsatsen. För att få en djupare kunskap om vad det kan innebära att ta över vårdnaden om ett barn har vi fördjupat oss i litteratur och forskning kring frågor som rör barn, familj, familjehem och fosterbarn.

6.3 Litteratursökning

För att hitta relevant litteratur och aktuell forskning inom vårt område har vi gjort litteratursökningar på olika sätt. Vi har sökt efter litteratur via Göteborgs universitetsbibliotek. I universitetsbibliotekets sökmotor Gunda har vi sökt efter böcker, och i databaser efter tidskrifter och artiklar.

Vi sökte på en mängd olika ord som vi tänkte kunde vara intressanta utifrån våra frågeställningar och vårt ämne; *barn, barns bästa, barnperspektiv, vårdnads- överflyttning, fosterfamilj, fosterhem, fosterbarn, familjehem, föräldraskap, anknytning, trygghet, barns utveckling, socialtjänstlagen, adoption.*

Då ingen av oss bor i Göteborg har vi även använt oss av biblioteket på Högskolan Väst i Vänersborg. Där har vi använt oss av högskolebibliotekets sökmotor Sofia.

Vår handledare Ingrid Höjer har också bidragit med värdefulla tips på intressant litteratur och vi har via referenslistor gått vidare och utökat litteratursökningen.

Vi har också gjort internetsökningar. Där har vi sökt efter rapporter och litteratur på Socialstyrelsens hemsida. Vi har även använt oss av sökmotorerna Google och Google Scholar, där har vi främst sökt efter texter om vårdnadsöverflyttning.

Vi har också använt oss av kurslitteratur vi haft under vår utbildning.

6.4 Urval och avgränsningar

Vår ambition var att intervjua åtta familjer som har tagit över vårdnaden om ett barn som de tidigare varit familjehemsföräldrar för. Eftersom det här är en c-uppsats och vi inte har haft speciellt mycket tid till vårt förfogande var vi därför tvungna att göra olika begränsningar för att kunna genomföra studien. Vi bestämde innan vi började söka respondenter att familjerna skulle bo inom Västra Götaland, då det annars inte skulle vara möjligt för oss att kunna ta oss till familjerna. Vi valde även att begränsa oss till svenska familjer. Vi tycker att etnicitet är en viktig aspekt men att det av tid och utrymmesskäl inte kändes möjligt för oss att beakta detta i uppsatsen. En annan orsak är att det inte gjorts särskilt många vårdnadsöverflyttningar i de kommuner vi tillfrågat. På så sätt är vårt urval relativt begränsat. Av etiska skäl hade vi som krav att våra familjer inte skulle befinna sig i någon form av kris, detta för att inte utsätta familjerna för ytterligare påfrestningar.

För att finna respondenter till vår studie var vi tvungna att först ta kontakt med socialtjänsten i olika kommuner. Vi berättade för dem om vår uppsats, om vårt syfte, metod, tillvägagångssätt och om våra avgränsningar. De socialtjänster som visste att det fanns passande familjer tog i sin tur kontakt med dessa. Sedan kontaktade socialtjänsten oss för att berätta om de familjer de kontaktat svarat ja eller nej. Vi fick vidare kontakta de familjer som var intresserade att delta i vår studie för att berätta mer och eventuellt bestämma tid för intervju. Detta var ett arbete som för oss tog mycket tid, slutligen mot alla odds lyckades vi få ihop våra åtta familjer. Som en bonus var det också två av dessa familjer som tagit över vårdnaden om mer än ett barn. Sammanlagt fick vi elva vårdnadsöverflyttningar med i vår studie och därmed elva olika upplevelser av hur en vårdnadsöverflyttning har påverkat dessa familjer.

6.5 Intervjuer

6.5.1 Intervjumetod

Då vi i vår uppsats ville undersöka före detta fosterfamiljers *upplevelse* av en vårdnadsöverflyttning valde vi att använda oss av kvalitativ metod i form av halvstrukturerade intervjuer. Kvantitativ metod var för oss inte aktuellt då det är omöjligt att genom denna metod kunna få en djupare förståelse för fenomenet. Syftet med att använda kvalitativ forskningsintervju som metod är att vi vill förstå upplevelsen av en vårdnadsöverflyttning ur det tidigare familjehemmets eget perspektiv.

Då vi ville undersöka tidigare familjehems upplevelse av en vårdnadsöverflyttning har vi i vår intervjumetod hämtat inspiration ur den fenomenologiska filosofin som har en öppenhet just för att förstå familjernas livsvärld och deras upplevelse av fenomenet. Vårt motiv med undersökningen är inte att bedöma om vårdnadsöverflyttning har varit bra eller dåligt för familjerna. Vårt motiv är snarare att komma fram till en beskrivning av hur familjerna har upplevt en vårdnadsöverflyttning. Vår intervjumetod är varken ett helt öppet samtal eller ett bestämt strukturerat. Vi har använt oss av en intervjuguide som stöd i intervjun. Intervjuguiden koncentrerar sig till vissa teman och omfattar förslag till frågor då vi vill uttyda och förstå fenomenet (Kvale 1997).

6.5.2 Konstruktion av intervjuguiden

Vi började med att göra en analyskiss för att på så sätt kunna sammanställa det som vi genom våra intervjuer ville belysa (Wideberg 2002). Vi började med att skriva ner alla frågor och tankar som dök upp utifrån våra frågeställningar. Vi fick på så sett en överblick i vad intervjuerna skulle kunna ge oss svar på. Utifrån detta material delade vi sedan upp allt i ett antal större teman med olika aspekter under respektive temaområde. Utefter dessa temaområden, som är kopplade till vårt syfte och våra frågeställningar, arbetade vi fram ett intervju underlag (se bilaga 3). En pilotintervju genomfördes med en bekant till en av författarna som är familjehemsförälder. Detta för att vi ville försäkra oss om att intervjufrågorna var tydliga och inte skulle missförstås. Genom denna metod kunde vi vara säkra på att vi täckt in alla aspekter (Larsson 2005). Våra frågor är formulerade nära talspråket för att vi inte skulle fjärma oss ifrån den intervjuade med allt för akademiska formuleringar (Kvale 1997).

6.5.3 Genomförande av intervjuer

Vi genomförde våra intervjuer på den plats som passade familjerna bäst. I vissa fall var vi i deras hem, i ett fall var vi på en respondents arbetsplats och i två fall ordnade vi själva lokal, som låg i anslutning till respondenternas arbetsplats. I alla fall utom två var det endast kvinnan som deltog vid intervjun. Beroende på om vi befann oss i familjernas hem eller någon annanstans kan det ha påverkat hur trygga de intervjuade kände sig vid intervjutillfället. I de fall där vi kom hem till familjerna blev vi varmt mottagna med kaffe, bullar eller smörgåsar. Vår upplevelse är att intervjusituationen var mer avslappnad vid dessa tillfällen. Vi tror dock inte att det har påverkat vårt resultat på något avgörande sätt.

Vår intervju följde en viss struktur, men vi använde oss samtidigt av öppna frågor. Vid intervjun presenterade vi våra teman så att de skulle få en känsla av vad intervjun skulle komma att innehålla (Widerberg 2002). Vi förklarade att vi skulle spela in hela intervjun på band och att den av författarna som inte höll i intervjun skulle anteckna det som sades som en säkerhetsåtgärd i fall att något skulle gå fel med inspelningen. Vi tydliggjorde även att de när som helst kunde säga till om de inte längre ville vara med, samt betonade att allt insamlat material behandlas med respekt för deras integritet och anonymitet.

Ingen av oss hade någon erfarenhet av att göra intervjuer i forskningssyfte, men vi har genom att studera kvalifikationskriterier (Kvale 1997) för intervjuare, samt genom att vi talat med varandra om genomförandet gjort oss medvetna om hur vi ska förhålla oss under intervjusituationen. Vi har ställt våra intervjufrågor på ett tydligt, enkelt och lätt sätt. Vi har tänkt på och gjort varandra medvetna om att inte avbryta intervjupersonen innan denne talat klart.

Vi har tydliggjort för våra respondenter att vilka tankar, känslor och åsikter som familjerna än har så är vi intresserade av att få höra dem. Vi har försökt att vara känsliga och empatiska i intervjusituationen. Vi kan dock ha varit så fokuserade på oss själva som intervjuare och på vad som sägs av respondenten, att det varit svårt för oss att gå ett steg längre, och lägga märke till andra saker, som hur det sägs och vad som inte sägs. Vidare har vi hjälpt varandra att styra intervjun i rätt riktning om det har behövts. Som oerfarna intervjuare hade vi båda svårt för att kritiskt reflektera över vad som sades, vi hade svårt för att gå djupare in i vissa teman och få mera utvecklade svar, då vi upplevde eller var rädda för att det var känsligt för den som blev intervjuad (Kvale 1997).

Trots vår avsaknad av erfarenhet har vi andra egenskaper som gjort att vi lyckats genomföra våra intervjuer på ett bra sätt. Wideberg (2002) nämner att en bra grund att stå på som intervjuare är egenskaper i form av att vara en social person som är intresserad av andra människor, har lätt för att lyssna och är orädd och vänlig. Detta är egenskaper som vi är mycket säkra på att vi besitter och som vi har kunnat använda oss av i intervjusituationen.

6.5.4 Bearbetning och analys

Den typ av material som vi hade att förfoga över var vårt empiriska material i form av intervjuer och litteratur i form av tidigare forskning och teorier. Vid utskrift av det inspelade materialet, började vi med att byta intervjuer med varandra. Vid varje intervjutillfälle har en av oss hållit i intervjun medan den andra förde anteckningar. Den som förde anteckningar var den som skrev ut intervjun. Vi har skrivit ut fyra intervjuer var. Vid de två tillfällena då vi ensamma genomfört intervjun gjorde vi så att den som inte var med fick skriva ut intervjun. Intervjuerna har skrivits ut ordagrant för att sen sammanfattas under teman.

I vårt syfte och i våra frågeställningar har vi specifika områden som vi vill ha svar på. Utifrån dem har vi teman med frågor under varje temaområde. Detta är vad vi utgått ifrån då vi sammanfattat våra intervjuer. Detta för att göra det tydligt för oss själva inför analysen samt för att göra det tydligt för läsaren. Vår analys kan beskrivas som en tema analys. Vi har valt att analysera flera fall i ett sammanhang och sedan sätta in det under ett visst tema. På det viset har vi kunnat spåra mönster och göra kopplingar. Vår analys är både induktivt och deduktivt inriktad. Induktiv då mönster och centrala beskrivningsteman växer fram utifrån empirin och deduktiv då vi genom bakgrund av teoretiska analysperspektiv kan finna möjliga och kreativa tolkningar av hur man kan förstå den mening som data uttrycker (Larsson 2005).

6.6 Etiska ställningstaganden

Kvale (1997) skriver att en intervjuundersökning är ett moraliskt företag. Intervjun innehåller ett personligt samspel som påverkar den intervjuade, den kunskap som vi får ut av intervjun har inflytande på hur vi förstår och tolkar en människas situation.

En av forskningsetikens ledande principer är att inte skada andra människor, och att den kunskap som fås fram ska leda till förbättringar, för de människor den handlar om. Forskning om och med människor måste tjäna vetenskapliga och mänskliga intressen (Kvale 1997).

Vi har under planeringen av uppsatsarbetet och under arbetets gång inte kunnat se att deltagande i vår studie skulle kunna få några negativa konsekvenser för informanterna och deras familjer. Detta kan vi dock inte hävda med hundra procentig säkerhet men vi har på olika sätt arbetat för att detta inte ska ske.

Att arbeta med etiska frågor är inte något som sker på bara ett stadium av en intervjuundersökning, utan är ständigt pågående under arbetet (Kvale 1997).

Vi har under hela vårt uppsatsarbete diskuterat olika etiska frågor som rört allt ifrån insamlingen av vårt empiriska material till redovisningen av materialet och färdigställandet av uppsatsen. Här har det varit värdefullt att vi är två författare och att vi kunnat bolla olika frågor som dykt upp mellan oss. Vi anser att vårt ämnesval kräver en genomtänkt etik då våra informanternas barn, de tidigare fosterbarnen, tillhör en i samhället utsatt grupp (Vinnerljung 1996 a).

Då det inte tidigare gjorts någon större undersökning när det gäller hur familjehemsplacerade barn påverkas av en vårdnadsöverflyttning, (Socialstyrelsen 2006 b), tyckte vi att det hade varit intressant att undersöka hur en vårdnadsöverflyttning upplevts av barnet. Vi har dock själva gjort den bedömningen att det inte vore etiskt försvarbart att vi, med studenters oerfarenhet från forskningsarbete och samtal med barn, genomför ett sådant projekt. Det hade heller inte varit möjligt att genomföra under den korta tid vi hade till förfogande för C-uppsatsarbetet. För att ändå få en bild av hur en vårdnadsöverflyttning påverkar familjehemmet och barnet som varit placerat intervjuade vi istället familjehemsföräldrar som blivit vårdnadshavare. Vi anser att det inte bara finns ett vetenskapligt värde i forskningsämnet, utan också ett mänskligt värde när det gäller att öka kunskapen om hur vårdnadsöverflyttningar upplevs av familjehem, för att kunna förbättra situationen för dessa familjer (Kvale 1997).

Vi fick kontakt med familjerna via socialtjänsten i några av landets kommuner. Vi ställde, via telefon och mejl, en förfrågan till de verksamhetsansvariga om möjligheten att få kontakt med före detta familjehem där det skett en vårdnadsöverflyttning. De lät i sin tur sina handläggare se över vilka ärenden som skulle kunna vara aktuella för vår uppsats. Vi skickade även ett informationsbrev riktat till eventuella familjer som socialtjänsten i respektive kommun fick vidarebefordra, (se bilaga 1). Familjerna fick anmäla sitt intresse till socialtjänsten som förmedlade kontaktuppgifter till oss eller lämnade till familjerna att kontakta oss om de var intresserade. Familjerna blev inte utlämnade utan kunde tacka ja eller nej till deltagande i studien utan att först röja sin identitet. Detta var vår enda möjlighet att komma i kontakt med familjerna och socialtjänsterna i de kommuner vi kontaktade var överlag positivt inställda till vår studie vilket kan ha påverkat familjernas villighet att delta. Vi valde medvetet av forskningsetiska skäl att inte intervju familjer som var i kris eller levde under en pressad och komplicerad situation. Detta urval har vi själva inte kunnat göra utan vi har låtit de tillfrågade socialtjänsterna bedöma familjernas lämplighet för studien.

Vi har följt de forskningsetiska principer som fastställts för humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning om informerat samtycke, konfidentialitet, konsekvenser samt att berörda får information om forskningens syfte och hur den kommer att användas (Kvale 1997). Alla personer vi har intervjuat har innan vi träffats fått ett informationsbrev, där vi kort beskrivit uppsatsens upplägg, syfte och etiska ställningstaganden samt vad som krävs av deltagarna.

Vi har börjat varje intervjutillfälle med att prata om uppsatsens syfte och upplägg, vi har diskuterat våra etiska ställningstaganden, informationsbrevet och frågor som funnits hos deltagarna. Ingen av intervjupersonerna hade invändningar mot uppsatsens upplägg, men några ville försäkra sig om sin anonymitet. Då frågor om hur vi hanterar materialet dykt upp har vi tagit oss tid att diskutera det.

För att försäkra oss om att deltagarna fått information och är medvetna om vad deltagandet innebär samt för att skapa en trygg och förtroendeingivande intervjusituation har vi också innan varje intervju bitt våra deltagare att skriva under ett samtycke (se bilaga 2) (Seidman 1998).

Genomförandet av intervjuerna har inneburit en del resande för vår del då våra respondenter bott på skilda håll i landet. Vi har anpassat oss efter informanternas önskemål om plats och tid för intervjuerna. Intervjuerna har genomförts i respondenternas hem, på arbetsplatser, på Institutionen för Socialt arbete eller på annan av oss ordnad lokal. Gemensamt är att intervjuerna genomförts i avskildhet, ingen annan har kunnat ta del av samtalet. I några fall då intervjuerna har genomförts i hemmen har det funnits andra personer i huset, som till exempel ett av familjens barn som var hemma på grund av sjukdom, dock inte det barn som varit aktuell för vårdnadsöverflyttning.

Vi har inte samlat in några fullständiga personuppgifter och de bandinspelningar som gjordes har skrivits ut av oss. Banden har förvarats i våra hem och har tillsammans med utskriften förstörts när uppsatsen slutförts. Vi har i uppsatsen citerat våra informanter men inga fullständiga utskrifter redovisas i uppsatsen. När vi bearbetat vårt empiriska material har vi gjort det med respekt för våra respondenters integritet, likaså vid analysen av materialet. Vid utskrift har vi gjort våra respondenter anonyma genom att ändra namn på personer och utelämnat information som skulle kunna avslöja våra respondenters identitet. Vid analysen har ett etiskt problem varit hur djupt och kritiskt vi skulle analysera materialet, detta har vi haft med i tankarna då vi analyserat.

6.7 Validitet

Validitet avser att man mäter det man verkligen avser att mäta (Kvale 1997). Man brukar skilja på den inre och den yttre validiteten i en undersökning. Den inre validiteten handlar om själva undersökningens design. För att nå en bra kvalitet på en uppsats måste det finnas en överensstämmelse mellan teori och empiri (Svenning 2003). För att utforma en intervjuguide med frågor som kunde leda till det vi ville ha svar på använde vi oss av olika teorier och begrepp för att kunna täcka in alla aspekter. För att få svar på hur en vårdnadsöverflyttning påverkat före detta familjehem har vi intervjuat just före detta familjehem som har tagit över vårdnaden av barn som de tidigare har haft placerat hos sig.

Vi har använt oss av halvstrukturerade intervjuer som metod för att kunna få ut så mycket beskrivande information som möjligt. Det har varit en fördel att vi varit två som medverkat vid intervjutillfällena. Vi turades om att utföra intervjuerna, den som inte intervjuade antecknade då samt ställde kompletterande frågor om så behövdes. Detta har gjort att risken för missförstånd, feltolkningar och bortfall av frågor har minskat. Vid två intervjutillfällen har vi varit själva, vilket kan ha påverkat validiteten vid just de tillfällena.

Vi har vid varje intervjutillfälle spelat in intervjuerna på band för att försäkra oss om att vi senare i analysen faktiskt analyserar det som familjerna har sagt. Då vi är ovana vid att använda oss av teknisk utrustning som bandspelare förbisåg vi denna detalj att batterierna faktiskt kunde ta slut. Detta orsakade att en av våra intervjuer inte togs upp av bandspelaren. Men med hjälp av att vi antecknat flitigt samt att vi gjorde en kompletterande telefonintervju kunde vi ändå försäkra oss om att vi inte gick miste om något. För att minska risken för feltolkningar har vi bytt band med varandra och skrivit ut varandras intervjuer. Vi har sedan gått igenom dessa ytterligare en gång tillsammans för att undvika feltolkningar.

Vi anser oss ha nått en hög validitet i vår undersökning då vi har sett att teori överensstämmer med empiri. Vi anser att vi i hög grad har undersökt det vi avsett att undersöka.

Den yttre validiteten handlar om undersökningen som en helhet och om det finns möjlighet att utifrån våran studie göra en generalisering från vårt urval till alla före detta familjehem som har tagit över vårdnaden om barn de tidigare har haft placerade. Det handlar också om vi utifrån våran studie kan generalisera mer abstrakt till en allmän teori (Svenning 2003). Det resultat vi fått fram i vår undersökning kan inte sägas vara samma för alla familjer som tagit över vårdnaden om ett tidigare placerat barn. Men för de familjer som vi har intervjuat har vi nått yttre validitet då det är deras sociala verklighet som de har delat med sig av till oss. Denna verklighet kan dock inte överföras på alla familjer.

6.8 Reliabilitet

Reliabilitet innebär att de resultat man kommer fram till ska vara tillförlitliga och att olika forskare ska kunna genomföra samma undersökning flera gånger och nå liknande resultat. Vi har gjort en kvalitativ undersökning som är exemplifierande i sin art. Det vore därför inte realistiskt att ställa samma höga krav på reliabilitet som man skulle ha gjort i en kvantitativ studie (Svenning 2003). Andra forskare skulle sannolikt inte komma fram till exakt samma resultat som vi kommit fram till. Vi har utfört vår undersökning i enlighet med de regler som finns för samhällsvetenskaplig forskning. Vi har redovisat vårt resultat till våra intervjupersoner för att få bekräftat att vi uppfattat deras verklighet på ett riktigt sätt. De har även fått vara med och ändra på de citat som de upplevt vara för utpekande, som kan göra att de blir igenkända. Inga ändringar har påverkat vårt resultat. Vi kan därför säga att vi nått fullständig tillförlitlighet (Bryman 2002). Genom vår undersökning kan de som har medverkat få en bild av hur andra som delar liknande erfarenheter upplevt en vårdnadsöverflyttning. Det ger också möjligheter för dem som arbetar med frågor kring familjehemsplaceringar och vårdnadsöverflyttningar att lära sig av dessa familjers erfarenheter. Vidare ger uppsatsen möjlighet för familjehem som är aktuella för vårdnadsöverflyttning att ta del av dessa familjers kunskap och erfarenheter.

Vi ville i undersökningen nå en så hög tillförlitlighet som möjligt. Vi har därför vid utformandet av våra intervjufrågor tänkt på att vara klara och tydliga i våra frågor. Vi har använt klara definitioner på de begrepp som använts i intervjuundersökningen. Vi har tänkt på att inte använda ledande frågor, samt att använda flera indikationer för att på så vis kunna ringa in flera olika faktorer i våra frågor. Detta gör att vi med större säkerhet kan säga att våra data är tillförlitliga (Svenning 2003). Vi har arbetat med att skapa en fullständig och tillgänglig redogörelse av alla faser av forskningsprocessen.

6.9 Generaliserbarhet

Vi hade i vår uppsats inte för avsikt att generalisera, utan vår avsikt var att undersöka hur åtta familjehem har upplevt en vårdnadsöverflyttning. Det resultat vi har kommit fram till är enligt Kvale (1997) ingen objektiv allmängiltig sanning. Däremot kan de ses som en möjlighet av särskilda, personliga och samhälleliga former av sanning, med tonvikten lagd på vardagsliv och platsbundna berättelser. Vi generaliserar mer eller mindre spontant i vårt vardagsliv. Utifrån en speciell erfarenhet har vi förväntningar i vad som ske i andra, liknande situationer, med liknande personer. Kvale (1997) talar om naturalistisk generalisering som grundar sig på personliga erfarenheter. Med detta menar han att generaliseringen utvecklas ur erfarenheter och leder till förväntningar snarare än till förutsägelser.

När det sägs passerar det därmed från tyst kunskap till en tydlig påståendekunskap. Vidare tar han upp analytisk generalisering som innebär att en bedömning görs av i vilken mån resultaten från en undersökning kan ge vägledning för vad som kommer att ske i en annan situation (Kvale 1997).

I vår undersökning vågar vi oss på att säga att det vi har kommit fram till mycket väl kan vara ett stöd för socialarbetare som arbetar med frågor som rör vårdnadsöverflyttningar. Om våra resultat stämmer överens med tidigare forskning kring fosterbarn och familjehem kan det finnas ett behov av att fortsätta arbetet för vårdnads överflyttningar.

7. Resultat

I följande kapitel redovisas resultatet från våra åtta intervjuer. Kapitlet inleds med en presentation av respondenterna. Resultatet redovisas under rubriker som vi använt oss av i vår intervjuguide. Citat från intervjuerna används för att förmedla familjernas röster och tankar kring vårdnadsöverflyttning. Vid två av intervjuerna deltog både mannen och kvinnan i ett föräldrpar. Av enkelhet refererar vi då bara till kvinnan på grund av att det var främst kvinnorna som pratade och svarade på frågorna vi ställde. Ingen av dessa par var oeniga om någon fråga.

7.1 Respondenter

För att få en bild av de familjer vi intervjuat, samt underlätta för läsaren att följa med i redovisningen av resultat och analys följer nedan en kort presentation av hur familjerna ser ut och i vilket sammanhang vi intervjuat dem angående deras upplevelser av vårdnadsöverflyttning.

Familjen Antonsson bor på landsbygden i en friliggande villa. De har en hund som glatt hälsar på oss då vi kommer för att genomföra intervjun. Huset ligger så att närmaste granne finns på gångavstånd men för att ta sig till närmaste stad behöver man bil. Alma Antonsson och Anders Antonsson är båda runt 50 år, de har tillsammans ett vuxet biologiskt barn. De har varit familjehem i ca 20 år. Anders arbetar utanför hemmet och Alma är familjehemsförälder på heltid men har tidigare arbetat utanför hemmet. Familjen är kontaktfamilj till sju barn som bor hos familjen vissa perioder. Under de år familjen varit familjehem har de haft flera placeringar där barnen nu är vuxna och har flyttat hemifrån. Vid tidpunkten för intervjun hade familjen två placeringar samt två barn som tidigare var placerade men som de nu blivit vårdnadshavare för. Intervjun genomförs hemma hos familjen och med vid intervjun är bara Alma samt en 18-årig flicka som tillfälligt bodde hos familjen, och gärna ville sitta med och lyssna. Båda författarna medverkar vid intervjutillfället.

Familjen Bengtsson bor på landsbygden, närmsta granne finns en bit bort och det är långt till närmsta stad. Huset ligger avskilt och familjen har flera hundar. Britt Bengtsson är i 40-års ålder och är ensamstående. Hon har fyra egna barn, alla i tonåren utom den äldsta som är 20 år. Alla utom 20-åringen bor hemma. Britt är familjehem och jourfamilj på heltid men har tidigare arbetat utanför hemmet. Hon har haft uppdrag som kontaktfamilj och stödfamilj i 18 år och varit familjehem i 16 år. Britt har blivit vårdnadshavare för Birger som är 12 år. Birger kom till familjen som fosterbarn när han var 6 månader. Vårdnadsöverflyttningen skedde under år 2006. Britts före detta sambo som också är pappa till de biologiska barnen är ”pappa” till Birger, men han är inte vårdnadshavare. Intervjun genomförs i familjens hem, ingen annan person finns i huset vid intervjutillfället. Båda författarna medverkar vid intervjutillfället.

Familjen Carlsson bor i en mindre stad, deras hus ligger i ett större villaområde. Även denna familj har hund. Camilla Carlsson är i 40-års ålder och studerar på högskolan. Camilla är sambo med Christoffer, de har inga gemensamma barn. Camilla har blivit vårdnadshavare för Christian, som varit familjehemsplacerad hos Camilla sedan han var 5 år.

Camilla hade tidigare en relation till Christians pappa och tillsammans med honom har Camilla en son, Calle. När Christians mamma dog flyttade han hem till sin pappa och till Camilla. När sedan Camilla separerade från Christian och Calles pappa, blev Christian familjehemsplacerad hos Camilla. Idag är Christian 15 år och vårdnadsöverflyttningen skedde när han var 14 år, under år 2006. Intervjun genomförs med Camilla i familjens hem. I en annan del av huset finns ett barn (Calle) som är hemma från skolan. Endast en av författarna medverkar vid intervjutillfället.

Familjen Davidsson bor i en villa på landet. Daniella Davidsson är i 50-års ålder, hon är gift med Didrik som är pensionär. De har tre vuxna biologiska barn, dock inga tillsammans. Daniella och Didrik har varit familjehem i ca 17 år. De har tidigare haft placeringar där barnen flyttat hem till sina biologiska föräldrar. Nu är de vårdnadshavare för Diana, 14 år. Diana placerades hos Daniella och Didrik när hon var 8 månader. Hon var 9 år då vårdnadsöverflyttningen genomfördes. Daniella är den som blir intervjuad och intervjun genomförs i anslutning till hennes arbetsplats. Båda författarna medverkar vid intervjutillfället.

Familjen Eriksson bor i villa på landsbygden. Erika Eriksson är i 40-års ålder och hennes man Ennis är i 50-års ålder. De har inga biologiska barn. Familjen har varit familjehem i ca tre år och nu är de familjehemsföräldrar till två yngre barn samt vårdnadshavare för en pojke, Elias 7 år. Erika och Ennis har fungerat som avlastningshem, samt senare också familjehem för Elias sedan han var 4 år. Vårdnadsöverflyttningen skedde under 2007, efter att Elias mamma gått bort. Både Erika och Ennis är högskoleutbildade, Ennis arbetar och Erika är hemma. Erika är den som blir intervjuad och intervjun genomförs på Institutionen för Socialt arbete i Göteborg. Båda författarna medverkar vid intervjutillfället.

Familjen Fredriksson, Fia och Frans bor i en villa på landet. De arbetar båda två och familjen har en hund. De är båda i 40-års ålder och är gifta. De har ett biologiskt barn tillsammans som är i tonåren. Familjen har varit stödfamilj och familjehem via socialtjänsten i 13 år. De har tidigare haft barn placerade som fått flytta hem till sina biologiska familjer. Finn som de blivit vårdnadshavare för år 2003/2004, blev placerad hos familjen som nyfödd, idag är han 7 år. Finn hade varit placerad i ca tre år då hans mamma dog. Intervjun genomförs med Fia på hennes arbetsplats. Båda författarna medverkar vid intervjutillfället.

Familjen Gustafsson bor i en villa på landet ganska nära en mindre tätort. Greta Gustafson och Gustav Gustafsson är båda runt 50 år. Gustav arbetar och Greta är hemma. Familjen har många olika djur och djurintresset delas av alla i familjen. Greta och Gustav har tre biologiska barn, varav den yngsta som är i tonåren bor hemma. Familjen har varit familjehem i ca 15 år, de har även varit kontaktfamilj och jourfamilj i omgångar. Idag är Greta och Gustav familjehem för en flicka och har blivit vårdnadshavare för Gisela, 15 år, som de tidigare var familjehemsföräldrar till. Gisela kom till familjen som nyfödd och vårdnadsöverflyttningen skedde då hon var 14 år. Intervjun genomfördes i familjens hem, båda föräldrarna deltog. Ett barn fanns hemma i huset men inte i anslutning till rummet där intervjun genomfördes. Endast en av författarna medverkade vid intervjutillfället.

Familjen Hansson bor i en villa i en mindre tätort och har även de en hund. Helena Hansson och hennes man Henrik Hansson har varit familjehem i 20 år. De är båda runt 50 år och tillsammans har de fyra biologiska barn, varav de yngsta som är i tonåren bor hemma. De har varit familjehem åt många barn, flera av dessa barn har vuxit upp hos dem och flyttat hemifrån. Henrik är hemma på heltid, Helena arbetar 1-2 dagar i veckan.

De har blivit vårdnadshavare till tre barn de tidigare varit familjehem till. Hanna som idag är 20 år, hon kom till familjen när hon var 2 år, Hillevi 17 år, hon kom familjen när hon var 5 år samt Håkan 7 år som kom till familjen som nyfödd. Helena och Henrik är familjehemsföräldrar åt ytterligare tre barn som bor hemma. Intervjun genomfördes i familjens hem, båda föräldrarna deltog. Ett barn fanns hemma i huset tillsammans med en lärare men inte i anslutning till rummet där intervjun genomfördes. Båda författarna medverkade vid intervjutillfället.

7.2 Bakgrunds frågor

Av våra åtta familjer var fyra familjer gifta, där hade både mannen och kvinnan vårdnaden. Två av familjerna levde som sambo, av dem var det en familj där både mannen och kvinnan hade vårdnaden. Det var endast en familj där kvinnan levde själv. Hon hade ensam vårdnaden, men hennes före detta man fanns dock till för både biologiska barn och det vårdnadsöverflyttade barnet.

Endast en familj av våra åtta har inga egna barn. De andra har mellan ett och fyra biologiska barn. De flesta familjerna har biologiska barn som bor hemma.

I familjerna är det bara en kvinna som arbetar heltid. En kvinna arbetar deltid. De andra kvinnorna är hemma och har fosterföräldraskapet som arbete. I de gifta familjerna förvärvsarbetar männen, även i sambofamiljerna. Det är bara i en familj som mannen är hemma, det är också den familj som har flest barn.

7.3 Att vara fosterförälder

De flesta av våra familjer har varit verksamma som kontaktfamilj, jourfamilj och familjehem under många år. Två familjer har tagit emot barn i 20 år, det är också de familjer som har haft flest barn placerade både över tid och samtidigt. Två av familjerna har tagit emot barn i 18 år. En familj har varit verksam i 15 år, de har haft lite olika slags placeringar som jourplaceringar och sommarbarn. En av familjerna har varit verksam i 13 år, de har varit stödföräldrar och familjehem innan. En kvinna som är ensam vårdnadshavare har inte haft några andra placeringar förutom de barn hon blivit vårdnadshavare för. Slutligen har vi det barnlösa paret som inte tidigare haft andra barn placerade än det barn som de tagit över vårdnaden om. Nu är de familjehemsföräldrar till två flickor sen ett år tillbaka.

7.3.1 Motiv till fosterföräldraskap

Familjen Eriksson kunde inte få biologiska barn, de ville inte adoptera och de ville heller inte leva utan barn.

”Det var vår önskan att kunna leva med barn, livet är ju bra ändå så att säga. Men det är ändå skillnad att leva med barn. Vi är väldigt intresserade av barn båda två.” Erika Eriksson

Både familjen Antonsson och familjen Fredriksson hade ett biologiskt barn, men de kunde sedan inte få fler biologiska barn. Familjerna uttryckte att de ville ha massor av barn runtomkring sig. De ville heller inte adoptera.

”Vi hade tänkt oss en stor väldigt stor familj, vi skulle ha många barn. Nu blev det ett och inga fler, och då börja man fundera på om man skulle adoptera barn. Mina föräldrar har varit engagerade inom socialtjänsten när jag var liten. Där fanns ett öppet hem för många barn, och då blev det liksom att varför adoptera när det finns barn som far illa här, och finns barn som behöver ett stabilt hem. Då blev det så istället för att adoptera.” Fia Fredriksson

Situationen för kvinnan som tog över vårdnaden av sin före detta sambos son är speciell. Där kunde inte fadern ta hand om barnet och modern var död, så vid separationen blev det naturligt att pojken stannade hos kvinnan. Hon genomgick utredning hos socialtjänsten och blev familjehem.

De övriga familjerna har det gemensamt att de alla är mycket intresserade av barn. Motiven är att det finns så många barn som inte har det bra, och de ser att de har mycket som de kan dela med sig av till ett par av dessa barn. De vill hjälpa barn och göra en insats för barn som har det svårt.

”Därför att vi tyckte att vi har det så bra och det ska vi kunna dela med oss till andra. Det finns många barn som far illa och varför inte hjälpa några utav dem. Vi har alltid haft ungar runt oss och en eller två till spelar ingen roll”. Greta Gustafsson

7.3.2 De vårdnadsöverflyttade barnens bakgrund

Familjen Antonson har blivit vårdnadshavare för två flickor, 13 och 14 år. De kom till familjen som nyfödda båda två. Den ena flickan familjehemsplacerades på grund av föräldrarnas missbruk och den andra på grund av ett handikapp som gjorde att föräldrarna inte klarade av att ta hand om henne. Vårdnadsöverflyttning skedde år 2003.

”För föräldrarna ville inte ha henne, hon har ett medfött handikapp, och de trodde inte att de skulle klara av ett handikappat barn.” Alma Antonsson

Familjen Bengtsson tog emot en 6 månader gammal pojke, Birger, som nu är 12 år. Han blev familjehemsplacerad på grund av föräldrarnas missbruk. Vårdnadsöverflyttningen skedde år 2006.

Familjen Carlsson skiljer sig lite från övriga familjer då deras historia är starkt påverkad av relationer mellan de vuxna. Christian är 12 år och flyttade, efter moderns död när han var 5 år, till sin far och styvmor. När fadern och hans sambo Camilla separerade, familjehemsplacerades Christian hos Camilla. Vårdnadsöverflyttningen skedde år 2006.

”Christian bodde hos oss i två år innan vi skildes och flyttade isär. Det var aldrig frågan om att Christian inte skulle stanna hos mig. Christian och hans pappa har aldrig haft kontakt innan och han skulle aldrig kunna ta hand om Christian. När vi flyttade isär behöll jag båda barnen. De var så att Christian var min från det att han flyttade hem till oss och jag skulle aldrig låta honom flytta med sin pappa.” Camilla Carlsson

Familjen Davidsson blev familjehemsföräldrar till en flicka, Diana 14 år. Diana var 8 månader när hon placerades på grund av föräldrarnas missbruk. Vårdnadsöverflyttningen skedde år 2004.

Familjen Eriksson var från början partiellt familjehem för Elias som då var 4 år. Elias moder var drabbad av en allvarlig kronisk sjukdom och avled. Fadern fanns inte med i bilden. Elias är 7 år och vårdnadsöverflyttning skedde år 2006.

Familjen Fredriksson blev familjehems föräldrar till Finn när han var nyfödd, idag är han 7 år. Finn placerades på grund av missbruk hos båda föräldrarna och vårdnadsöverflyttningen skedde år 2004.

Familjen Gustavsson har blivit vårdnadshavare för Gisela, 15 år. Gisela familjehemsplacerades i familjen när hon var 3 mån. Vårdnadsöverflyttningen skedde år 2007. Gisela familjehemsplacerades på grund av att modern inte kunde behålla henne av religiösa skäl.

"Hon är då född av en tjej som är ganska ung, med en religiös tro som gör att det var synd att föda barn utanför äktenskapet." Greta Gustavsson

Familjen Hansson är den familj som haft flest familjehemsplacerade barn. De har blivit vårdnadshavare för tre av barnen. Håkan 7 år, kom som nyfödd och vårdnadsöverflyttningen skedde år 2007. Han placerades på grund av att mamman hade ett lindrigt förståndshandikapp och inte hade förmågan att ta hand om Henrik.

"Mamman bodde hos oss under graviditeten och i åtta månader med barnet. Jag var med på förlossningen, så Henrik har alltid bott hos oss. Mamman var ung, hade inte förmågan. Detta insåg hon själv och vi tog över ansvaret mer och mer". Helena Hansson

Hillevi, 17 år kom som 5- åring till familjen på grund av hennes föräldrars missbruk. Vårdnadsöverflyttningen skedde år 2007. Hanna, 20 år kom som 2- åring på grund av föräldrarnas missbruk. Vårdnadsöverflyttningen skedde år 2004.

Av de barn som blivit vårdnadsöverflyttade är det tre barn som har särskilda behov, i form av inlärningssvårigheter, Downs syndrom och lindrig utvecklingsstörning som till exempel adhd och Aspergerdrag. Sex av elva barn placerades från början i familjehem på grund av föräldrarnas missbruk.

7.4 Vårdnadsöverflyttningen

Från år 1983 har möjligheten att flytta över vårdnaden funnits men den möjligheten har använts i liten omfattning. År 2003 infördes bestämmelser i socialtjänstlagen om att kommunerna är skyldiga att överväga vårdnadsöverflyttning när ett barn varit placerat i samma familjehem i tre år (Socialstyrelsen 2006 b).

Alla våra respondenter fick sina barn placerade efter år 2003, men ändå visste de flesta, sju av åtta, inte om att denna möjlighet fanns innan vårdnadsöverflyttning blev aktuellt för dem.

De som kände till möjligheten var familjen Eriksson. De fick information genom en kurs socialtjänsten hade för blivande familjehem.

”Vi gick en kurs när vi skulle bli familjehem, där talade de om att det införts.” Erika Eriksson

7.4.1 Vem aktualiserade frågan?

Det var socialtjänsten som informerade alla familjerna i studien om möjligheten att ta över vårdnaden. De nya bestämmelserna i Socialtjänstlagen som kom år 2003 låg till grund för att frågan aktualiserades. Alla barnen har varit placerade i många år och möjligheten för barnen att återförenas med sina biologiska föräldrar var i alla fall mycket små.

”Socialtjänsten berättade, att nu har det kommit en ny lag, så att de barn som har bott i familjehem i över tre år och som troligtvis aldrig kommer att flytta. Att man får bli vårdnadshavare och att socialtjänsten fortfarande står kvar för omkostnad och arvode, men att barnen får en trygghet och att de drar sig undan. Om föräldrarna skulle begära tillbaka vårdnaden så blir det genom tingsrätten, all den informationen”. Alma Antonsson

I de familjer där barnen varit placerade kortast tid innan vårdnadsöverflyttningen, familjen Eriksson och familjen Fredriksson, hade barnen mist sina mödrar, vilket gjorde att frågan togs upp.

”När Elias mamma dog uppstod det ett vakuum. För det hade inte gjorts upp riktigt, hon dog ganska snabbt.” Erika Eriksson

”Frågan aktualiserades då Finns mamma gick bort, då var Finn 3 år och blev utan vårdnadshavare. Socialtjänsten aktualiserade frågan.” Fia Fredriksson

Ett undantag var den familj som tagit över vårdnaden om tre barn, familjen Hansson. Där var det ett av barnen själva som tagit reda på denna möjlighet. Hillevi ville byta efternamn till familjehemmets och fick då reda på att vårdnadsöverflyttning var möjlig. Detta fick henne att själv ta upp och kämpa för att vårdnaden skulle flyttas över. Detta påverkade också den andra flickan i familjen, Hanna, att ta upp frågan med socialtjänsten.

”Hon frågade om det fanns nåt som gjorde att hon tillhörde familjen mer. Men du tillhör ju familjen. Men hon ville veta om det fanns nåt mer. Vi berättade för henne om vårdnadsöverflyttning och adoption. Då sa hon att hon vill ha vårdnadsöverflyttning, och socialtjänsten blev väl inte så glada över att hon fick veta att det fanns. När Hillevi börjat tala om detta så började även Hanna att tala om det.” Helena Hansson

7.4.2 Information och stöd från socialtjänsten

Vårdnadsöverflyttningarna i de familjer vi intervjuat har skett mellan år 2003 och år 2007. På frågan om våra respondenter upplever att de fått tillräckligt med stöd från socialtjänsten kan vi inte se någon skillnad utefter om vårdnaden flyttades över år 2003 eller år 2007. Skillnaderna mellan familjernas upplevelse av information har snarare berott på vilken kommun som gjort vårdnadsöverflyttningen. Tre familjer upplever att de fått tillräckligt med information.

En av dessa familjer tar dock upp frågan om byte av efternamn. De menade på att socialtjänsten borde informera familjen och barnet om att byte av efternamn kan göras i samband med prövningen i tingsrätten.

”Efter vårdnadsöverflyttningen ville Diana byta efternamn till vårt. Det gick inte hennes biologiska mamma med på så hon fick skriva ett jättelångt brev till tingsrätten själv. Det gjordes en utredning och tingsrätten gick på hennes sida och hon fick byta efternamn. Det är bra om man utreder om barnet vill byta efternamn i samband med vårdnads- överflyttningen så att det kan göras samtidigt. Det blev komplicerat när detta inte var med i utredningen om vårdnads överflyttning. Vi fick göra om alltihop.” Daniella Davidsson

Familjen Hansson upplevde att de fått mycket stöd av en kommun i samband med vårdnadsöverflyttningen av ett av barnen. Av de andra kommunerna som ansvarade för de andra barnen, upplevde de sig motarbetade, och kände inte att socialtjänsten var positiva till en vårdnadsöverflyttning. Detta trots att det var barnet själv som tagit upp frågan. Familjen tror att socialtjänsten är rädda för att gå emot de biologiska föräldrarna.

”De andra kommunerna sa nej. De var inte villiga till vårdnadsöverflyttning. Jag tror att det handlade om att de inte ville stöta sig med föräldrarna.” Helena Hansson

Övriga familjer upplever att de inte fick tillräckligt med information. De fick ta reda på mycket själva. De var eller upplevde sig som pilotfall.

”Socialtjänsten tog upp detta på ett bra sätt, de sa att denna möjlighet fanns och de var väldigt ärliga som sa att de aldrig gjort detta innan. Kändes lite som att jag var ett pilotfall. Det tog lite tid för de var tvungna att läsa på så att det blev rätt, det tog ett par månader. Jag fick information allt efter som de lärde sig.” Camilla Carlsson

En familj upplevde att de behövde söka professionell hjälp för barnet men upplevde att de inte blev lyssnade på av socialtjänsten.

”Det kändes väldigt ensamt att socialtjänsten inte riktigt kunde hjälpa oss med det som hände Elias och oss. Vi sökte en gång privat hjälp när situationen blev alltför slitsam, då vi inte kände att socialtjänsten förstod allvaret i vår situation, men det får man ju inte. Så efter det skaffade socialtjänsten hjälp till oss inom socialtjänsten, men den hjälpen vi fick där motsvarade inte riktigt den hjälp som vi behövde.” Erika Eriksson

Överlag är familjerna nöjda med sina handläggare på socialtjänsten och det stöd de fått. Några har knappt märkt av socialtjänstens arbete under vårdnadsöverflyttningen. Allt eftersom handläggaren har blivit mer insatt och tagit reda på viktiga saker har familjerna upplevt socialtjänsten som bra, under processen. De var måna om att stå till tjänst. Några familjer önskade att de hade fått mer stöd både innan, under och efter.

7.4.3 Tingsrättens prövning

Familjerna märkte inte av tingsrättens prövning alls mer än att det kom ett brev från tingsrätten om domen. För två av familjerna tog dock processen lång tid.

7.4.4 Viktiga faktorer

Alla familjer hade det gemensamt att en viktig faktor i beslutet att ta över vårdnaden var trygghet. De beskrev att det betydde mycket för barnen att känna trygghet; att här ska jag vara. Det var viktigt för familjerna att känna trygghet att ingen kunde komma och ta barnet. Efter trygghet var den viktigaste faktorn att tillhöra familjen. Det betydde mycket för alla barnen, och familjerna upplevde att barnen kände att de tillhörde familjen mer efter vårdnadsöverflyttningen.

”De är ju våra barn, de är det. Vi har haft dem, de har vuxit upp här, de ska känna att de tillhör oss. Sen är vi inte naiva, de har sin andra familj också, det är helt okej om de träffar dem men det är just denna trygghet, tryggheten för oss och tryggheten för dem” Helena Hansson

”Det var en trygghet för vår anknytning till Elias och Elias anknytning till oss, när vi kunde vara säkra på att det var här han skulle stanna. Det gör någonting med både barn och föräldrar. Hur ska man kunna knyta an på samma sätt när frågan ständigt dyker upp, ska du flytta, ska du inte flytta. Man kan inte knyta an på samma sätt då.” Erika Eriksson

Några av familjerna upplevde att vårdnadsöverflyttningen påverkade mycket på så sätt att de fick mandat att bestämma i frågor som rörde barnet; att kunna skriva på papper, bestämma vilken skola eller förskola barnet skulle gå i och sköta kontakten med föräldrarna inte fick tillgång till. En av familjerna var mycket negativa till att de som familjehem inte hade rätt eller möjlighet att ta det ansvar för barnet som de ville och kände att de behövde göra.

”Vi var upprörda över detta och vi tyckte att det var slitsamt att få gå in och bära så mycket av hans och mammans dilemma och samtidigt inte ha något mandat att göra någonting åt det för att hjälpa Elias. Vi hade inga möjligheter som familjehem att söka hjälp. Elias behövde hjälp och det var vi många som var eniga om, dagis och andra som fanns runt Elias som kände honom. Men mamman, med alla mandaten, orkade tyvärr inte se problemen. Jag upplevde att mamman hade alla rättigheter och att vi hade mest skyldigheter. Livet är lättare nu när vi har vårdnaden”. Erika Eriksson

”Jag tror att vi hade sluppit mycket om vi varit vårdnadshavare från början, alla gånger som hon packade rummet och skulle flytta till mamman. Då hade vi kunnat skydda henne mer. För hon fick umgänge med sina föräldrar och fick åka själv till umgänget från det hon var 5 år. Både Henrik och jag misstänkte att det inte var riktigt okej att hon åkte, men hon var så lojal mot sina föräldrar så hon sa inget, inte förrän vi hade fått vårdnaden. Då vågade hon säga hur eländigt det var ibland på umgängena, hur tråkigt det var och hon var arg på mig; varför skyddade du mig inte, varför stoppade du inte mamma och varför fick jag åka dit själv, varför gjorde du inget? Det kunde jag inte och jag tror att vi hade kunnat skydda henne mycket mer om vi hade haft vårdnaden. En gång efter att vi fått vårdnaden, så grälade vi och hon var arg för att jag ville att hon skulle gå ut gymnasiet. Då säger hon; Ja, du kan i alla fall inte kasta ut mig! Nej, varför skulle jag göra det sa jag då, det har jag inte gjort på alla år så varför skulle jag göra det nu? Då sa hon; Ja, men nu kan du ju i alla fall inte, nu har du vårdnaden så nu kan du inte ens göra det.” Helena Hansson

En av våra respondenter upplevde att ekonomin var en viktig faktor. Hon varken ville eller kunde arbeta om hon skulle kunna ta hand om barnet, så det var en förutsättning att hon fick ha kvar ersättningen. Förutom detta upplevde ingen av våra familjer att det fanns några hinder till att ta över vårdsnaden.

En familj sa att de hade väntat om de vetat innan hur jobbigt det skulle bli med alla myndigheter. Precis när vårdsnadsöverflyttningen skedde, nästan precis på dagen, fick pojken en allvarlig kronisk sjukdom. Detta ställde till det mycket då han inte hade någon försäkring. Allting gick så fort och familjen hade inte hunnit ordna med detta. Här upplever de att socialtjänsten hade kunnat stötta dem, samt förberett sådana här viktiga saker tillsammans med familjen innan vårdsnaden flyttades över.

”Det fanns inga hinder. Men hade jag vetat innan om alla turer med myndigheter hade vi väntat med att ta över vårdsnaden.” Fia Fredriksson

En familj berättade att det tog lång tid innan modern till barnet som var aktuellt för vårdsnadsöverflyttning hittades, men detta var inget hinder i sig, utan gjorde bara att det drog ut på tiden.

”Det enda hindret var att lyckas få tag på mamman som skulle skriva på pappren, hon var inte lätt att få tag på. Men vi hade inte det hindret, socialtjänsten har ju skött allting, vi har inte gjort någonting.” Greta Gustafsson

En familj upplevde en oro över att barnet inte var svensk medborgare innan vårdsnadsöverflyttningen.

”Det fanns absolut inga hinder, förutom att Birger inte var svensk medborgare. Det sa jag, att det ville jag veta innan vi gjorde något, så att någon inte får för sig att han inte får vara kvar eller något sådant. Det enda som var lite tveksamt senare var ju Birgers pappa. Att han inte skulle dyka upp hur som helst. Nej, rent generellt absolut inga, från min sida inga tveksamheter alls, det var självklart. Mina planer var ändå att adoptera Birger när han blir 18 år så att han ska ha samma rätt som dom andra barnen i familjen. Så att han ska ha samma arvsrätt.” Britt Bengtsson

En familj beskrev att stödet från socialtjänsten som upphör vid en vårdsnadsöverflyttning, kan vara ett hinder. Familjen har dock skrivit ett specialavtal med socialtjänsten då de har ett barn med särskilda behov. De påtalar att man får ordna olika kontakter själv efter vårdsnadsöverflyttningen, som till exempel umgänget med barnens biologiska föräldrar. Om det inte fungerar får man vända sig till familjerätten. Men de tycker att det finns mycket som kompenserar hindren.

”Men det är ändå för barnen en mer normal familj, jag kände att de var lite trötta på familjehemssekreterare och socialsekreterare, och de tyckte inte om att ta ledigt från skolan. De var trötta på det, de ville vara vanliga”. Helena Hansson

7.4.5 Var alla berörda överens om vårdsnadsöverflyttningen?

I de familjer där alla varit överens om vårdsnadsöverflyttningen och där det inte funnits några frågetecken har barnen oftast varit placerade från födseln.

Tre av dessa barn har föräldrar i livet men har aldrig haft någon kontakt.

”De har aldrig funnits, de har aldrig hört av sig mer än när Birger var 2-3 år och de ville ha umgänge. Det är inget som Birger minns egentligen. Det slutade med att de inte dök upp. Sen har mamman tagit kontakt för några månader sen, skulle komma hit, har aldrig varit här, aldrig hört av sig på födelsedagar och jul eller någonting. Birger var inte så pigg på det faktiskt. Jag sa att jag tycker att det är viktigt att vi gör detta, men hon dök inte upp så det är ingen större skillnad.” Britt Bengtsson

Tre barn har en pappa i livet, men deras moder har gått bort, vilket är skälet till att vårdnadsfrågan togs upp. De biologiska papporna var i alla dessa fall överens om att familjehemmet skulle ta över vårdsnaden. Där det fanns andra släktingar och nätverk var även de överens och tyckte att familjehemmet skulle ta över vårdsnaden. En familjehemsförälder upplever att socialtjänsten visade en oro över att familjehemmet inte skulle vara säkra på vad ”de gav sig in på” när de tog över vårdsnaden och att de genom att fråga familjen upprepade gånger, försäkrade sig om detta.

”Är det säkert att ni vill det här, och då har vi fått säga; jo men vi är säkra. Jag tror att de var osäkra och dåligt insatta i detta och inte riktigt hade kunskap om möjligheterna och allt det positiva, de berättade om allt som vi skulle förlora, som reseersättning till exempel.” Erika Eriksson

En familj upplevde motståndet från socialtjänsten som stort. De har stridit och kämpat länge då barnen själva önskade att vårdsnaden skulle flyttas över till familjehemmet. Trots att barnen bott där i många år och att barnen inte skulle flytta hem igen, upplevde familjen att socialtjänsten var rädda för att gå emot föräldrarnas vilja. Det var först när de biologiska föräldrarna förstod vad det innebar och hur viktigt det var för barnen som socialtjänsten ändrade inställning. För det mindre barnet var det annorlunda, där var alla berörda överens.

”Hannas pappa sa att när hon var 18 kunde hon få göra det. När Hannas mamma fick klart för sig hur viktigt detta var för Hanna, att det inte var på grund av dem, då kände hon att det var okej.” Helena Hansson

”Socialtjänsten var tveksam även med Hillevi. De var rädda för att pappan skulle begära hem henne och de ville inte stöta sig med mamman då hon klarat sig ur sitt missbruk, att de skulle göra henne ledsen.” Helena Hansson

I en familj hade barnen kontakt med sina biologiska föräldrar, och det var inga frågetecken kring vårdnadsöverflyttningen. De var överens om och ville själva att barnen skulle bli kvar i familjehemmet. Familjen uttryckte att biologiföräldrarna var lika välkomna nu som innan vårdnadsöverflyttningen, att det är viktigt, men att de kommer högst två gånger per år.

7.4.6 Ekonomisk ersättning

Det arvode och den ersättning familjerna fick som familjehem har inte förändrats speciellt mycket efter att de blivit vårdnadshavare. Pengarna kommer nu istället från lite olika källor, och den summan som sen fattas betalar socialtjänsten. Barnbidrag är samma som förut, i de fall där det finns biologiska föräldrar är de skyldiga att betala underhåll, annars betalar försäkringskassan ut underhåll. De barn som har en förälder som avlidit får barnpension. Dessa pengar går enbart till barnet och måste redovisas till en överförmyndare.

Ett av barnen har ett handikapp vilket ger vårdnadsbidrag. Den familj som har vårdnadsbidrag har genom kontakt med försäkringskassan fått veta att de har rätt att få detta bidrag utöver, men de har valt att inte strida för detta. Den stora skillnaden är att familjerna efter vårdnadsöverflyttningen inte kan få ersättning av socialtjänsten till övriga kostnader som resor, cykel osv. För många av kvinnorna som är hemma är ersättningen en förutsättning för att kunna vara hemma och finnas till hands för barnen.

” Okej vi får pengarna men det är inte därför vi har gjort det här, men klart de gör att jag kan vara hemma. Men det är ju inget du gör för att bli rik en så här grej. Många tycker, det du läser i tidningarna, det är ofta extrema barn som man får bra betalt för. Det finns folk som, när de hör att vi är familjehem, tror att vi tjänar massa pengar... det gör vi inte...”
Greta Gustavsson.

7.4.7 Förändringar efter vårdnadsöverflyttningen

De familjer som har haft barnen placerade länge upplever ingen direkt skillnad i själva föräldraskapet. De menar att de har fungerat som vårdnadshavare innan också.

”Nej de här två tjejerna det är våra ungar, vi har inte gjort någon skillnad på dem och våra biologiska barn. Vi har alltid sagt när folk frågar, vi har fem barn plus några extra ibland men de här fem är grundstommen. Sen är det ju så, alla barn är till låns, fosterbarn ännu mer än andra.” Greta Gustavsson

En skillnad är att alla brev och alla informationspapper går direkt till familjerna, de kan öppna bankkonton och skaffa pass. De behöver inte ha någon kontakt med socialtjänsten.

”I praktiken bestämmer man ju ändå, men man frågar och rådgör med socialtjänsten i många frågor. Men nu har vi ju mandat själva, och har ingen kontakt med socialtjänsten gällande Elias.” Erika Eriksson

En familj beskriver en känsla av att det nu är lättare att sätta gränser när barnen blir äldre. Barnen är tryggare, de behöver inte ha kontakt med sin/sina föräldrar om de inte själva vill. Flera familjer upplever att känslan av trygghet har förändrats och att det betytt mycket. Nu upplever de lugn och trygghet. Det är framförallt de familjer som inte haft barnen placerade så länge som känner så här. Det som förändrats är också att de nu har mandat att bestämma vad de anser vara bäst för barnet, samt att själva kunna fatta vardagliga beslut och tala med skolpersonal.

”Lugn och trygghet, vi har ett mandat. Vi är nu betrodda att fatta beslut, vi som känner Elias, vi fattar beslut som föräldrar ska göra. Det är jättefint på ytan att föräldrar ska vara delaktiga och jag förstår och tycker att det är viktigt att integrera och ha ett samarbete med föräldrarna. Men jag tycker samtidigt att det är lite märkligt att vi ska behöva gå till de biologiska föräldrarna för viktiga beslut när det faktiskt är så att man har förstått att den här eller de här föräldrarna inte klarar av att fatta sådana beslut.” Erika Eriksson

7.5 Föräldraskap

I våra intervjuer har vi samtalat om olika delar kring föräldraskap och hur det är att vara fosterförälder och vårdnadshavare. Vi pratade också med familjerna om känslor de hade för barnen och om dessa förändrats i och med vårdnadsöverflyttningen.

7.5.1 Känslor

Alla familjerna beskrev att känslorna för barnen inte skilde sig från känslorna de hade för sina biologiska barn.

”Jag hoppas att alla barn känner att de är lika mycket värda för mig. För mig betyder de lika mycket även om de har en bakgrund som man inte kan påverka eller göra något åt. Man kanske kan mildra den på nåt sätt om man har tur.” Alma Antonsson

”Jag har två barn, han är min pojke. Det har aldrig varit någon skillnad på dem överhuvudtaget.” Fia Fredriksson

”Jag ser ingen skillnad på Elias och om vi skulle haft biologiska barn.” Erika Eriksson

I alla familjer så är beslutet att ta emot ett barn stort och viktigt, det är inget man gör ogenomtänkt. I de familjer där det funnits biologiska barn som varit tillräckligt stora har familjerna diskuterat beslutet med barnen. Att ta emot ett barn har varit ett gemensamt familjebeslut.

”Hon är min dotter, jag tänker aldrig att jag inte fött henne, eller att hon inte skulle vara min, hon är vårt barn. Hon är pappas prinsessa och min baby. Jag tänker aldrig på något annat sätt, aldrig någonsin. Innan vi tagit emot något barn har vi tänkt igenom det jättemycket och då är det ingen skillnad, man älskar dem absolut hundrafemtio procent.” Daniella Davidsson

En familj berättar och beskriver hur tanken på att förlora barnet de tagit hand om känns fruktansvärd och att de med tanke på att det var en uppväxtplacering gick in i relationen till fullo. Hade barnet fått flytta hem till sina biologiska föräldrar vet de inte om de skulle ha klarat av det känslomässigt. Familjen menar också att det är bra att ”ge allt” för barnet känslomässigt, då det kan vara en skyddande faktor i framtiden.

”Han var vårt barn från början, det är ingen skillnad mellan honom och vårt biologiska barn. Vi gick in i det med att det skulle vara en uppväxtplacering, vi sa till socialtjänsten att de skulle vara beredda att stötta mig om det blev så att Finn skulle hem till sina föräldrar. Det blir som ett dödsfall att förlora sitt barn. Det är bra att ge allt för barnet även om det kanske måste flytta, då har det i alla fall fått kanske ett par års trygghet och kärlek. Tror att de åren barnet fått kärlek kan hjälpa barnet att bli starkt.” Fia Fredriksson

I en familj kunde vi ana en liten skillnad i relationen till barnet. Det handlade inte om att känslorna för barnet var mindre, utan mer om att hon inte var hans ”mamma”, och istället var den viktiga person pojken växt upp hos. Hon pratade också om att pojken på grund av att han hade särskilda svårigheter i form av ett handikapp var svår att komma nära, knyta an till.

”Jag är inte riktigt mamma, jag tror att det är för att han var fem år, han har sina minnen. Hade han kommit när han var ett år hade det kanske varit annorlunda. Jag har aldrig varit hans mamma, och kommer aldrig att bli hans mamma. Jag kommer vara den som han bodde hos, som han bott hos i hela sitt liv.” Camilla Carlsson

7.6 Myndighetskontakt

7.6.1 Kontakt med socialtjänsten

Ingen av familjerna hade kontakt med placeringskommunen angående det vårdnadsöverflyttade barnet. Om det fanns en kontakt gällde den i så fall andra barn som familjerna var familjehem till. De flesta av våra familjer är fortfarande verksamma som familjehem, kontaktfamilj eller jourfamilj för andra barn. Detta gör att de har kontakt med socialtjänsten kontinuerligt. De flesta familjerna har kontakt med samma kommun som de hade till barnet som de tagit över vårdnaden om. Någon familj har barn placerade från olika kommuner. De säger att de tar kontakt med den kommun de har störst förtroende för om de behöver fråga om råd.

”Jag har ju kontakt med de andra socialtjänsterna som jag har till de andra barnen, men jag har ju ingenting som angår de här två. För att det är inget som känns att det behövs. Skulle det vara så att det skulle dyka upp något så är jag hundra på att jag kan ringa tillbaka till den gamla assistenten om hon jobbar kvar, för det känns som att man har den kontakten”. Alma Antonsson

”Vi har ju det i och med att vi har en tjej till, men de har ju ingen som helst skyldighet att hjälpa oss med något som rör Gisela längre. Det är väl enda skillnaden, vi har aldrig behövt känna det så, men det vet jag ju att det har de ingen skyldighet att göra. Samtidigt vet jag att ringer jag Anna (familjehemsekreteraren) och har några problem så hjälper hon mig med det.” Greta Gustafsson

Alla familjer upplevs av oss vara trygga i var de ska söka hjälp angående barnet om de skulle behöva. Två av våra familjer svarade att om de skulle söka hjälp beror det på vad det gäller och de söker då hjälp där de kan få den hjälp som de tror behövs.

7.6.2 Kontakt med skola

Av våra åtta familjer är det tre familjer som upplevt att kontakten med skolan förändrats. I och med vårdnadsöverflyttningen, fick de ta över det ansvar som en förälder vanligtvis har i kontakten med skolan. En familj beskriver att de nu kunde vara delaktiga och prata med personalen.

En annan familj upplever att de saknade stödet från socialtjänsten, då de efter vårdnadsöverflyttningen fick strida en hel del med skolan på grund av att barnet hade en allvarlig kronisk sjukdom. Skolan ansåg sig inte ha de resurser som krävdes för att ta hand om barnet och familjen fick strida för sina rättigheter.

”Det var svårt med sjukdomen, vi var tvungen att strida själva utan socialtjänstens stöd.” Fia Fredriksson.

En tredje familjehemsförälder förklarar att denne alltid har varit påstridig i kontakten med skolan.

”Jag har varit påstridig från början, att det är mig som de ska kontakta även om inte det stod på pappret innan. De ifrågasatte det i början, men jag berättade för dem hur läget var och det funkade.” Camilla Carlsson

De övriga familjerna upplever ingen skillnad och menar att kontakten med skolan fungerar som den gjorde innan. De familjehem som upplevt skillnad är framförallt de som haft barnet placerat kortast tid.

7.7 Att vara vårdnadshavare

7.7.1 Förväntningar

Av de intervjuade familjerna svarade fyra att de inte hade några förväntningar på hur det skulle bli att ta över vårdnaden om det placerade barnet. De förklarade att de upplevt sig som vårdnadshavare långt tidigare och trodde inte att det skulle bli någon skillnad.

De skillnader de ändå märkt av efteråt och tog upp var att de till exempel kunde skaffa pass till barnen nu, samt att de har mandat att bestämma.

”Det som är bra med vårdnadsöverflyttningen är att vi kan sätta gränser. Tidigare har vi inte kunnat göra det, vi har inte haft bestämmanderätten. Det känns tryggare.” Daniella Davidsson

En av dessa fyra familjer beskrev att de blev mycket glada av att bli tillfrågade och att de tidigare pratat om adoption.

”Jag blev glad när de frågade, det kan jag säga, riktigt glad. Jag kan inte förstå varför jag inte tänkt på det själv innan, då hade jag tagit upp det tidigare själv. Men det har liksom inte funnits någon anledning, det har bara flutit på. Jag tror också det är stor skillnad med tanke på att det har varit så lite påverkan från de biologiska föräldrarna. Då hade man kanske varit mer rädd att det ska hända saker, att de dyker upp och ska hämta och så, det har ju aldrig funnits på det sättet” Daniella Davidsson

En familj upplevde att det skulle bli skönt och att det kändes självklart. Nu kunde de själva skriva på papper. En annan familj förväntade sig innan de tog över vårdnaden att de skulle känna trygghet. De skulle slippa rädslan för att släkt skulle kunna komma och rycka upp barnet. Uppdraget som de hade som familjehem skulle nu gå över i ett annat slags uppdrag som för dem innebar tydlighet.

”Nu är det klart och tydligt. Vi slipper rädsla och undran om någon i hans släkt skulle vilja ta hand om honom i fortsättningen. Trygghet var förväntningarna. Det har påverkat väldigt mycket.” Erika Eriksson

En familj hade förväntningar som att de skulle uppleva sig som en kärnfamilj, att barnet skulle stanna i familjen.

”Bli kärnfamilj. Att Finn stannar i familjen, ingen skall ta honom.” Fia Fredriksson

En sista familj förväntade sig att barnen skulle bli tryggare.

”Bara att det skulle bli tryggare, för barnen och för Hanna, att hon skulle få ro.” Helena Hansson

7.7.2 Innebörd av att vara vårdnadshavare

Vid samtal med familjerna om vad det innebär för dem att vara vårdnadshavare fick vi till svar att man lagligt skriver på papper, man har hundra procents ansvar för barnet. Det innebär att de själva kan ta de beslut som behövs. Det innebär också att göra allt det där man gör för sitt barn, ger kärlek, trygghet, mat, kläder osv.

”Det är jag som har ansvaret för att barnet, får med sig nåt bra i bagaget till den dag de flyttar hemifrån. Ge dem kärlek och trygghet, plus kläder och föda. Det är ju naturligt, att de alltid ska känna att vi finns där hur galet det än är. Det är något vi präntat in i våra ungar, att hur dumt du än gör så kommer du hem och talar om det. Vi blir inte arga, men däremot om vi får höra det genom andra senare, ja då... (skrattar, skämtar) nej så illa blir det inte, men de måste veta att de ska kunna berätta utan att vi går i taket. Greta Gustavsson

Som vårdnadshavare åt barn som de tidigare var familjehemsförälder åt, känner de nu att de kan satsa fullt ut, det är tryggare känslomässigt för både barnen och föräldrarna.

”Vi vet att vi kan satsa fullt, de är våra nu.” Helena Hansson

7.7.3 Från familjehemsförälder till vårdnadshavare

En familj känner sig säkrare i sin roll som vårdnadshavare, en annan familj menar att de känner sig mer som en vanlig familj nu. Ytterligare en familj förklarar att de nu är vårdnadshavare, men säger att de måste redovisa barnets barnpension till barnets överförmyndare, då barnets biologiska moder är avliden. Detta hade hon inte behövt göra om hon var biologisk förälder till barnet. En annan familj upplever att rollen som vårdnadshavare har förändrats mot tidigare då de var familjehem;

”Man kommer lite närmare, skillnaden är att man kan knyta an på ett annat sätt nu. Tryggheten, det gör någonting med både oss och Elias tror jag. Det kändes som att tidigare lyssnade man på mamman och hennes behov, inte på oss, fastän vi fick bära så mycket av svårigheterna. Det kändes diffust att vara familjehem för Elias.” Erika Eriksson

Många familjer upplever inte att deras roll har förändrats;

”I mina ögon har Birger egentligen aldrig varit familjehemsplacerad eller fosterbarn här. Jag tror att det är stor skillnad på hur gammalt barnet är då det kommer, hur mycket historia de har med sig och hur mycket påverkan det har, det spelar väldigt stor roll. ” Britt Bengtsson

”Nej, det har varit så självklart. Jag har ju ett förflutet med Christians pappa, det är ju inte ett främmande barn som kommit hit. Jag är mamma till hans syskon. Tror inte att det hade varit svårare att knyta an till ett främmande barn, men det hade kunnat vara svårare med de anhöriga runt om. Allt har varit så självklart och flutit på så smärtfritt. Alla var överens.” Camilla Carlsson

En familj reflekterade kring skillnaderna mellan att vara familjehemsförälder och vårdnadshavare.

”Sen är det som vi har det här, att de kommer som små och är uppväxtplacerade. Det är inte så vanligt, utan oftare är det ju bara under ett par år och så får mamma och pappa ordning på sina liv och barnen ska tillbaka, det är ju det som är målet och syftet. Frågan är om det i alla fall är så bra, jag har sett det på nära håll och nej det funkar inte alltid. Föräldrarna får det säkert att gå runt men när man ser hur barnen spårar ur, då känns det inte roligt att veta att hade de varit kvar hade det kanske inte gått så, men det kan ju ingen göra något åt. Vi är bara familjehem, vi har inga rättigheter bara skyldigheter.” Greta Gustavsson

7.7.4 Påverkan på resten av familjen

Alla familjer utom en har egna biologiska barn. Föräldrarna menar att de biologiska barnen inte har påverkats av att de har tagit över vårdnaden om barn som de har haft placerade. De ser sig alla som en familj och föräldrarna upplever att alla barn ser sig som syskon.

”Har ni inte redan vårdnaden, frågade de när det blev aktuellt. De räknar sig som varandras syskon ändå.” Helena Hansson

”Nej, det har liksom aldrig varit något konstigt det här med våra tjejer, de är lillasystrarna och killarna är storebröder. När vi började prata om det här med fosterbarn hemma, de tyckte självklart, det är något helt naturligt.” Greta Gustavsson

7.7.5 Vårdnadshavare på uppdrag

Enligt föräldrabalken har man rätt att säga upp ett uppdrag som man har tagit på sig som vårdnadshavare. Endast en av våra familjer kände till denna rättighet. Ingen av våra familjer skulle kunna tänka sig att ”sluta” vara vårdnadshavare åt de barn som de tagit över vårdnaden om.

”Man kan inte avsäga sig sina barn. I alla fall så skulle det inte falla mig in. Det verkar absurd. Då skulle man ju tala om att de inte duger som min unge längre, det skulle inte funka. Då har man sparkat undan fötterna på dem.” Alma Antonsson

De upplever tanken som främmande;

”Nej absolut ingenting, helt främmande tanke, helt omöjligt.” Daniella Davidsson

En förälder menar att hon snarare är orolig för hur länge hon ska få ta hand om barnet. Det som skulle kunna påverka henne till att avsäga sig uppdraget som vårdnadshavare är om barnet själv vill flytta.

”Jag är ju så pass långt fram så jag undrar hur länge jag kan få hjälpa honom, eller hur länge kan han stanna. Jag är liksom framme i 20-års ålder redan på Christian, planerar. Var ska han bo sen och hur ska det gå”. Camilla Carlsson

”Jag skulle aldrig kunna neka Christian att flytta dit om han verkligen ville. Det är ändå hans släkt. Jag hade blivit jätteledsen, men mår han inte bra hos mig så skulle jag inte kunna neka honom. Jag vill inte släppa vårdnaden och det är ju bara tre år kvar.” Camilla Carlsson

En familj förklarar att tanken på att säga upp uppdraget som vårdnadshavare har funnits. Men att det enbart berodde på att de upplevde att de hade behövt mera stöd från socialtjänsten.

”Då det har varit jobbigt har det dock funnits i tankarna för att stödet från socialtjänsten inte finns. Det var en kämpig period. Vi har haft tusen anledningar att göra det, men har kämpat för att kunna ha vårdnaden.” Fia Fredriksson

Två av våra familjer menar att det enda skälet som skulle kunna finnas för att säga upp uppdraget som vårdnadshavare är om de skulle bli så sjuka så att de inte längre kunde ta hand om barnet.

”Det har jag inte en tanke på, vet inte ens hur man gör. Det skulle vara om vi blev sjuka, riktigt allvarligt sjuka. Eftersom Håkan framallt kräver så mycket eller om det skulle hända något allvarligt som gjorde att vi inte fungerade.” Helena Hansson

En annan familj pekade på andra aspekter vid samtalet kring att avsäga sig från ett vårdnadsuppdrag;

”Vi kommer inte att göra det, men jag kan väl i och för sig tänka mig fall där man gör det just kanske om det är väldigt mycket strul och man orkar inte mer. Säger du upp så är du säker på att då får du hjälpen från familjehemssekreterare. Det är kanske inte alla som har den kontakten med sin familjehemssekreterare som vi har.” Greta Gustavsson

Familjen Gustavsson var även familjehem till en annan flicka, förutom Gisela de blivit vårdnadshavare för. Det var på gång att bli en vårdnadsöverflyttning för den andra flickan men när mamman fick reda på att hon skulle behöva betala underhållsbidrag, tvekade hon och det har inte blivit någon vårdnadsöverflyttning.

”Mamman fick brev från försäkringskassan om att hon skulle betala underhållsbidrag och det var inget som någon talat om för henne innan. Hon var alltså på gång att begära vårdnadsöverflyttning för vår lilla tjej för att hon tyckte att det var bättre. Vi är mamma och pappa, då ska vi ha allt och kunna bestämma allt. När hon fick veta att hon skulle betala underhållsbidrag, visserligen inte mycket, men hon har inte stor lön och har haft det väldigt kämpigt och fått ordning på sitt liv, och nu ska hon då börja betala pengar. Det blir nog så att det inte blir någon vårdnadsöverflyttning för den sakens skull.” Greta Gustavsson

7.7.6 Relation till de biologiska föräldrarna

I två av våra familjer finns det ingen kontakt mellan familjen och de biologiska föräldrarna. Endast två av barnen har kontinuerlig kontakt med en biologisk förälder.

”Mamman dog då Finn var 3 år. Innan hade de en bra relation, träffades. Pappan har alltid funnits med och där finns en bra relation. Pappan träffar Finn varannan vecka”. Fia Fredriksson

De andra familjerna upplever att kontakten med de biologiska föräldrarna fungerar bra när de väl har kontakt. De tror att föräldrarna känner en trygghet i att deras barn har det bra och att de är välkomna att hälsa på när de vill och kan.

”De fungerar jättebra och det är väl därför som jag har haft sån bra kontakt och att det inte var något bekymmer när de skulle göra vårdnadsöverflyttningen. Utan de har känt sig trygga, att de alltid varit välkomna.” Alma Antonsson

7.8 Barnen

7.8.1 Delaktighet

I våra familjer var de flesta av barnen delaktiga i beslutet. De barn som inte var delaktiga ansågs då vara för små för att kunna vara delaktiga i beslutet. Två barn var själva de som var drivande i frågan. Handläggaren hade samtal med de barn som var delaktiga.

”Christian blev tillfrågad, socialtjänsten träffade honom. Han skrev ett brev, socialtjänsten ville att han skulle göra det. Så vi skrev ihop ett brev. Han skrev hur länge han bott här och att han ville fortsätta med det. De träffades två gånger. Han har varit med hela tiden.”
Camilla Carlsson

7.8.2 Barnens inställning

Av våra elva barn var tre av dem för små för att familjerna kunde säga något om deras inställning. I de andra fallen upplevde familjerna att barnen var positiva. Barnen hade som önskan att stanna kvar i familjen och känna mer trygghet och tillhörighet.

Några av barnen har växt upp hos sitt familjehem och har en självklar tillhörighet;

”Jag kan berätta en ganska gullig grej. När Birger gick i trean, han går i sexan nu, hade han en fröken som hette Sara. Hon sa att alla som vill och har något att berätta om sitt ursprung, när det gäller föräldrar eller släktingar som inte kommer från Sverige får gärna resa sig upp och berätta. Birger viftade och ville gärna upp och berätta. Och då tänkte Sara att det här ska bli kul att höra vad han säger. Hon visste var Birgers biologiska mamma kom ifrån, och Birger, han vet sitt ursprung, det är inga konstigheter. Så var det Birgers tur och han sa; min mamma kommer från Finland. Det är jag, jag kommer från Finland. Så han berättade inte om sin biologiska mamma. Det säger ganska mycket om hur Birger tänker, hur det har funkat. Det säger mycket”. Britt Bengtsson

Ett barn kände dock lite kluvenhet för sin pappa;

”Han är kluven när det gäller sin pappa. Det är ju ändå hans pappa, i och med att han inte har sin mamma kvar, så har han ju bara pappa. Men så vill han ju ändå inte träffa honom när han vet att de inte kommer överens egentligen. Han har aldrig känt att hans pappa tycker om honom och han tycker inte direkt så mycket om sin pappa heller. Så han var väl orolig att han aldrig mer skulle få träffa honom. Men det vet han ju att han får.” Camilla Carlsson

7.8.3 Hur informerades barnen?

Handläggare från socialtjänsten har pratat med några av barnen om vårdnadsöverflyttningen.

”Familjehemssekreteraren var här och pratade lite med henne, sen liksom när beslutet var taget, då gjorde vi lite extra god mat här och firade lite.” Greta Gustavsson

”Hon var här och gav dem varsin present och sa att nu kommer inte jag träffa er mer.” Alma Antonsson

Familjerna har pratat mycket med barnen och berättat om vad vårdnadsöverflyttningen betyder och vad det innebär utifrån ålder och behov.

”Christian är nu 15 år och när vårdnadsöverflyttning skedde var han 14 år. Jag berättade allt för honom om hur det går till och vad som händer efteråt. Det här med pengar, om han vill ta ut pengar från överförmyndaren. Nu börjar han bli lite intresserad själv och vill köpa moppe. Då kan ju jag skriva på och vi slipper få tag på pappa. Så han tycker det är bra, det är ju ändå här allt har hänt”. Camilla Carlsson

”Vi talar mycket om detta. Vi berättar för Elias att det är vi som är hans ”nya föräldrar”. För barn måste ha föräldrar som de bor och växer upp hos. Att det är lagen som säger det. Vi talar om att Elias pappa också tycker detta är bra.” Erika Eriksson

En familj förklarade för barnet som också har kontakt med sin biologiska mamma;

”Vi säger att du har två mammor och två pappor. Du har din mamma som du träffar och så har du mig. Du har en annan pappa. Han har bara träffat sin pappa en enda gång och han har en bild av honom att det var han som kom hit med ett garage och att han också heter Henrik. Men mer vet inte han om sin pappa, vi pratar om honom och vi säger att han som kom med ett garage, han är också din pappa. Men det är här du ska bo, det är vi som bestämmer och du ska hälsa på mamma. Han säger, men den pappan, ja honom ska vi hälsa på någon gång när du blir stor, brukar vi säga då. Men vi bestämmer, det är vi som bestämmer”. Helena Hansson

7.8.4 Trygghet och kontinuitet

För familjerna betyder trygghet och kontinuitet att de finns för barnen, att de ställer upp och att barnen kan känna att de kan lita på dem. Barn ska veta vad som händer närmast. I den familj där barnen varit aktiva i processen för att flytta över vårdnaden, har man pratat mycket om känslor och vad det har betytt för barnen.

”Ja det är ju jätteviktigt. Har du ingen trygghet och ingen kontinuitet så blir du ingen hel människa. Familjehemsplacerade barn får inte samma trygghet som adoptivbarn. Vi frågade Hillevi vad det var för skillnad, hon sa att; även om hon visste att hon skulle bo här så visste hon att mamman eller pappan skulle kunna komma och säga att hon skulle flytta, nu vet hon att de inte kan det. Så det finns ju alltid en tagg och har du inte trygghet, hur ska du då kunna bli en trygg människa”. Helena Hansson

För vissa av familjerna kom svaren på vår fråga om trygghet och kontinuitet snabbt och självklart.

”Trygghet och kontinuitet är A och O när man har med barn att göra. Barn ska kunna växa upp och veta vad som ska hända härnäst.” Erika Eriksson

”Allting, för alla måste det vara allting, det måste vara trygghet och det måste vara kontinuitet, det är ju det som är trygghet, att veta att de primära sakerna är okej, det är trygghet, det tror jag.” Fia Fredriksson

Andra behövde fundera en stund på den personliga innebörden av trygghet och kontinuitet.

”Att alltid finnas till hands, oavsett liksom, det tror jag är trygghet.” Britt Bengtsson

Alla föräldrar säger att de upplever att barnen känner trygghet hos dem.

”Ja, det har hon nog alltid gjort, inte mer nu än förut, utom vissa dagar då när vi är pest och kolera som alla föräldrar är med jämna mellanrum.” Greta Gustavsson

För de barn som är tillräckligt gamla för att förstå innebörden av en vårdnadsöverflyttning, har vetskapen om den bidragit till känslan av trygghet säger familjerna.

”När han förstod vad vårdnadsöverflyttning var så tyckte han att det var bra för att då vet han ju också att pappa inte kan gå in på hans bankkonto och ta ut pengar, vilket han har gjort. Jag tror att det var väldigt bra för Christian, han känner sig ännu mer trygg, för det har aldrig varit ifrågasatt att han inte ska vara hos mig. Nu vet alla om det, Christian litar fullständigt på mig. Han vet att jag aldrig skulle göra något som inte var bra för honom.”
Camilla Carlsson

7.8.5 Känsломässig skillnad hos barnen

Föräldrarna har i de flesta familjer inte märkt någon känsломässig skillnad hos barnen efter vårdnadsöverflyttningen. I de familjer där de märkt av en skillnad upplever familjerna att det handlar om en känsla av mer tillhörighet och trygghet.

”Jo, när hon fick vårt efternamn så har hon börjat tala mer med sin syster, våran dotter. Jag tror att det blivit för henne att hon är mera inom släkten, är mer intresserad av sina kusiner på min sida.” Daniella Davidsson

I en familj kände de en mycket stor skillnad hos barnet efter vårdnadsöverflyttningen.

Tryggheten hade ökat så mycket att barnet kunde prata om framtiden

”Elias känner trygghet nu. Det är bättre nu än innan. Förr var det mycket frågor och oro hos Elias. Han är tryggare nu och han litar mer på oss. Elias börjar få en framtid, det talade han aldrig om innan.” Erika Eriksson

Familjerna upplever att barnen ger uttryck för trygghet på flera olika sätt.

”Blir hon arg kan hon vräka ur sig; varför tog ni hand om mig när ni ändå inte ville ha mig. När hon inte får som hon vill har hon liksom ytterligare en grej att sätta till. Hon har ett hiskeligt humör, men hon har ju det här i bagaget att hon blivit sviken utav mamma som inte ville ha henne. Det poppar upp ibland, man får ta tag i henne och krama henne och säga; det spelar ingen roll vad du säger eller hur mycket vi bråkar vi älskar dig ändå, du är vårt barn. Skit samma om du har legat i min mage eller någon annans mage, du är vårt barn. Då är det bra ett tag. Sen är det samma igen och det är ju typiskt tonåringar.” Greta Gustavsson

7.8.6 Barnens vardag

Våra familjer är aktiva och många av barnen är delaktiga i sport. Annars så ser familjen på deras vardag som hos vilken familj som helst. Barnen går i skolan, de har fritidsaktiviteter och de är med sina vänner.

”Hon går i skolan, sjunde klass. Hon spelar handboll, tränar två gånger i veckan och spelar matcher på helgerna. Hon läser till konfirmationen, det är väldigt populärt hos oss med alla ungarna. På sommaren spelar hon golf och har orienterat. Hon är ganska sportig, gillar att sitta vid datorn. Hon är mycket självständig, hon är bra i skolan, hon är frisk som en nötkärna, hon är aldrig sjuk, hon är bra på språk.” Daniella Davidsson

Vardagen för familjerna som haft sina barn sedan de var små och som nu är tonåringar beskrivs en helt vanlig vardag där barnen är som vilka andra barn som helst. I de familjer där barnen inte varit så länge beskrivs hur vardagen för barnen har förändrats och stabiliserats.

”Mamman är död, han har bytt kommun, bytt familj, bytt från dagis till nollan. Trots alla dessa förändringar har hans vardag stabiliserats.” Erika Eriksson

7.8.7 Barnens kontakt med biologiska föräldrar, släkt, nätverk

Det är endast ett barn som inte har någon kontakt alls med vare sig biologföräldrar eller släktingar, detta barn kom till sin familj som nyfödd.

Tre av barnen har inte sin mamma kvar i livet, ett av dessa barn träffar sin far regelbundet, på bestämda tider varannan vecka. Familjen kan inte uppleva att barnet har starka band till sin pappa. De upplever att pappan har ett större behov av att ha kontakt med pojken.

”Pappan är som vilken släkting som helst. Men Finn är medveten om sin bakgrund. Mamma och pappa är för honom jag och min man. Jag tror att Finn är viktigare för pappan än vad pappan är för Finn. Finn är en hjälp för pappan att hålla upp sitt liv.” Fia Fredriksson

De andra två barnen har träffat sina fäder men har ingen kontakt. De har däremot god kontakt med andra släktingar och med det nätverk som fanns kring dem innan moderns bortgång.

Barnen har inte starka band till sina pappor. Föräldrarna talar också om att kontakten med det biologiska nätverket är viktigt för barnens identitet.

”Två gånger har Elias pappa varit och hälsat på. Jag tror att det är bra för Elias. Han har kontakt med sin mormor, moster och kusin. Han får träffa mammans vänner och barn, och han träffar även sin faster, farmor och farfar ibland. Att bli vårdnadshavare handlar inte om att bli av med barnets biologiska kontakter utan om att barnet och familjen ska bli trygg. Jag hoppas att Elias vet vem hans pappa är så att han inte känner att han behöver leta efter sin identitet senare.” Erika Eriksson

I denna familj har pappan aldrig varit en viktig person för barnet, men han finns i närheten då han även är pappa till pojken bror.

”Ja, han har släktingar han åker till, hans mormors syster. Pappan finns inte med i bilden. Han har börjat träffa den lilla pojken men han träffar inte Christian, jag tror inte att han vågar. Christians är ju så stor nu, han vill inte heller. Pappan frågar hur det är med honom och så.” Camilla Carlsson

Fem av barnen har kontakt med sina biologiska föräldrar. Två av dessa barn träffar de biologiska föräldrarna en till två gånger om året, pratar i telefon någon gång och kan mötas ute någon gång.

”De ringer till varandra någon enstaka gång. För barnen här, så är det naturligt att man har två mammor och två pappor. Jag är mamma men när mamma, hennes mamma är här, så säger hon mamma till sin mamma.” Alma Antonsson

”Alice föräldrar träffar henne när hon fyller år och till jul. Alice har lärt sig deras telefonnummer och hon kan ringa om hon vill. De bor inte så himla långt härifrån, vi kan ju gå på dem ibland det är inget onaturligt, men vi pratar inte mer än de gånger Alice själv ringer.” Alma Antonsson

Två av barnen har kontakt med sina biologiska föräldrar av och till, detta är de två barn som är äldst. Familjen upplever inte att det ena barnet har starka band till sina föräldrar, då det är mycket som har hänt och som har påverkat barnet till att inte vilja träffa sina föräldrar mer.

”Hillevi har ingen kontakt nu med sina föräldrar. Mamman skickar brev men de river hon. Hon är besviken på dem. Mamman missbrukar och pappan missbrukar och är kriminell. Hon satte sin mamma på en pedistal, hon fick göra allt för sin mamma, medan vi hade regler.” Helena Hansson

Det andra barnet har starka band till sin mamma och har även band till sin pappa och sina syskon.

”Hanna träffar sin mamma när hon vill och sin mormor. Hon träffar inte sin pappa sen han sa nej till vårdnadsöverflyttningen. Det finns ett band med pappan, de talar på msn. Hon är arg för att han inte ringer, han förstår henne inte tycker hon. Förr träffades de en gång i månaden, där hade hon eget rum. Med mamman åker hon och träffar syskon och ibland sover hon över hos sin mamma.” Helena Hansson

Ett barn är hos sin mamma en gång i månaden och familjen tycker att det är viktigt att mamman finns med i barnets liv.

”Håkan åker en lördag i månaden till sin mamma. Mamman är nöjd med detta. Hon trodde till och med att vi adopterat Håkan. Vi måste förstå att deras biologiska föräldrar är viktiga och det är upp till oss att se till att de får träffas.” Helena Hansson

Ett barn har haft kontakt med sin syster, som kom en helg i månaden till familjen. Men några band mellan barnen upplever inte familjen att det finns.

”Han har en syster som också är placerad. Henne har vi haft umgänge med. Hon var faktiskt här en helg i månaden och även vissa lov. Hans riktiga syster och min dotter de är lika gamla. När hon kom hit systemen, så var det som om det var en kompis till min dotter. Det fanns ingenting som gjorde att man kunde se någon form av samhörighet, absolut ingenting. Aldrig att han skulle fråga efter henne, det finns inte tyvärr, det är lite hemskt för det är bara de två.” Britt Bengtsson

Ett barn har kontakt med sina två halvbröder, samt lite kontakt med sin moster och kusiner. Familjen berättade att flickan vid ett tillfälle när hon var runt 6 år haft funderingar kring sin pappa.

”Jag kommer ihåg första gången vi åkte till det landet vi tror att Dianas pappa kommer ifrån. Hon tyckte att det var jättespännande och funderade på om vi skulle träffa honom där på gatan och hur hon då skulle veta att det var han. Sen har vi varit där flera gånger, senast i höstas. Då sa hon; vad tror du om att någon gång när jag blir äldre ta kontakt och försöka hitta honom? Jag sa självklart.” Daniella Davidsson

7.9 Framtiden

Alla våra familjer tyckte att vårdnads överflyttning var ett bra sätt för att öka tryggheten och kontinuiteten för barn i familjehemsvård. De menade att det bidrog till att barnen kände sig tryggare och att de kunde känna tillhörighet. Det var viktigt för familjerna att barnen nu slipper genomgå en prövning varje halvår om familjehemsvården skulle bestå. En familj reflekterade kring hur viktig familjehemmets inställning till en vårdnadsöverflyttning kan vara för barnets känsla av att tillhöra familjen.

”Det måste vara jättejobbigt och svårt om ungarna vet att vilken dag som helst kan mamma eller pappa komma att säga att nu ska du flytta. Samtidigt så måste det ju vara konstigt om de som blir tillfrågade om de vill bli vårdnadshavare säger nej. Om barnen får reda på det, att familjehemmet sagt nej, då börjar de kanske undra varför. Betyder vi ingenting för dem som vi har vuxit upp med och haft som föräldrar. Att man inte duger att bli deras barn. Det är lika trasigt som att bli borttryckt från sina rötter, egentligen.” Alma Antonsson

En annan familj reflekterade över och jämförde vårdnadsöverflyttningen med adoption.

”Jag tror mycket på känslan. Adoptivbarn får inte leva i sån otrygghet, det skiljer inte så mycket på adoptivbarn och fosterhemsplacerade barn. Adoptivbarn har också haft en traumatisk uppväxt och upplevelser innan de kommit till sin familj. Även om de bara är ett par månader så har de varit med om allt för mycket, så det skiljer inte i uppväxt, det skiljer inte i upplevelse, men de får inte ha den här otryggheten, men fosterbarn får leva i en otrygghet hela sitt liv.” Helena Hansson

Flera familjer pratade om hur viktigt det är för barn att få känna tillhörighet och trygghet och att det spelar roll inför framtiden.

”Jag tror att det är jätteviktigt för många barn att känna den hundra procentiga tillhörigheten. Att det inte bara är ett jobb att man har dem, utan att man verkligen älskar dem och vill ha dem. Ja, jag tror att det är jätteviktigt.” Britt Bengtsson

En familj menade att vissa familjehem kanske vill ha och trivs med att ha kontakt med socialtjänsten, så den konstellation som passar familj och barn bäst är det som är bäst för barnet.

”Den konstellation som gör att familjehem är så trygga som möjligt är den bästa för barnet. För vissa kan det bästa vara att ha kontakt med socialtjänsten, för andra inte.” Erika Eriksson

Flera familjer menade att de gärna hade adopterat barnen.

”Ja om det är en uppväxtplacering. Då ska barnen få den tryggheten. Men vi tycker att man ändå ska kunna få vända sig till socialtjänsten. Vi hade gladeligen adopterat de barn vi tagit över vårdnaden om.” Helena Hansson

Det finns ingen av våra familjer som inte ser sig som en familj för livet för de barn de har tagit över vårdnaden om. De önskar få uppleva samma saker som de skulle ha fått gjort om det var deras biologiska barn. De talar om saker som att alltid ha kontakt, finnas för dem och att bli mor- eller farföräldrar. De gör ingen skillnad på sina biologiska barn och sina placerade barn.

Ja det gör vi, bara för att hon blir 18 år eller när hon är klar med skolan och flyttar hemifrån, det är ju inget man bara stänger av, det gör du ju inte med dina egna barn. Varför skulle vi göra det med Diana? Det är våran unge.” Daniella Davidsson

I en familj kan man tydligt se att både barnet och föräldrarna ser en livslång kontakt framför sig.

”Elias får stanna så länge han behöver. Elias säger; jag ska komma och besöka er på pensionärshemmet, sånt pratade vi inte om innan.” Erika Eriksson

”Vi har pratat om att adoptera Finn, men vi ska vänta tills Finn är äldre och själv kan vara med och fatta beslutet.” Fia Fredriksson

Den familj som haft flest familjehemsplaceringar och som också har flest barn som blivit vårdnadsöverflyttade, talar om hur viktigt det är att barn har kvar sitt "familjehem" när de blivit vuxna.

"De är alla välkomna att komma om de behöver. De kan bo hemma något år och spara pengar. Även om föräldrarna blir tillräckligt bra föräldrar så att barnen kan flytta hem så fattas det ju ändå bitar, detta kan vi se på andra barn som inte har kvar kontakten med sitt familjehem. Det blir ju väldigt tomt. Även om barn flyttar hem till sina föräldrar igen så är de alltid välkomna att komma tillbaka hit. Många glömmer att det är viktigt att ha kvar de vuxna som fanns när de var små." Helena Hansson

De reflekterar vidare om att många familjehemsplacerade barn blir socialtjänstens barn och att man genom att göra en vårdnadsöverflyttning kan undvika det.

"Nu måste vi inte rapportera allt till en myndighet. Barnen blir inte så utlämnade. Hur kul är det att man alltid rapporterar allt och att det står i alla papper. Man tänker inte alltid på familjehemsplacerade barns integritet. Allt rapporteras, vad dom har i betyg och om de har varit sjuka mycket. Detta hänger med många familjehemsplacerade barn när de blir vuxna. De blir socialens barn. De skaffar sig inte ett eget liv utan går till socialen när de ska flytta hemifrån. För att flytta hemifrån ska man ha pengar till möbler. När Hanna blev myndig sa hon; jag kan gå till soc för att flytta hemifrån. Det gör du inte sa jag, du bor här, du tillhör oss, du tillhör vår familj, du ska göra som alla andra barn. När du har råd och har jobb då flyttar du hemifrån. Aldrig att du får gå till socialkontoret för att be om att få flytta hemifrån. Du är arg på oss för att vi säger nej, men det går ingen nöd på dig, det händer inget farligt i det här huset och man ska inte börja på det sättet sa jag till henne. Ibland tycker jag att många familjehemsplacerade barn hamnar i det här. Många familjehem släpper barnen när de är 18 år. Det tror jag också kan vara en trygghet för barnen att vi hade en vårdnadsöverflyttning, vi släpper inte när de flyttar hemifrån." Helena Hansson

7.9.1 Arv och adoption

I vår intervjuguide hade vi inte med frågor om hur familjerna såg på arvsrätten men detta var något som många av familjerna tog upp i intervjuerna. Barnen ärver inte sina nya vårdnadshavare utan har arvsrätt efter de biologiska föräldrarna. Familjerna talade om att de barn som de har vårdnaden om, biologiska som placerade, ska ha samma rätt. De flesta menar att de kommer adoptera barnen efter att de fyllt 18 år om de själva vill.

"Ja, Diana har frågat om adoption och vi har talat om det men som vi har förstått måste hon bli vuxen först. Hon har ingen arvsrätt, det är väl enda nackdelen för Diana." Daniella Davidsson

"Mina planer var ändå att adoptera Birger när han blir 18 år så att han ska ha samma rätt som de andra barnen i familjen. Så att han ska ha samma arvsrätt." Britt Bengtsson

En familj har pratat med sina biologiska barn om möjligheten till adoption. De biologiska pojkarna tycker att flickorna ska ha samma rätt att ärva som dem.

”Vi har pratat med våra stora killar om att adoptera flickorna. Vi har inte skrivit något än, men tanken är väl att när de blir myndiga så får de själva välja om de vill att vi ska adoptera dem. Då behöver vi inte skiva något, de finns med. Jag menar de ska ha samma rätt som de andra, definitivt och de stora killarna har vi pratat med och de tycker ju självklart, det är syrrorna. De har aldrig sett någon skillnad på det.” Greta Gustavson

8. Analys

Nedan följer en analys av vårt insamlade material. Resultatet analyseras med hjälp av tidigare forskning och våra valda teorier. När vi redovisade våra familjer i resultatet valde vi att benämna dem med namn i alfabetisk ordning, från a till h. I analysen benämner vi dem endast med första bokstaven. Utifrån vårt resultat har vi valt ut tre centrala teman; föräldraskap och fosterföräldraskap, trygghet och tillhörighet samt identitet och framtid. Analysen avslutas med att vi återknyter till våra forskningsfrågor samt att vi har en avslutande diskussion.

8.1 Föräldraskap och fosterföräldraskap

Forskning pekar på att rollfördelningen mellan makar i fosterfamiljer är traditionell och funktionell. Detta innebär att kvinnor är de som står för den direkta omsorgen om människor och män de som står för den indirekta omsorgen. Vidare har kvinnan i fosterfamiljen ofta en stark ställning (Vinnerljung 1996 b, Höjer 2001). I vår studie visade sig detta genom att de flesta män förvärvsarbetade medan kvinnorna var hemma. Under två av våra intervjuer deltog männen, men kvinnorna var de som talade mest.

Då det krävs ett familjehem för att frågan om vårdnadsöverflyttning skall tas upp var vi intresserade av vilka motiv som låg till grund för fosterföräldraskapet och varför familjerna valt att bli familjehem. Motiv till fosterföräldraskap har behandlats i forskningen, samt varit centralt i socialtjänstens rekrytering av familjehem. De familjer vi intervjuat har beskrivit olika motiv såsom att vilja dela med sig av det goda man har. Familjerna beskriver att de har något att ge och att det finns många barn som far illa, och som behöver ett hem. Familjerna uttryckte att de ville leva ett liv med barn, både de som hade biologiska barn och den familj som inte kunde få egna barn. Av de familjer som hade biologiska barn fanns det de som hade som motiv att de ville ha fler barn, men inte kunde få fler biologiska barn. Gemensamt för alla familjerna är att de har ett stort intresse av barn. De motiv till fosterföräldraskapet som kan ses hos familjerna i denna studie överensstämmer med de motiv till fosterföräldraskap som forskningen om fosterfamiljer visar (Vinnerljung 1996 b, Höjer 2001).

Föräldraskapet förutsätter barn, och kan ses som ett projekt då det är identitetsförändrande och identitetsskapande (Hydén 2001). Utifrån de motiv till fosterföräldraskapet som framkommer i våra intervjuer, kunde vi förstå att det funnits en önskan hos alla familjerna att få vara föräldrar. Att vara fosterförälder fyller en funktion i de intervjuades liv och föräldraskapet och fosterföräldraskapet är en del i föräldrarnas identitetsskapande. Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) talar om att barn är centralt i män och kvinnors livsplan. Att bli fosterförälder kan ses som ett sätt att förverkliga sig själv, det ingår i mäns och kvinnors livsplan (Höjer 2001). Detta på grund av att barn ger en känsla av kontinuitet, mening och sammanhang. Ett liv med barn är belönande. Den tid som varit, den tid som är nu och tankarna på framtiden skapar ett ofrånkomligt och belönande sammanhang (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Det är ett aktivt val att bli familjehem för alla familjer i vår studie och vi tolkar det som att föräldraskapet är en viktig del i familjernas livsplan.

I beskrivningen av tidigare forskning, teori och perspektiv på föräldraskap har vi tagit upp föreställningar om det biologiska moderskapet som en egentlig livsuppgift (Andersson 1995). Kvinnor kan i sitt föräldraskap uppleva att de inte räcker till.

De har en bild av hur den ”goda modern” ska vara vilket hänger samman med mödrars föreställningar om hur de är viktiga för barnets utveckling och påverkar barnets framtid (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). I Ingrid Höjer forskning (2001) om fosterfamiljen beskriver hon hur det finns en osäkerhet hos fostermödrar och att de känner sig maktlösa då de har det största ansvaret för barnets utveckling, men saknar rätt att fatta beslut i frågor som rör barnets liv. Detta kan påverka föräldrakänslorna och skapa problem i relationen till barnet. I vår studie talar föräldrarna om just detta, att ha det fulla ansvaret men att inte ha mandat att bestämma i frågor som rör barnet. Det skapar en frustration att vara den som lever närmast barnet, att vara den som uppfattar barnets behov men inte kunna fatta de beslut man anser vara bäst för barnet.

Föräldrarna beskriver en stor skillnad mellan att vara vårdnadshavare och fosterförälder. I och med att de blivit vårdnadshavare har de fått möjlighet och rättighet att ta det ansvar som föräldrar vanligtvis har. Vissa familjer menar att de som fosterföräldrar till stor del fungerat som vårdnadshavare då kontakten med socialtjänst och biologiska föräldrar skett utan särskilda problem. Framförallt familjen A berättar om att kontakten med socialtjänsten inte påverkat dem särskilt mycket i deras föräldraroll, samt att de biologiska föräldrarna tagit ett steg tillbaka och varit nöjda med att familjehemmet tagit ansvaret.

I perspektivet ”barnet som projekt” formar föräldrarna barnet och leder det genom livet. Föräldrar skall uppfostra sina barn så att de utvecklas till bra människor och får bra levnadsvillkor genom livet. Kraven på att föräldrar ska lyckas i sitt föräldraskap är höga (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). För att kunna göra allt detta behöver föräldrar ha ett mandat att bestämma och kunna sätta gränser. Vi kan se att föräldraskapet för familjerna i vår studie påverkats av vårdnadsöverflyttningen på flera sätt. Ett av dem är att de som fosterföräldrar inte kunnat skydda och sätta tydliga gränser för barnen, eftersom de har varit fosterföräldrar och enbart haft som uppgift att komplettera de biologiska föräldrarnas föräldraskap, inte ersätta dem (Höjer 2001). Familjerna upplever att de kan skydda och sätta tydliga gränser för barnen, efter att de har tagit över vårdnaden. Eftersom fosterföräldrarna genom vårdnadsöverflyttningen blivit säkrare i sin föräldraroll, har det också inneburit att de är tryggare som föräldrar. Detta i sin tur har påverkat deras relationer till barnet. Det har inneburit en tydlighet och trygghet för familjerna. I familjen där tanken om barns bästa ska realiseras (Bekkengen 2003), i vårt fall fosterfamiljen, blir det svårt att göra det när de upplever att de inte kan skydda barnet på grund av att de saknar mandat att bestämma.

Några av familjerna vi intervjuat beskrev känslan av att de efter vårdnadsöverflyttningen kan satsa fullt ut på föräldraskapet och att de nu kan knyta an till barnet på ett annat sätt än vad de gjort tidigare. Det lilla barnet kan inte låta bli att knyta an till den eller de som finns närmast barnet (Perris 1996) I de familjer vi intervjuat har de flesta barnen blivit familjehemsplacerade innan de fyllt ett år. Familjerna beskriver att barnen placerats för att växa upp hos dem och att de från början ställt in sig på ett föräldraskap som sträcker sig längre än fosterföräldraskapet. Forskning har visat att fosterföräldrar sörjer en förlust av ett barn lika mycket som biologiska föräldrar (Vinnerljung 1996 b). Detta beskriver en förälder i vår studie när hon berättar om hur hon talat om socialtjänsten, att hon inte skulle klara av att förlora barnet hon var fosterförälder till. Barn i kris projektet visade på att fosterföräldrar kunde brista i samspel med spädbarnet för att skydda sig mot separation.

Fyra av elva barn blev placerade i familjehem när de var ett par år gamla. Detta gör att de format en anknytning till sina biologiska föräldrar som också påverkar anknytningen och relationen till fosterföräldrarna (Cederström 1990).

För de barn där relationen till de biologiska föräldrarna aldrig existerat eller upprätthållits behövs bestående relationer till vuxna som kan bli deras psykologiska föräldrar (Andersson 1995) För att barn skall få en trygg anknytning behöver barnet föräldrar som är känslomässigt tillgängliga och stödjande. Barnet behöver veta att föräldrarna är pålitliga och trygga (Broberg m fl 2006). Vår tolkning av resultatet från intervjuerna är att vårdnadsöverflyttningen har skapat en trygghet hos föräldrarna som gör att de vågar knyta an till barnet på ett annat sätt än tidigare. Det i sin tur påverkar hur barnet knyter an till de nya vårdnadshavaren.

8.2 Trygghet och tillhörighet

Begreppet trygghet är något som återkommit gång på gång under olika stadier av studien. Vi ser det som centralt när man diskuterar familjehemsplaceringar och vårdnadsöverflyttningar. Även tillhörighet tycker vi har varit ofrånkomligt att reflektera kring utifrån våra resultat.

Alla de barn som fått nya vårdnadshavare i vår studie har av olika anledningar separerats från sina biologiska föräldrar. Barn är särskilt sårbara för separationer de första tre till fyra åren i livet. Små barn kan inte hålla kvar relationen till sina föräldrar när de inte är närvarande (Andersson 1995). Barnen i familjerna har varit med om separationer under just dessa viktiga år i livet. Många av barnen har varit med om traumatiska händelser som krävt en betydande social anpassning. För en del barn har det inneburit att de förlorat den trygghet och tillhörighet de haft under sina första år i livet. En viktig skyddsfaktor för dessa barn har varit familjehemmet som nu har blivit vårdnadshavare.

Trygghet och tillhörighet var de viktigaste faktorerna för familjerna i beslutet att ta över vårdnaden. Familjerna beskrev att det betydde mycket för barnen, att känna trygghet, att här ska jag vara. De upplevde att barnen kände att de tillhörde familjen mer efter vårdnadsöverflyttningen. Barnen visade det genom att de efter vårdnadsöverflyttningen pratade om framtiden på ett sätt de inte gjort förut. Familjerna i vår studie beskriver att trygghet är centralt för att man ska må bra, både som barn och vuxen. Det är något av det viktigaste i en människas liv. Tryggheten skapar också kontinuitet i livet och möjligheter för relationer att utvecklas. Att öka tryggheten och kontinuiteten i familjehemsvården är också syftet med en vårdnadsöverflyttning (Socialstyrelsen 2006 a). Utifrån vårt resultat gör vi tolkningen att tryggheten och känslan av att tillhöra familjen har ökat.

I anknytningsteorin är begreppet *trygg bas* det mest centrala. Begreppet syftar på föräldrars förmåga att utgöra en trygg bas där barnet kan lita på att föräldern är tillgänglig och beskyddande. Barnet behöver en trygg bas för att kunna utforska världen (Broberg m fl 2006). De familjer vi intervjuat är och har varit en trygg bas för barnen under större delen av deras liv. Men att vara familjehemsplacerad innebär också att det finns en osäkerhet, och att osäkerheten kan beskrivas som ett livsvillkor för barn, oavsett om de får flytta hem till de biologiska föräldrarna eller om de får stanna i familjehemmet (Vinnerljung 1996 b). I de fall där det fanns en osäkerhet försvann den hos både föräldrar och barn i och med att familjehemmet tog över vårdnaden. Föräldrarna kunde till hundra procent vara den trygga hamn som barn behöver. Barnen behövde inte längre fundera på var de ska växa upp. Det i sin tur gör att barnet vågar lita på att föräldern är tillgänglig och beskyddande, och att det ger en trygghetskänsla hos barnet. Genom att föräldern kan knyta an till barnet till hundra procent skapar det en trygghet hos barn och föräldrar som kan göra att barnen kan ta sig igenom de olika utvecklingsfaserna på ett positivt sätt (Hwang & Nilsson 2003).

I resultatet kan vi se att de barn som är i tonåren, efter vårdnadsöverflyttningen vågar spela ut mer. De vågar vara besvärliga tonåringar och uttrycker enligt familjerna en ny trygghet i att de ska få stanna i familjen. Vi tolkar det som att vårdnadsöverflyttningen spelat stor roll i dessa barns liv då de är i en känslig ålder. Den psykosociala teorin om barns utveckling beskriver att existentiella frågor och frågor om identitet är centrala under denna period i livet. Vi kopplar detta till tillhörighet, att känna att man hör hemma någonstans och att man ska få stanna där. Det är viktigt att man i denna period i livet pusslar samman sina tidigare erfarenheter och ur detta kommer en vuxen identitet att växa fram. Hur man klarar detta kan påverka hur livet som vuxen kommer att te sig (Hwang & Nilsson 2003). Vi tolkar det som att det är viktigt för tonåringarna, som ska frigöra sig från sina föräldrar, vem som har varit psykologisk förälder för barnet. Fosterbarn kanske måste frigöra sig från både familjehemsföräldrar och biologiska föräldrar. Om tonåringen känner en osäkerhet om var deras tillhörighet är kan det skapa förvirring. Samtidigt som tonåringar behöver frigöra sig kan de också behöva ”tanka” trygghet och närhet hos sina viktiga anknytningspersoner precis som små barn gör när de rör sig mot och bort från sina föräldrar (Hwang & Nilsson 2003). Vi tänker att känslan av tillhörighet som de fått genom vårdnadsöverflyttningen gör att de kan frigöra sig och samtidigt ha en ”trygg bas” att återvända till. Ett uttalat tecken på att tillhörighet upplevdes så viktigt för tonåringarna i vår studie var att flera av dem hade bytt eller ville byta till familjehemmets efternamn. I en familj, familj H, uttryckte tonåringarna att de ville göra allt som var möjligt för att tillhöra familjen mer. Dessa två tonåringar tog själva upp frågan om att deras familjehem skulle få ta över vårdnaden om dem.

I alla familjerna vet barnen att de har biologiska föräldrar men för barnen är familjehemsföräldrarna de som är mamma och pappa. I ett fall beskriver familjen att pojken inte ser på vårdnadshavaren som mamma, men att det alltid har varit självklart att han skall vara i familjen. Det har aldrig varit några frågetecken kring var han hör hemma. Alla familjerna i studien har pratat mycket med barnen om deras ursprung och betonar vikten av att barnen känner sin historia. Oavsett om barnen har kontakt med sina biologiska föräldrar eller ej, är det tydligt att barnen har sin tillhörighet i familjerna där de tidigare varit familjehemsplacerade. Utifrån psykosocial teori om barns utveckling, är just detta att familjerna pratar om barnens ursprung och är tydliga med var de kommer ifrån och var de hör hemma nu viktigt, för att senare i livet känna att de inte saknar delar av sin identitet (Jerlang 1999).

Utifrån anknytningsteorin kan man tala om en hierarki av anknytningspersoner, barn har inte bara en anknytningsperson utan flera av olika betydelse (Perris 1996). Vi tänker då att barnen i familjerna vi intervjuat har förutom sina nya vårdnadshavare, andra viktiga människor i sitt liv som de kan ha en anknytning till, det kan till exempel vara en biologisk förälder, syskon eller en annan släkting. En av familjerna, familj H, berättar att deras pojke aldrig haft någon relation till sin pappa. Pappan har hälsat på i familjehemmet vid ett tillfälle. Pojken känner till att han har en pappa och minns honom som en person som kom med ”garaget”. Vi tolkar det som att garaget för pojken är en symbol för pappan. Pojken vet om att han har en pappa, han med ”garaget”, men han har ingen relation till honom. Symboliskt tänkande kan hjälpa barnet att minnas saker bättre. Detta blir också ett sätt för familjehemmet att tala om pappan (Hwang & Nilsson 2003).

8.3 Identitet och framtid

I ovanstående analysystema, trygghet och tillhörighet, har vi beskrivit hur känslan av tillhörighet spelat roll för identitetsutvecklingen hos barnen i familjerna. Det är i dessa familjer barnen har vuxit upp och det är där de känner tillhörighet och trygghet.

I Sverige dominerar ett relationsorienterat synsätt i arbetet med fosterbarn där man betonar vikten av att barn behåller kontakten med sina biologiska föräldrar för sin identitetsutveckling (Andersson 1995). En familj beskrev hur deras två placerade flickor själva ville att vårdnaden skulle flyttas över till familjehemmet. De tog själva upp och drev frågan. För den ena flickan var socialtjänsten till en början negativ till att vårdnaden skulle flyttas över. Familjen upplevde att socialtjänsten tog större hänsyn till de biologiska föräldrarna än flickans egen önskan. En förklaring till att socialtjänsten agerat på så sätt tror vi kan vara att det finns en sådan tyngd i Föräldrabalken om barns rätt till sina föräldrar (Andersson & Hollander 1996). En annan orsak kan vara socialtjänstens okunskap och oerfarenhet när det gäller vårdnadsöverflyttningar (Socialstyrelsen 2006 a). En vårdnadsöverflyttning behöver inte innebära att barn förlorar kontakten med sina biologiska föräldrar, men det innebär att socialtjänsten inte har den kontroll och tillsyn som de tidigare haft.

Barnperspektivet, som skall genomsyra socialtjänstens arbete, innebär att man skall beakta barnets egna önskningar när en åtgärd rör ett barn, beroende på barnets ålder och mognad (SoL 3kap 5§). Utifrån familjens berättelse kan man se att socialtjänsten till en början inte tog hänsyn till flickans egna önskemål om vem som skulle vara vårdnadshavare. Vi tolkar det som att även om flickorna i denna familj hade relationer till sina biologiska föräldrar och släkt, var det i familjehemmet de såg sin framtid. De sökte efter något som kunde garantera att de alltid skulle få tillhöra familjen, oavsett de biologiska föräldrarnas vilja.

Familjerna beskriver sig som vanliga familjer. De beskriver att de efter vårdnadsöverflyttningen har upplevt att deras placerade barn äntligen får vara ”vanliga” barn. De behöver inte prata med socialtjänsten var sjätte månad och allt som händer i barnens liv behöver inte redovisas till socialtjänsten. Vi kan i berättelserna se att barnen inte längre är socialtjänstens barn. Dessa barn är väldigt ”vanliga” barn trots sin ”ovanliga” bakgrund. De går i skola, har kompisar och är engagerade i fritidsaktiviteter. Andersson (1995) pratar om att just det ”vanliga” i barns liv kan ses som skyddsfaktorer för familjehemsplacerade barn. Vi kan se att vårdnadsöverflyttningen påverkar på så sätt att barnen blir ännu mer ”vanliga” och att det har betydelse för föräldrarna och barnen. De är barn i en familj där de känner trygghet och tillhörighet. Familjehemmets biologiska barn betraktar barnen som sina syskon, och det var självklart redan innan vårdnadsöverflyttningen. Det ser vi ger en ännu större känsla av identitet, att man tillhör en familj och har syskon, syskon som dessutom betraktar barnen som sina ”riktiga syskon”.

I vår studie under tidigare forskning nämner vi att Andersson (1995) samt Andersson och Hollander (1996) har beskrivit Thoburns (1994) begrepp varaktighet och identitet. De ses som viktiga för barns utveckling. Varaktighet, som innebär trygghet och stabilitet i kärlek, familjeliv och vardagsliv handlar om framtiden. Identitet handlar om att behålla relationer med viktiga personer i det förflutna, ha kontakt med ursprungsfamiljen, integrera det nuvarande med det som varit, samt att få vara den man är. Dessa begrepp kan vi koppla till hur familjerna har beskrivit sin situation innan och efter vårdnadsöverflyttningen. Varaktighet har funnits i de flesta familjer, men samtidigt har det funnits en dimension av osäkerhet.

Framtiden i familjehemmet har omprövats var sjätte månad och trots att barnen varit uppväxtplacerade och haft sin trygghet och tillhörighet i familjehemmet, så är detta en viktig faktor som påverkar både barn och föräldrar. Identitet har varit viktigt för alla familjer. Familjerna talar om att det är viktigt att barnen känner till sitt ursprung oavsett om de har kontakt med de biologiska föräldrarna eller ej. Identitet hänger också samman med det familjerna beskriver om att barnen vill tillhöra familjen. Barnens identitet är dels kopplad till deras historia men också till det liv de lever här och nu. Barnen strävar efter att kunna integrera de olika delarna i personligheten allteftersom de växer upp. Vi kan se att det i berättelserna framkommer att vårdnadsöverflyttningen påverkat barnens identitetsutveckling i positiv riktning.

I Sterns teori om *utvecklingslinjer för känslan av själv* beskriver han hur ett upplevelseperspektiv växer fram inom barnet. Barnet organiserar erfarenheter och relationer allteftersom under de första levnadsåren. Utvecklingslinjer i Sterns teori kan exempelvis vara anknytning och identitet. Dessa två teman har vi också kunnat se i vårt empiriska material. Dessa teman måste barnet under självets utveckling anpassa sig till. Dessa teman blir sedan livsteman, som vi ständigt måste arbeta med (Havnesköld & Risholm Mothander 1999). Teman som anknytning och identitet tror vi är centrala för barnen i de familjer vi intervjuat och kommer att vara det resten av livet. Vårdnadsöverflyttningen innebär inte en lösning på dessa barns identitetssökande eller frågor. De kommer fortfarande att behöva förhålla sig till och arbeta med sitt ursprung, och med relationen till sina biologiska föräldrar. Vårdnadsöverflyttningen och den tydlighet som den innebär, kan ses som en del i att kunna integrera sin dåtid, nutid och framtid och kan kanske underlätta för barnen att förhålla sig till de olika delarna i sin identitet.

Identitet och framtid kan kopplas samman med förändring. Alla familjer vi intervjuat har genomgått olika förändringar i och med vårdnadsöverflyttningen. Ett perspektiv på barn som vi belyst i studien är barnet som "being", där barnet ses som en viktig aktör i sitt eget liv och barndomen som en viktig period, inte bara en transportsträcka mot vuxenlivet. Man kan betrakta både vuxna och barn som "beings" och "becomings". "Beings" i den bemärkelsen att oavsett i vilken position vi befinner oss i, är vi alla någonting och "becomings" på så sätt att vi ständigt är i förändring (Hallden 2007). Familjerna i studien har genomgått en betydelsefull förändring. Vårdnadsöverflyttningen påverkar inte bara barnen utan den påverkar i allra högsta grad familjehemsföräldrarna, och de har i sin tur stor påverkan på barnen. Individerna i familjerna är ömsesidigt beroende av varandra och påverkar varandra. Innan vårdnadsöverflyttningen var det ömsesidiga beroendet inte lika självklart. En del av familjehemsföräldrarna beskrev hur de kunde knyta an till barnet på ett annat sätt efter vårdnadsöverflyttningen. Den förändring som skett i och med vårdnadsöverflyttningen är betydelsefull för både barnen och familjehemsföräldrarna.

8.4 Återkoppling till forskningsfrågorna

Utifrån våra centrala teman kommer vi nu att knyta an till våra forskningsfrågor. Syftet med studien var att undersöka hur en vårdnadsöverflyttning har upplevts av före detta familjehem. Vi anser att syftet uppfyllts och att vi fått bekräftat att våra forskningsfrågor varit mycket aktuella och relevanta.

Vilka faktorer har påverkat beslutet att ta över vårdnaden?

De viktigaste faktorerna som framkommit i vår studie är trygghet och tillhörighet.

För familjerna spelade det stor roll för beslutet att bli vårdnadshavare, de hade en önskan att öka tryggheten och tillhörigheten för barnen. Vårdnadsöverflyttningen ökade känslan av trygghet för både föräldrar och barn. En förklaring till detta är att föräldrarna till skillnad från att vara familjehemsförälder nu fått ett mandat att bestämma i frågor som rör barnet. Det skapar en tydlighet för föräldrarna i sin föräldraroll och också i relationen till barnet. Barnens känsla av att tillhöra familjen ökade, vilket vi tolkar som en konsekvens av den tydlighet i föräldrarollen som kommer med vårdnadsöverflyttningen.

Att vårdnadsöverflyttning överhuvudtaget blev aktuellt, var för de flesta familjerna i studien på grund av att socialtjänsten aktualiserat frågan efter lagändringen år 2003. Detta stämmer väl med den bild av socialtjänstens arbete med vårdnadsöverflyttningar som socialstyrelsen presenterar (Socialstyrelsen 2006 b). En annan viktig faktor för tre av våra familjer var att en av barnets biologiska förälder gått bort.

En familj i vår studie menar att fortsatt ekonomiskt stöd från socialtjänsten var en förutsättning för att kunna ta över vårdnaden. Detta på grund av att barnet hade sådana behov som krävde att hon kunde vara hemma. Ingen av de andra familjerna pratar om den ekonomiska ersättningen från socialtjänsten som en avgörande faktor. Alla familjerna i studien har fortsatt ekonomiskt stöd från placeringskommunen efter vårdnadsöverflyttningen.

Hur har familjen upplevt vårdnadsöverflyttningen emotionellt, praktiskt, ekonomiskt och rättsligt?

För alla familjer i studien har vårdnadsöverflyttningen haft ett emotionellt värde. Den har bidragit med nya dimensioner i föräldraskapet. Familjerna beskriver att de kan satsa fullt ut på föräldraskapet och i relationen till barnet. En ökad tydlighet i relationerna mellan föräldrar och barn kommer genom att föräldrarna kan ta det fulla ansvaret som vårdnadshavare. Vi kan se att det har stärkt anknytningen mellan föräldrar och barn.

Familjerna har upplevt en rad praktiska fördelar med att bli vårdnadshavare. De kan själva fatta beslut i vardagsnära frågor och behöver inte vända sig till socialtjänsten och de biologiska föräldrarna. De behöver inte leta efter biologiska föräldrar som är svåra att få tag på för att fatta ett beslut om att till exempel öppna bankkonto till barnet eller skaffa pass. De kan själva ansvara för och fatta beslut om vem de ska söka hjälp hos om de skulle behöva stöd för barnet eller i sitt föräldraskap. Familjerna säger att de skulle vända sig till den person, eller det ställe där de vet att de kommer att få hjälp. Det kan vara socialtjänsten eller privata vårdgivare.

Ingen av familjerna upplever att deras ekonomiska situation förändrats efter vårdnadsöverflyttningen. Vi uppfattar det som att familjerna inte upplevde någon betydande skillnad i ekonomiskt hänseende, men vi tolkar det samtidigt som att den ekonomiska ersättningen är en förutsättning för flera familjer att kunna vara hemma med sina barn. Den ekonomiska ersättningen kan ses som en förutsättning för en professionell föräldraroll, oavsett om man är familjehemsförälder eller vårdnadshavare.

Som familjehem upplevde familjerna att de bara hade skyldigheter och inga rättigheter. Som vårdnadshavare har de rättigheter vilket ger dem möjligheter att skydda och stödja barnet på ett annat sätt än vad de kunde som familjehemsföräldrar.

Ett par av familjerna upplevde att den rättsliga processen tog lång tid. De upplevde sig som ”pilotfall” för socialtjänsten.

En stor skillnad från att vara familjehemsförälder är att familjerna nu inte har rätt att få stöd från den socialtjänst som placerat barnet. De har dock samma möjligheter som alla familjer har att vända sig till sin kommuns socialtjänst och ansöka om råd och stöd.

Ingen av familjehemsföräldrarna kunde tänka sig att avsäga sig uppdraget som vårdnadshavare, de upplevde tanken som främmande. Flera kunde dock tänka sig att det för andra familjer kunde finnas en trygghet i att ha kvar stödet från socialtjänsten, familjer som till exempel har svårigheter i kontakten med de biologiska föräldrarna. En familj beskrev att den första perioden som vårdnadshavare var tuff och att hon då hade önskat att stödet från socialtjänsten funnits.

Vad tror familjen att vårdnadsöverflyttningen inneburit för barnet när det gäller kontinuitet och trygghet?

Syftet med vårdnadsöverflyttning är att öka tryggheten och kontinuiteten för barn i familjehemsvården. Familjerna i studien tar upp flera aspekter av vad de tror har varit betydelsefullt för deras barn. Tryggheten och kontinuiteten har ökat för barnet genom att familjehemsföräldrarna har mandat att bestämma och sätta gränser. Barnen vet att de ska få stanna i familjen, de behöver inte oroa sig för att de ska behöva flytta. Familjerna beskriver hur barnen tänker framåt och beskriver sig själva som en del av familjens framtid. De familjer som har äldre barn beskriver hur barnen nu själva kan sätta gränser gentemot sina biologiska föräldrar, de kan själva styra över hur relationen skall se ut.

Samtliga familjer upplever att kontinuiteten och tryggheten har ökat för deras barn och att de inneburit att barnen blivit mer ”vanliga” barn och att relationen mellan de nya vårdnadshavarna och barnen har stärkts.

9. Avslutande diskussion

Denna uppsats har behandlat hur familjehem har upplevt en vårdnadsöverflyttning. Vi har samtalat med åtta familjer som blivit vårdnadshavare för barn som de tidigare varit familjehem åt. Familjernas berättelser skiljer sig åt men knyts samman i några viktiga aspekter. Det handlar om föräldraskap och fosterföräldraskap, trygghet och tillhörighet samt identitet och framtid.

När vi startade arbetet med denna uppsats var vi först osäkra på om vi skulle få ihop de åtta intervjuer som var vår ambition. Vi visste inte hur många vårdnadsöverflyttningar kommunerna vi kontaktade hade genomfört. Många kommuner vi kontaktade kunde förmedla kontakt med en eller flera familjer och vi genomförde åtta intervjuer. I vårt resultat har vi sett att vårdnadsöverflyttningen har spelat stor roll för alla familjerna oavsett hur gamla barnen var när de placerades eller hur länge de bott i familjerna. Vi upplevde i våra intervjuer att våra respondenter kände att de hade något viktigt att säga. De ville dela med sig av sina erfarenheter så att andra ska kunna ta del av dem. Dels för att kunskapen om vårdnadsöverflyttningar inte är särskilt stor och att detta var något de själva saknade när de skulle fatta beslutet.

De fosterföräldrar vi mött genom vår studie är på ett sätt som vilka andra föräldrar som helst. Det är tydligt att de själva upplever sig som föräldrar till sina barn. De har beskrivit att de innan vårdnadsöverflyttningen inte alltid var bekväma i sin roll som fosterförälder. Familjehemsvården har som mål att barn skall om möjligt flytta hem till sina föräldrar. Familjehemmet har ingen bestämmanderätt, de ska finnas för barnet och ta ansvar för barnet. Detta blir en paradox och skapar en konflikt hos familjehemsföräldrarna då barnets biologiska föräldrar av olika anledningar inte har förmågan att ta hand om barnet men ändå var det dem som skulle fatta viktiga beslut. Vi tror att detta kan upplevas som svårt för alla familjehemsföräldrar.

Utifrån vår studie har vi sett att många familjer har en önskan om att leva med barn. Att skaffa fosterbarn blir ett sätt att förverkliga denna önskan. Det kan ses som ett alternativ till adoption. Vi kunde se att familjerna hade mycket att ge barn både emotionellt och materiellt. De älskade verkligen barn och barn var en del i deras livsplan. Vi ser att skyldigheten för socialtjänsten att överväga vårdnadsöverflyttning är en del i att använda sig av ett barnperspektiv i arbetet med familjehemsplacerade barn. I de familjer där det funnits en kontakt mellan barnet och biologföräldrarna har inte denna kontakt förändrats efter vårdnadsöverflyttningen. Bara för att de blivit vårdnadshavare har de inte klippt av banden till de viktiga personer som finns i barnets släkt och nätverk. Familjerna tror att de biologiska föräldrarna känner en trygghet i att deras barn har det bra. I en av familjerna, där flickan själv tog initiativ till vårdnadsöverflyttningen, påverkades relationen till hennes pappa på grund av att han sa nej till vårdnadsöverflyttning.

Trygghet och tillhörighet har varit centrala begrepp i studien. Innan vi genomförde intervjuerna hade vi bland annat satt oss in i tidigare forskning på området. Vi gick in i intervjuerna med bilden av att vårdnadsöverflyttning kunde vara ett bra sätt att öka tryggheten och kontinuiteten för barn som länge varit placerade i samhällets vård. Detta tycker vi har stämt överens med familjernas upplevelse av hur vårdnadsöverflyttningen har påverkat deras barn.

Vi har sett att de som har varit familjehem åt sina barn längst tid innan vårdnadsöverflyttningen inte känt någon direkt skillnad i sitt föräldraskap, men det har påverkat barnen mycket. De familjer som har haft barnen placerade kortare tid innan vårdnadsöverflyttningen har upplevt en betydande skillnad i sin föräldraroll.

Vi hade föreställningen innan vi gjorde intervjuerna att föräldrarna skulle uppleva att det fanns en känslomässig skillnad i hur de relaterar till sina biologiska barn och sina fosterbarn. Det visade sig att vi hade fel, ingen av föräldrarna gjorde någon åtskillnad, de var deras barn. Vi kan se att det kan innebära en stor trygghet för barnen att de inte kan bli uppryckta ur en familj där de har sin känslomässiga trygghet och identitet.

För några av barnen visade sig barnens känsla av tillhörighet genom att de ville ha samma efternamn som familjen. I flera familjer fanns biologiska barn som såg på fostersyskon som ”riktiga syskon”. Barnen tillhör hela familjen.

Enligt familjerna såg barnen dem som sina föräldrar och kallade dem i de flesta fallen för mamma och pappa. I familjernas berättelser kunde vi se att barnen hade en trygg identitet som deras barn även om de också hade en annan mamma och pappa. För barnen blir tryggheten att familjen de bor hos är de som bestämmer också ett sätt att ha kontroll över sitt liv. Det är en familj som bestämmer över barnet, det blir särskilt viktigt för de äldre barnen. För familjehemsplacerade barn finns det alltid en ovisshet, de vet kanske inte var de hör hemma. I och med en vårdnadsöverflyttning vet barnet det. Det gör att barnet kan se på framtiden på ett nytt sätt. Barnet kan se att de har en plats i familjen i framtiden. Alla familjerna ser sig som en familj för livet för barnen. Familjen vill finnas där för barnen i framtiden, precis på samma sätt som för sina biologiska barn.

”Jag tror att det är jätteviktigt för många barn att känna den hundra procentiga tillhörigheten. Att det inte bara är ett jobb att man har dem, utan att man verkligen älskar dem och vill ha dem. Ja, jag tror att det är jätteviktigt.” Britt Bengtsson

Ovanstående citat får illustrera hur familjehemsföräldrarna pratar om att vårdnadsöverflyttningen blir ett sätt för dem att visa barnet att det har en tillhörighet i familjen.

I våra intervjuer hade vi från början inga frågor som rörde arv men det är ett ämne som kommit upp i samtliga intervjuer. Alla familjerna har pratat om att de vill att barnet ska ha samma rätt att arva som sina biologiska barn. Även syskonen i familjerna har sett det som självklart att barnen ska få arva föräldrarna. Familjerna berättar om att de kommer att adoptera barnen när de fyllt 18 år om de själva vill detta.

Något vi själva inte reflekterat över på det sättet tidigare är hur viktigt det är som socialarbetare att tänka på familjehemsplacerade barns integritet. Detta är något som familjerna gjort oss uppmärksamma på. Det kan vara väldigt konfliktfyllt för barnen att ha bott i en familj i hela sitt liv men ändå vara socialtjänstens barn och behöva träffa socialsekreterare var sjätte månad. Varje detalj i barnens liv dokumenteras och bestäms på ”möten”. Barnen är vanliga barn i en vanlig familj, men blir på grund av detta mycket ovanliga barn. Vi menar inte att det är dåligt att socialtjänsten följer upp barn i familjehem, det är socialtjänstens skylighet. Det handlar istället om att det inte borde få finnas något som är tillfällig, långvarig vård i familjehem. Vårdnadsöverflyttning är en möjlighet som finns idag, och som behöver lyftas fram och diskuteras.

Vissa av familjerna har upplevt att socialtjänsten inte varit så positiva till att göra en vårdnadsöverflyttning. Det har förvånat oss och visar på att det behövs mer kunskap hos myndigheter och att forskning på området är angeläget. Inte minst på grund av att familjehemsplacerade barn är en utsatt grupp i samhället

Vi hoppas att vår studie ska inspirera och motivera till vidare forskning inom området. Något som vi inte har haft möjlighet att undersöka i denna studie har varit hur barn som blivit vårdnadsöverflyttade upplever sin situation. Vi har via vårdnadshavarna fått en liten inblick i hur en vårdnadsöverflyttning påverkat barn som varit familjehemsplacerade. Det finns idag ingen direkt kunskap om hur familjehemsplacerade barn påverkas av en vårdnadsöverflyttning. Det finns ingen forskning om vårdnadsöverflyttningar som grundar sig på barns utsagor om sin egen verklighet. Detta anser vi vara ett angeläget och viktigt område att belysa.

Litteratur

Andersson G (1995): *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur

Andersson G (2001): Barns vardagsliv i familjehem. I Bäck-Wiklund M & Lundström T (red.) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur & Kultur

Andersson G (2001): Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp? I Meeuwisse A, Sunesson S & Swärd H (red.) *Socialt arbete - En grundbok*. Stockholm: Natur & Kultur

Andersson G & Hollander A (1996): Om barns rätt och barns bästa. I Andersson G, Aronsson K, Hessle S, Hollander A & Lundström T. I *Barnet i den sociala barnvården*. Centrum för utvärdering av socialt arbete. Stockholm: Liber AB

Bekkengen L (2003): Föräldralediga män och barnorienterad maskulinitet. I Johansson T & Kuosmanen J (red.) *Manlighetens många ansikten – fäder, feminister, frisörer och andra män*. Lund: Liber AB

Broberg A, Granqvist P, Ivarsson T & Risholm Mothander P (2006): *Anknytningsteori – Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur och Kultur

Bryman A (2002): *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Bäck-Wiklund M & Bergsten B (1997): *Det moderna föräldraskapet – en studie av familj och kön i förändring*. Falun: Natur och kultur

Bäck-Wiklund M (2001): Senmodernt familjeliv och barns vardag. I Bäck-Wiklund M & Lundström T (red.) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och kultur

Cederström A (1990): *Fosterbarns anpassning - en relationsproblematik*. Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet

Erman M (2003): *Barnet och familjehemmet – En handbok om socialnämndens ansvar*. Stockholm: Svenska kommunförbundet

Hagbard S & Esping U (1994) : *Med barns ögon – Om ett barnrelaterat förhållningssätt i familjehemsvården*. Stockholm: Bohlins grafiska

Halldén G (red) (2007): *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

Havnesköld L & Risholm Mothander P (1999): *Utvecklingspsykologi: Psykodynamisk teori i nya perspektiv*. Stockholm. Liber AB

Holme I M & Solvang B K (1997): *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur

Hydén M (2001): Det är barnens trygghet som gäller – om föräldrarelationer efter skilsmässa. I Bäck-Wiklund M & Lundström T (red.) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och kultur

Hwang P & Nilsson B (2003): *Utvecklingspsykologi*. Natur och Kultur: Stockholm

Höjer I (2001): *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete

Höjer I & Nordenfors M (2006): *Att leva med fostersyskon*. Skriftserien 2006:5. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete

Ingeborn T (1989): *Takebarn – En studie över utpensioneringen av fosterbarn från Göteborgs fattigvård under åren 1800-1920*. Alingsås: Michelsen

Jerlang E, Egeberg S, Halse J, Jonassen A J, Ringstedt S & Wedel-Brandt B (1999): *Utvecklingspsykologiska teorier*. Stockholm: Liber AB

Johansson T & Kuosmanen J (red.) (2003): *Manlighetens många ansikten – Fäder, feminister, frisörer och andra män*. Lund: Liber AB

Kvale S (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Körner E (2005): *Föräldraskapets omöjligheter – utredning och behandling av barn och relationen förälder - barn ur ett anknytningsspektiv*. Risbergs Information & Media AB

Larsson S (2005): Kvalitativ metod – en introduktion. I Larsson S, Lilja J & Mannheimer K (red.) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Norström C & Thunved A (2007): *Nya sociallagarna, lagar och förordningar som de lyder 1 januari, 2007*. Tjugonde upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB

Perris C (1996): *Ett band för livet – Bowlbys anknytningsteori och psykoterapi*. Stockholm: Natur och Kultur

Pettersson G (2003): Med hänsyn till barnets vilja? Socialtjänstens barnperspektiv och den nya välfärdsstatens villkor. I Sandin B & Halldén G (red.) *Barns bästa*. Stockholm: Symposium

Sandin B & Halldén G (2003): *Barnets bästa - En antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Stockholm: Symposium

Scaffer H. R (1995): *Beslut om barn- Psykologiska frågor och svar*. Lund: Studentlitteratur

Schiratzki J (2002): *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur

Seidman I (1998): *Interviewing as Qualitative Research - A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*. New York: Teachers College Press

Socialstyrelsen (2006 a): *Om barnet behöver en ny vårdnadshavare*. Artikelnr: 2006-101-9

Socialstyrelsen (2006 b): *Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem. Uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53. Stärkt skydd för barn i utsatta situationer*

Socialstyrelsen (2006 c): *Barn och unga – insatser 2006*. Statistik Socialtjänst 2007:9

SoS- Rapport 1995:8. *Vård i familjehem – Ovisshetens barn*. Stockholm: Gotab

Svenning C (2003): *Metodboken – samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling. Klassiska och nya metoder i informationssamhället. Källkritik på Internet*. Stockholm: Lorentz förlag

Vinnerljung B (1996 a): *Fosterbarn som vuxna*. Lund: Arkiv förlag.

Vinnerljung B (1996 b): *Svensk forskning om fosterbarnsvård - En översikt. Centrum för utvärdering av socialt arbete*. Liber utbildning AB

Vinterhed K (1985): *De andra föräldrarna*. Stockholm: Skeab förlag

Widerberg K (2002): *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Tidsskrifter

Andersson G & Sallnäs M (2006): *Svensk barnavårdsforskning – en översikt över ett och ett kvarts års forskningsproduktion*. Forskningssupplement. Socionomen 6/2007

Broberg A (1996) *Anknytning -nytt sätt att beskriva känslomässig utveckling*
Psykologtidningen 14/96

Broberg A (2000) *När bandet brister – anknytningsteorin beskriver effekterna av föräldrarnas sviktande omsorgsförmåga på barns utveckling* Socionomen 2/2000. Del1

Skerfving A (1995): *Trygghet, tillhörighet, identitet. Om långvarig vård i familjehem och vårdnadsöverflyttning enligt Föräldrabalken*. Forskningssupplement. Socionomen 6/1995

Bilaga 1 Informationsbrev

Information till dig som ska delta i vår intervjustudie

Vi heter Ellen Wiklund och Veronica Lönnäng och läser sista terminen på socionomprogrammet vid Göteborgs universitet. Just nu läser vi en kurs som heter Vetenskapligt arbete. Under hösten ska vi skriva en c-uppsats som skall handla om vårdnadsöverflyttningar. Vi ska göra en intervjustudie där vi kommer att intervjua före detta familjehemsföräldrar, som tagit över vårdnaden om barnet/barnen de haft placerat hos sig. Vårt syfte är att undersöka före detta familjehems upplevelse av en vårdnadsöverflyttning. Vi är intresserade av vilka faktorer som påverkat er i beslutet samt hur vårdnadsöverflyttningen har påverkat er familj och barnet/barnen.

Bakgrunden till vår uppsats är den nya bestämmelsen i Socialtjänstlagen om vårdnadsöverflyttning som kom 2003. Då ett barn varit placerat i samma familjehem i tre år är kommunen skyldig att överväga om vårdnaden skall flyttas över. Bestämmelsen syftar till att öka tryggheten för familjehemsplacerade barn. Det finns fortfarande lite kunskap om hur en vårdnadsöverflyttning påverkar barnet. Vi tycker därför att det är viktigt att uppmärksamma och belysa hur vårdnadsöverflyttningar har upplevts av tidigare familjehem. Vi vill poängtera att vi inte är ute efter att ta reda på om en enskild vårdnadsöverflyttning har varit positiv eller negativ. Vårt syfte är endast att undersöka före detta familjehems *upplevelse* av en vårdnadsöverflyttning.

Vi kommer att genomföra intervjuer som tar ca en timme men räkna med att avsätta två timmar då det kan vara skönt att ha tid till frågor och andra saker som dyker upp då vi träffas. Tid och plats för intervjun kommer vi överens om, vi är flexibla och tar hänsyn till era önskemål. Intervjun kommer att spelas in på band för att sedan skrivas ut av oss. När intervjun är utskrivet förstör vi bandet. Det insamlade materialet kommer endast att användas i forskningssyfte och endast i denna uppsats.

Vi följer de etiska riktlinjer som fastställts för samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Deltagandet är frivilligt och ni har rätt att avbryta er medverkan när som helst under arbetet med uppsatsen. Alla personuppgifter kommer att behandlas konfidentiellt, vårt material förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av det. I uppsatsen skriver vi så att ingen kommer att kunna identifieras. Om ni vill har ni möjlighet att läsa uppsatsen innan den lämnas in. Den färdiga uppsatsen kommer att examineras vid Göteborgs universitet och blir en offentlig handling som kommer att finnas tillgänglig på Internet. Vår handledare på institutionen för socialt arbete heter Ingrid Höjer.

Med vänlig hälsning

Ellen Wiklund och Veronica Lönnäng

Bilaga 2 Samtycke

Härmed samtycker jag till att vara delaktig och bli intervjuad i projektet; En c-uppsats om hur en vårdnads överflyttning påverkat före detta familjehemsföräldrar.

Jag har blivit informerad både skriftligt och muntligt om vad projektet innebär och jag vet vad det betyder att vara med.

Jag kan säga till när som helst om jag inte längre vill vara delaktig.

Jag förstår att mina svar är anonyma.

.....
Datum, ort:

.....
Namnunderskrift:

.....
Namnförtydligande:

Bilaga 3 Intervjuguide

Bakgrunds frågor

Ensam vårdnadshavare/två vårdnadshavare?

Ensamstående/sammanboende/gift?

Ålder?

Sysselsättning/arbete?

Biologiska barn?

Teman/frågeområden

1. Att vara fosterförälder

-motiv till att bli familjehem

-möjligheter

-svårigheter

Hur länge har du varit familjehemsförälder?

Hur kom det sig att du valde att bli familjehem?

Har du haft andra barn placerade innan?

Vad var orsaken till att barnet placerades?

Hur länge var barnet placerat hos dig innan vårdnadsöverflyttningen?

Har barnet några särskilda behov?

2. Vårdnadsöverflyttningen

-beslut

-process

-ekonomisk ersättning

Kände ni till möjligheten att ta över vårdnaden om placerade barn när ni blev familjehemsföräldrar?

Vem aktualiserade frågan om vårdnadsöverflyttning?

Känner du att du fick tillräcklig information om vad det innebar att ta över vårdnaden innan beslutet skulle fattas?

Vilka faktorer var viktiga för dig när du fattade beslutet att ta över vårdnaden?

Kan du berätta om hur du resonerade när beslutet skulle fattas?

Kunde du se några hinder till att ta över vårdnaden? Hur ser du på dom nu?

Var alla berörda överens om att vårdnaden skulle flyttas över?

Hur uppfattar du att socialtjänsten har arbetat med vårdnadsöverflyttningen?

Hur har ni upplevt stödet från socialtjänsten; innan, under och efter vårdnadsöverflyttningen?

Hur upplevde ni tingsrättens prövning av vårdnadsfrågan?

I och med vårdnadsöverflyttningen har du fått rätten att kunna påverka och bestämma i barnets liv på ett annat sätt än vad du hade som familjehemsförälder. Hur upplever du att detta har förändrats?

Då du hade uppdrag som familjehem fick du arvode och omkostnadsersättning från socialtjänsten. Kan du berätta lite om hur det ser ut nu, när du är vårdnadshavare?

3. Föräldraskap

-familj

-vardagsrutiner

-ansvar

Vill du beskriva dina känslor för barnet?

4. Myndighetskontakt

-socialtjänst

-Barn och Ungdomspsykiatri, BUP

-skola

Har du kontakt med placeringskommunen/socialtjänsten?

Vem vänder ni er till om ni skulle behöva hjälp?

Hur ser kontakten med skolan ut? Har den förändrats sedan vårdnadsöverflyttningen?

5. Att vara vårdnadshavare

-uppdraget

-ansvar

-tankar om framtiden

Vad hade du för förväntningar på vårdnadsöverflyttningen?

Kan du berätta vad det innebär för dig att vara vårdnadshavare?

Tidigare var du familjehemsförälder, nu är du vårdnadshavare. Upplever du att din roll har förändrats?

Hur har vårdnadsöverflyttningen påverkat eventuella biologiska barn i familjen samt övriga familjemedlemmar?

Uppdraget som vårdnadshavare har du enligt Föräldrabalken rätt att säga upp. Hur tänker du/ni kring det?

Finns det något som skulle kunna göra att ni inte längre anser er kunna vara vårdnadshavare för barnet?

Hur ser relationen ut mellan dig och biologföräldrarna? Har relationen förändrats i och med vårdnadsöverflyttningen?

6. Barnet

-anknytning/känslomässig tillhörighet till "familjen"

-anknytning/känslomässig tillhörighet till ursprungsfamiljen/föräldrar

-barnets hälsa

-fritid, vänner, skola

- "barns bästa" Vårdnadshavarens uppfattning

- barnets vilja/barnets bästa? Dilemma?

- barnets uppfattning av "sin familj"

-barnets inställning till vårdnadsöverflyttningen

Var barnet delaktigt i beslutet? På vilket sätt?

Hade du någon uppfattning om barnets önskemål?

Hur informerades barnet om vårdnadsöverflyttningen?

Vad betyder trygghet och kontinuitet för dig? Vad tror ni att det betyder/innebär för barnet?

Upplever du att barnet känner trygghet och tillhörighet i eran familj?

Kan du se/uppleva någon känslomässig skillnad hos barnet efter vårdnadsöverflyttningen?

Kan du berätta om hur barnets vardag ser ut? *vänner, skola, intressen, fritid, familjen, biologföräldrar, rutiner, hälsa.*

7. Kontakt med biologiska föräldrar och nätverk

-barnet

-vårdnadshavarna

Har barnet kontakt med sina biologiska föräldrar och andra släktingar/nätverk? Hur ser den kontakten ut?

Har barnet starka band till sina biologiska föräldrar?

8. Avslutning

Tycker du att vårdnadsöverflyttning är ett bra sätt att öka trygghet och kontinuitet för barn i familjehemsvård?

Hur tror ni att kontakten mellan er och barnet kommer att se ut i framtiden, efter 18-årsdagen?
Ser ni er som en familj för livet för barnet?